

Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích

Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně
roku 1552

Bakalářská práce

Jan Ivanega

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2008

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou prací na téma Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552 vypracoval samostatně pouze za použití pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v příloženém seznamu.

Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice 20. dubna 2008

Slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně roku 1552

Předmětem zájmu předložené bakalářské práce je slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně v květnu 1552. Práce vychází z teoretických podnětů sociologických věd a okruhem zkoumaných otázek se hlásí k přístupům historické antropologie. Vjezd je analyzován na základě metodologických východisek Barbary Stollberg-Rilinger, která chápe raně novověké rituály jako prostor symbolické komunikace, v níž se odráží hierarchie společnosti. Ke komparaci slouží autorovi práce výzkumy habsburských vjezdů 16. století provedené Václavem Bůžkem. Pramennými východisky jsou tři latinské skladby dvou autorů, které se zabývají zkoumaným vjezdem.

V první kapitole práce jsou představena metodická a pramenná východiska. Pozornost je věnována slavnostnímu vjezdu jako tématu historického bádání. Je poskytnut přehled pohledu historiografie na Maxmiliána II. V druhé kapitole je na základě práce s literaturou a analýzy pramenů popsána cesta ze Španělska do Vídně, třetí kapitola přibližuje průběh vjezdu. Jádrem práce představuje čtvrtá kapitola, v níž je zkoumáno budování obrazu význačných postav zmiňovaných v pramenech, zejména Maxmiliána II., jeho manželky Marie Španělské a významné postavy Maxmiliánova doprovodu Adama z Ditrichštejna. Zároveň je naznačen pohled autorů skladeb na turecké impérium. V obrazové příloze je předložen výběr portrétů Maxmiliána II., v nichž jsou hledány prvky shodné s panovníkovým obrazem předloženým v analyzovaných písemných pramenech.

Závěr práce shrnuje výsledky výzkumu. Autor dochází k výsledku, že zkoumaný vjezd nevybočoval z řady soudobých habsburských slavností. V pramenech je Maxmilián oslavován jako člen význačného rodu s mimořádnou urozeností, příznivec umění a vítěz nad Turky, nad nímž drží ochrannou ruku nadpřirozené síly.

The Entry of Maximilian II to Vienna in 1552

The thesis deals with the entry of Maximilian II into Vienna in May 1552. The work is based on theoretical suggestions of sociology, and by the range of examined questions it endorses attitudes of historic anthropology. The entry is analyzed on the basis of Barbara Stollberg-Rilinger methodological starting points. She understands the early modern period rituals as a symbolic communication area in which the hierarchy of society is mirrored. Research in Habsburg entries in the 16th century carried out by Václav Bůžek served for the comparison.

The search was based on three Latin apologetic poems written by two different authors dealing with the entry topic.

The methodical and source attitudes are introduced in the first chapter. The entry is described as a subject of historic search and there is provided an outline of the historiographical view on Maximilian II. The second chapter describes, on the basis of work with literature and the analysis of sources, the journey from Spain to Vienna. The third chapter sketches course of the entry. The fourth chapter represents the core of the work in which the creation of a picture of distinguished persons mentioned in the sources, especially Maximilian II, his wife Mary of Spain, and an important person in Maximilian's escort Adam from Dietrichstein, is examined. The pieces author's attitudes to the Turkish imperia are indicated at the same time. In the picture attachment a selection of Maximilian II portraits is provided. In these the identical elements with the ruler's description submitted in the analyzed sources are searched.

The conclusion of the work summarizes the results of the research. From the author's point of view, the searched entry did not differ from the series of Habsburg feasts. In the sources Maximilian II is celebrated as a member of a distinguished ancestry with an exceptional nobleness, a patron of art and a conqueror of Turks who is protected by a fairy hand.

Obsah

Obsah.....	5
I. Úvod.....	6
I.1 Představení metodologických východisek a badatelského tématu	6
I.2 Maxmilián II. ve světle historiografie.....	10
I.3 Pramenná základna a výchozí otázky	16
II. Popis cesty ze Španělska do Vídně.....	21
III. Rámcový průběh slavnosti	29
IV. Presentace postav v pramenech	36
IV.1 Presentace Maxmiliána II.	36
IV.2 Presentace Marie Španělské.....	48
IV.3 Presentace Adama z Ditrichštejna	50
IV.4 Presentace autorů	53
IV.5 Presentace Turků.....	56
V. Závěr.....	58
VI. Obrazová příloha.....	60
VII. Seznam použitých pramenů a literatury	79
VII.1 Prameny	79
VII.2 Literatura.....	80
VIII. Seznam vyobrazení.....	86
IX. Seznam zkratk	88

I. Úvod

I.1 Představení metodologických východisek a badatelského tématu

Předkládaná bakalářská práce si klade za cíl přispět k poznání raně novověkých festivit, které tvoří v historické vědě předmět dlouhodobého zájmu.¹ Tento příspěvek se zabývá vjezdem Maxmiliána II. do Vídně v květnu 1552 na základě analýzy tří novolatinských humanistických básní.²

V historiografii na prahu 21. století dochází k postupné proměně metodologické optiky, jíž jsou slavnosti zkoumány. Vedle tradičních kulturně historických přístupů je jedním z možných pohledů na slavnosti metodologický koncept symbolické komunikace, který představila münsterská historička Barbara Stollberg-Rilinger.³ Ve svých studiích se přihlásila k teoretickým východiskům sociologie, kulturní antropologie a fenomenologie.⁴ Komunikaci, stojící v popředí zájmu Barbary Stollberg-Rilinger, autorka oproti starším teoriím definuje jako „výměnu informací mezi dvěma a více stranami, jíž mohou porozumět i na této výměně nezúčastněné strany.“⁵ Takovéto pojetí umožňuje jako komunikační akt chápat verbální a neverbální projevy, dále prameny písemné, ikonografické i hmotné. Cílem komunikačního aktu je vyvolání očekávaného chování. Z naznačeného chápání komunikace vyplývá její podstata kolektivního fenoménu. Kolektiv je v této souvislosti nutné chápat jako soubor stran s různými, nikoliv nutně protikladnými zájmy, které vytvářejí prostřednictvím jednotlivých aktů komunikace složité síť sociálních vztahů.⁶ Je zřejmé, že se formy komunikace proměňují v závislosti na komunitě, v níž se sledovaný komunikační akt odehrává. Na základě tohoto faktu lze tvrdit, že zkoumání v prostoru a v čase proměnlivé komunikace umožňuje poznání mentality dané společnosti.⁷

---

¹ V českém prostředí na nutnost zkoumání slavností upozornili v klasické studii Miloš ŠTĚDRŮN – Josef VÁLKA, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, OM 18, 1986, s. 289-297. V dalších letech se objevila řada studií s tématem slavností, jejichž počet se rozrostl v devadesátých letech 20. století. Srov. výběrově Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hl. m. Prahy 1989 a 1991*, Praha 1995 (= DP 12).; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8).

² Srov. níže, podkapitola Pramenná východiska.

³ Souhrnně Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, ZHF 31, 2004, Heft 4, s. 489-527.

⁴ Značný vliv měly na autorku zejména teorie Émila Durkheima, Maxe Webera a Pierra Bourdiea. TAMTÉŽ, s. 490-492.

⁵ TAMTÉŽ, s. 493-494.

⁶ V českém prostředí srov. V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, ČČH 100, 2002, s. 229-264. Obecně Wolfgang REIHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen. Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.

⁷ K tomu srov. B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 492-496.

Pro pochopení obsahu komunikace je nezbytně nutné porozumět její formě. Výměna informací probíhala prostřednictvím zástupných symbolů srozumitelných dané společnosti; mohlo se jednat o slovo, obraz, gesto, ale i podobu oděvu, zasedací pořádek a podobně. V této souvislosti je nutné připomenout, že Barbara Stollberg-Rilinger vychází z pojetí symbolu předloženého v padesátých letech 20. století Ernstem Cassirerem. Tento teoretik symboliky tvrdil, že společnost užívá jako symbolů předměty se specifickým vztahem k okolnímu světu, jejichž významu je možno porozumět pouze na základě předchozí zkušenosti. Svět symbolů, jejichž prostřednictvím probíhá komplexní komunikace, tvoří velmi proměnnou studnici komunikačních nástrojů, jež je možné vzájemně kombinovat a užívat v různých kontextech, v nichž prodělávají významy symbolů posun či proměnu.⁸ Stollberg-Rilinger zároveň přihlíží k vlivným myšlenkám amerického antropologa Clifforda Geertze, který se mimo jiné zabýval i proměnami obsahu symbolů.⁹

Ačkoliv jako akt symbolické komunikace lze chápat prakticky jakékoliv komunikační jednání obecně, jsou pro její zkoumání velmi vhodné rituály, tedy „z více elementů sestávající formálně normalizované posloupnosti symbolického jednání.“¹⁰ Základním znakem rituálu je omezená možnost volby jednání osob, které se jej zúčastní. Tyto osoby jsou zavázány k takovému chování, jež následuje společenské očekávání. Právě zformalizování očekávaného jednání a jeho povýšení na normu pomáhá rituálu dosáhnout jeho základního cíle, totiž potvrzení řádu společnosti a jeho opětovného ustanovení.¹¹ Daný řád se projevoval prostřednictvím symbolické komunikace odehrávající se v průběhu rituálů i mimo ně. Přestože se mohl zdát neměnný, bylo jeho napadení velmi snadné. Křehkost řádu se nejnázve projevila v situaci, v níž některý z účastníků symbolického aktu nedodržel očekávané chování.¹² Překročení dobové normy vždy vzbudilo, jako pokus o narušení řádu, mimořádnou pozornost.¹³ Rituály je nutné pokládat za významný fenomén i proto, že byly soudobými pozorovateli vnímány jako významné přerušení každodennosti, což dokládají i spontánní

---

⁸ Srov. TAMTÉŽ, s. 497, pro chápání symbolů v průběhu dlouhé epochy s. 524-527. Podnětný pohled na dějiny symboliky nabídl Umberto ECO, *Umění a krása ve středověké estetice*, Praha 2007², s. 72-106. Srov. též Jacques LE GOFF – Jean-Claude SCHMITT, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002, s. 777-788.

⁹ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 490. Srov. Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur. Vybrané eseje*, Praha 2000.

¹⁰ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 503. Pro studium rituálů je i takřka sto let po svém vydání klíčová práce Arnolda VAN GENNEPA, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

¹¹ Srov. B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 504-506.

¹² TAMTÉŽ, s. 507-511.

¹³ Srov. Josef HRDLIČKA, *Otázky bez odpovědí, aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: V. Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= OH 12), s. 187-220, zejména s. 209-219.

zábavy, jež se odehrávaly mimo oficiální rámec slavností.¹⁴ Různých rituálů se v životě raně novověké společnosti vyskytovala celá řada.¹⁵ Lze mezi ně zahrnout i ceremoniály, tedy rituály se zahrnutou sakrální složkou.¹⁶

Není bez zajímavosti, že výše naznačeným metodologickým východiskům se ve své klíčové práci *Králové divotvůrci* do značné míry přiblížil již ve dvacátých letech 20. století jeden ze zakladatelů školy Annales Marc Bloch.¹⁷ Ten v dlouhé epoše zkoumal „dějiny jednoho zázraku“, konkrétně rituálu léčení krtice francouzskými a anglickými králi. Svým novým pohledem na politické dějiny položil základy „politické historické antropologie“.¹⁸

Významným typem rituálu byl slavnostní vjezd.¹⁹ Ačkoliv kořeny slavnostních vjezdů je možné spatřovat již v antických triumfech úspěšných vojevůdců a posléze císařů,²⁰ pro středověkou společnost měla větší význam podoba vjezdu Krista do Jeruzaléma zachycená v evangeliích.²¹ Popisy evangelistů posloužily jako základ pro inscenace středověkých vjezdů světských i církevních hodnostářů, zejména císařů a papežů. V období raného středověku se jejich podoba ustálila a následně byla písemně kodifikována.²² Obvyklý průběh vjezdu sestával z uvítání příjízďející osobnosti za městem, respektive na hranici symbolického

¹⁴ K tomu například J. PEŠEK, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, in: J. Pešek (ed.), *Slavnosti*, s. 7-28, zde s. 9. Prostředky přerušení každodennosti byly různé, zejména však takové, které útočily na lidské smysly: neobvyklá výzdoba, hlahol zvonů, střelba děl a podobně. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (= MH VII), s. 130-173.

¹⁵ Srov. například typologii rituálů habsburské dynastie, kterou nabídli Lynne HELLER – Karl VOCELKA, *Die Lebenswelt der Habsburger. Kultur- und Mentalitätsgeschichte einer Familie*, Graz-Wien-Köln 1997.

¹⁶ B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 504. Naznačenému pojetí rituálů a ceremoniálů se dokázali v minulosti přiblížit i čeští autoři. Kupříkladu slovy „ceremoniál jako takový představuje lidskou snahu dodat jistému gestu jisté nadčasové platnosti, vytrhnout je z kontextu dějových jednotlivin a povznést je k jakémusi zrcadlu věčnosti, jež, opětuji totéž v stále stejné podobě, činila by je jaksi věčnými, dodávala by jeho nositeli zdání existence, jež se sice navenek obnovuje, ale ve skutečnosti trvá“ charakterizoval barokní rituál Zdeněk KALISTA, *Tvář baroka. Poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*, Praha 2005², s. 85-86.

¹⁷ Marc BLOCH, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.

¹⁸ K metodologickým východiskům Blochovy práce srov. TAMTĚŽ, s. 27-29. Srov. též doslov J. LE GOFFA, jenž hodnotí význam Blochovy nadčasové knihy. TAMTĚŽ, s. 485-514, z metodologického hlediska s. 511-514. Le Goff na nutnost nového čtení pramenů upozornil i jinde. Jeho poznatky sice vycházejí zejména z práce se středověkým materiálem, přesto jsou však v řadě ohledů aplikovatelné i na prameny raného novověku, v němž došlo ke kvantitativní i kvalitativní proměně pramenné základny. Srov. J. LE GOFF, *Středověká imaginace*, Praha 1998, s. 303-313.

¹⁹ Srov. L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. s. 201-204, 270-274; Winfried DOTZAUER, *Die Ankunft des Herrschers. Der fürstliche „Einzug“ in die Stadt (bis zum Ende des Alten Reichs)*, AfKg 55, 1973, s. 245-288; Klaus TENFELDE, *Adventus. Zur historischen Ikonologie des Festzugs*, HZ 235, 1982, s. 45-82.

²⁰ W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 246-247.

²¹ TAMTĚŽ, s. 262-263. O významu příkládaném Kristovu vjezdu do Jeruzaléma svědčí i fakt, že je jako jedna z hlavních událostí Kristova života zachycena ve všech čtyřech evangeliích (Mt 21,1-11; Mk 11,1-10; L 19,29-40; J 12,12-19). Srov. též Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 205-306; James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991, s. 485-486.

²² Za dobu ustálení podoby vjezdu je označováno období karolinské renesance. Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 249; K. TENFELDE, *Adventus*, s. 48-53.

duchovního okrsku. Další částí bylo přivítání u hradeb města a následná cesta k významnému místnímu svatostánku, ve kterém proběhla děkonná bohoslužba, jež měla očistný charakter.²³ Tato podoba rituálu v zásadě přetrvala do konce starého režimu.²⁴

O slavnostních vjezdech středověku je možné prohlásit, že se v jejich průběhu zrcadlily soudobé politické spory.²⁵ Tento rys byl vlastní i slavnostem v mladších historických obdobích.²⁶ Na prahu raného novověku prodělaly vjezdy a slavnosti obecně výraznou formální proměnu spočívající ve využití humanismem objeveného antického dědictví pro inscenaci slavností.²⁷ V této době také došlo v souvislosti s procesem konfesionalizace k odmítnutí ustálené formy vjezdu protestantským prostředím. Naznačená podoba slavnostních vjezdů, v jádru dosud odkazující k vjezdu Krista do Jeruzaléma, tak byla až do konce starého režimu typická pro katolické prostředí.²⁸

Popsaná metodologická východiska se při zkoumání slavnostních vjezdů v české historiografii prozatím příliš neuplatnila.²⁹ Výjimku představují zejména práce Václava Bůžka, který danou optikou pohlédl na dvůr Ferdinanda Tyrolského,³⁰ a Rostislava Smíška zkoumajícího kariéry barokních Ditrichštejnů a Schwarzenberků.³¹

---

²³ Bohoslužbu lze chápat jako prostředek magické ochrany vjíždějící osobnosti, ale i místní komunity, do jejíž řad byl dočasně přijat. K tomu a průběhu vjezdu obecně srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 259-260. Dílčí části rituálu odrážely události zachycené v evangeliích, zejména Kristův vztah k dětem a vdovám. Srov. K. TENFELDE, *Adventus*, s. 51-52; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 151.

²⁴ Za symbolický konec vjezdů v podobě známé ze starého režimu je pokládána Goetheho kritika těchto rituálů coby „zkostnatělé snahy o udržení zdání existence starého pořádku.“ W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 286. Vjezdy pád starého režimu přežily, prodělaly ovšem výraznou formální i obsahovou proměnu. K tomu K. TENFELDE, *Adventus*, s. 63- 84.

²⁵ Spory se dotýkaly zejména poměru mezi světskou a církevní mocí. Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 249-260. V této souvislosti je možné slavnostní vjezd prohlásit za „významem nabitý politický ceremoniál, který představuje jeden z nejdůležitějších aspektů politických dějin.“ J. LE GOFF, *Středověká imaginace*, s. 307.

²⁶ Jako příklad lze uvést vjezd císaře Karla V. do Říma roku 1536, tedy devět let po vyplenění hlavního města papežského státu císařskými lancknechty. Tuto událost interpretoval na základě ikonografických a písemných pramenů jako doklad hegemonie císařské moci nad papežem historik umění André CHASTEL, *Vyplenění Říma. Od manýrismu k protireformaci*, Brno 2003, s.208-213. Politický význam vjezdů byl patrný například i během třicetileté války. Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 276-278.

²⁷ TAMTÉŽ, s. 269-270. K inscenačnímu rámci slavností obecně B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 520.

²⁸ Za starý režim je zde označen politický a společenský systém, jehož konec nastal v návaznosti na francouzskou revoluci na sklonku 18. století. Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 270-273.

²⁹ Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, ČMM 122, 2003, s. 375-409.

³⁰ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*.

³¹ Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a „dvorská“ kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2007 (Disertační práce).

I.2 Maxmilián II. ve světle historiografie

Postava císaře a krále Maxmiliána II. (1. srpna 1527 – 12. října 1576) je stále poněkud opomíjenou a „záhadnou“.³² To se projevuje v soupisu jemu věnované literatury i ve vydaných edicích pramenů týkajících se jeho vlády.³³ Důvodem nedostatečné badatelské pozornosti může být fakt, že Maxmilián II. byl synem významného panovníka a otcem panovníka vnímaného jako ještě záhadnějšího.³⁴ Zatímco osoby Ferdinanda I. a Rudolfa II. se již moderních monografií dočkaly,³⁵ Maxmiliánovi II. se zatím žádný historik či historička vybavený moderními metodami soustavněji nevěnoval. Jeho prozatím poslední životopis nepřekročil rámec tradičního a překonaného výkladu politických, náboženských a dynastických dějin.³⁶ Zájem věnovaný Maxmiliánovi tak většinou souvisí se studiem doby jeho syna Rudolfa II. Určitou výjimku představuje interdisciplinární sborník vydaný Friedrichem Edelmayerem a Alfredem Kohlerem, v němž se autoři a autorky z celé řady zemí dříve patřících do habsburského soustátí pokusili představit Maxmiliána II. jako politika ve vztahu k jednotlivým částem soustátí, jako postavu s řadou zahraničních kontaktů a jako

³² Srov. titul a úvod dosud jediné vědecké syntézy věnované Maxmiliánu II., která je stále faktograficky cenná: Viktor BIBL, *Maximilian II. Der rätselhafte Kaiser. Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden 1929, s. 7-9. Monografii týkající se Maxmiliána před nástupem na trůn, která je ovšem faktograficky překonána Biblovou prací, sepsal Robert HOLTZMANN, *Kaiser Maximilian II. bis zu seiner Thronbesteigung (1527-1564). Ein Beitrag zur Geschichte des Übergangs von der Reformation zur Gegenreformation*, Berlin 1903.

³³ Viktor Bibl též vydal část Maxmiliánovy korespondence. Srov. TÝŽ (ed.), *Die Korrespondenz Maximilians II. Band I. 26. Juli 1564-11. August 1566*, Wien 1910. Tato práce bohužel nespĺňuje požadavky kladené na moderní kritickou syntézu. To lze říci i o práci Johanna LOSERTHA (ed.), *Die Registratur Erzherzog Maximilians (Maximilians II.) aus den Jahren 1547-1551*, Wien 1896 (= Fontes rerum Austriacarum II/48). Editoři moderních počinů Maxmiliána II. většinou opomíjejí, významnou výjimku představují Friedrich EDELMAYER – Leopold KAMMERHOFER – Martin C. MANDELMAYR – Walter PRENNER – Karl VOCELKA (edd.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890*, Wien 1990.

³⁴ K vnímání Rudolfa II. jako podivínského a záhadného císaře-intelektuála srov. alespoň popularizační portrét z pera Gertrude VON SCHWARZFELD, *Rudolf II. Der saturnische Kaiser*, München 1961.

³⁵ Z bohaté bibliografie věnované Ferdinandu I. lze uvést výběrově katalog, jenž vyšel u příležitosti velké výstavy věnované tomuto císaři. Srov. Wilfried SEIPEL (ed.), *Kaiser Ferdinand I. 1503-1564. Das Werden der Habsburgermonarchie*, Wien-Milano 2003. Nejnovější biografii Ferdinanda I. představil Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503-1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003. Rudolfovi II. věnovali zájem zejména historikové a historičky umění, což se odrazilo i v bohaté uměnovědné literatuře. Srov. *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Freren 1988; Lubomír KONEČNÝ – Beket BUKOVINSKÁ – Ivan MUCHKA (edd.), *Rudolf II, Prague and the World. Papers from the International Conference Prague, 2 – 4 September, 1997*, Prague 1998. Opominout nelze ani práce historiků, zejména Roberta Johna Westona EVANSE, jenž podal dosud ojedinělý intelektuální portrét panovníka v kontextu obecné manýristické učenosti a Josefa JANÁČKA, jehož faktograficky bohatá práce je dosud velmi cenná. Srov. R. J. W. EVANS, *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha 1997; J. JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha-Litomyšl 2003³. Ze starších prací je nutné jmenovat práci Antona GINDELYHO, jehož interpretace podporují habsburskou dynastii, a syntézu Jana Bedřicha NOVÁKA, jenž zaujal opačný postoj. Srov. A. GINDELY, *Rudolf II. und seine Zeit I-II*, Prag 1862-1865; J. B. NOVÁK, *Rudolf II. a jeho pád*, Praha 1935.

³⁶ Srov. Paula SUTTER-FICHTNER, *Emperor Maximilian II*, New Haven-London 2001.

mecenáše umění.³⁷ Bohužel sborník, ač obsahuje řadu cenných příspěvků, netvoří kompaktní celek. Je spíše souborem miscellaneí, v jejichž ohnisku se nachází postava Maxmiliána II. S odstupem patnácti let od jeho vydání lze říci, že se nestal žádoucím podnětem k dalšímu bádání, což byl podle editorů cíl vydání publikace.³⁸

Na rozdíl od samotné osoby Maxmiliána II. zasazené do kontextu doby stojí dlouhodobě v centru badatelského zájmu jeho politika, zejména její náboženské aspekty.³⁹ Nesmírně zajímavý je pohled badatelů na Maxmiliánovu politickou taktiku, spočívající ve vyčkávání a odvracení pozornosti partnera v jednání k podružným otázkám.⁴⁰ Otázce vztahu Maxmiliána II. k náboženství byla věnována poměrně systematická pozornost, což se odráží i v množství titulů věnovaných problematice České konfese, okolností jejího vzniku a ústního schválení.⁴¹ Autoři si shodně všímají i nejednoznačného postoje Maxmiliána II. ke katolické víře.⁴² Právě

³⁷ F. EDELMAYER – Alfred KOHLER (edd.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, München 1992 (= Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit Band 19/1992).

³⁸ Srov. TAMTÉŽ, s. 12.

³⁹ Dosud výjimečnou syntézu politických a kulturních dějin počátků habsburské monarchie představil R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003. Východiska této práce sledující vývoj vztahů centrálních mocenských struktur a zemských institucí stále nejsou v české historiografii soustavněji reflektována. K tomu srov. Václav BŮŽEK, *Der Weg zur Synthese. Die Gesellschaft der böhmischen Länder 1526-1740 in der historiographie des letzten Jahrhunderts*, in: Týž – P. Král (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526-1740)*, České Budějovice 2006 (= OH 11), s. 5-36, zde zejména s. 6. Přehled politiky doby vlády Maxmiliána II. předložil na řadě míst Jaroslav PÁNEK. Srov. například Týž, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982, s. 79-122; Týž, *Maximilian II. als König von Böhmen*, in: F. Edelmayr – A. Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II.*, s. 55-69; s přihlédnutím k roli Rožmberků také Týž, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 132-203. Kompromisní politiku Maxmiliána II. charakterizuje J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 106.

⁴⁰ Tato taktika měla nepochybný vliv i na politickou praxi Rudolfa II. TAMTÉŽ, s. 87. Srov. též J. PÁNEK, *Stavovská politika*, s. 103.

⁴¹ Ryze pozitivistickou, přesto dosud nenahraditelnou syntézu České konfese sepsal Ferdinand HREJSA, *Česká konfesse. Její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912. Politickými okolnostmi jejího přijetí se zabýval J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 101-122; Týž, *Poslední Rožmberkové*, s. 155-158. Nejnověji se problematice České konfese na základě zkoumání komunikace mezi vládcem a politickým národem věnoval Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= MH VI), s. 167-171. Význam České konfese přiblížili V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, s. 141-142. Dále srov. J. B. NOVÁK, *Rudolf II.*, s. 14-16; R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 50; R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 21-22; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 138-142. Náboženské snášenlivosti v českých zemích a nutného podílu protestantů na budování monarchie si všímá Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004. V kontextu celého soustátí si ústního schválení České konfese a okolností, jež k němu vedly, všímá Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter II*, Wien 2003, s. 20. Uvolňování náboženských poměrů v Rakousku za Maxmiliána II. popsal V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 303-312.

⁴² Maxmiliánových v rámci habsburské rodiny nestandardní postoje, údajné odmítání jezuitů a spory s otcem ohledně věroučných otázek kladně hodnotí J. B. NOVÁK, *Rudolf II.*, s. 3-5. Naopak negativně je vnímal Bohdan CHUDOBA, *Španělé na Bílé hoře*, Praha 1945. Všimá si jich i J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 52, 92; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 169; A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 270; Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570-1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 15. Vztahem Maxmiliána II. k víře se zabýval i J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 115. Pánka zaujala zejména blízkost názorů Maxmiliána II. a Petra Voka z Rožmberka, jenž byl Maxmiliánovým komorníkem. Obecnější charakteristiku nadějí evangelíků vztahujících se k budoucímu králi podává Týž, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České

Maxmiliánův vztah k náboženství se stal jedním z hlavních prvků historického obrazu tohoto panovníka.⁴³ K podstatě vztahu Maxmiliána k víře se zřejmě nejbližší dokázal přiblížit Robert Evans, jenž panovníka charakterizuje jako „muže [...] nadaného pronikavým úsudkem v osobním životě a bystrým chápáním intelektuálních problémů.“⁴⁴ Tento inteligentní muž se prezentoval jako osoba povznesená nad konfesijní problémy a při výkonu moci se opíral o podobně uvažující osoby. Maxmiliánovi stoupenci bývají označováni jako „Hofchristen“, kteří pokládali rozdíly mezi jednotlivými konfesemi za nepodstatné.⁴⁵ Obdobně výstižnou charakteristiku Maxmiliána II. jako panovníka, jenž se „necítil v náboženských sporech nijak zvlášť zainteresován“ a „klonil se k tolerantnímu pojetí víry ovlivněné erasmíánským humanismem“,⁴⁶ podává Zdeněk Vybíral.⁴⁷ Pro politiku 16. století je typické, že přes vlastní sympatie k nadkonfesijnímu křesťanství či dokonce protestantismu se v praktické politice Maxmilián uchýlil k pokračování v rodinných tradicích.⁴⁸ Badatelé si také povšimli, že si Maxmilián 10. prosince 1561 vymohl papežský dispens umožňující mu přijímání podobojí, zanedlouho však přísahal věrnost katolické víře.⁴⁹ Především díky panovníkovu tolerantnímu náboženskému postoji byla některými autory označena doba Maxmiliánovy vlády, nesoucí se ve zmírněném duchu habsburské tradice, za „blahodárnou“.⁵⁰ V souvislosti s náboženstvím byly zkoumány i vztahy Maxmiliána II. a jeho manželky Marie Španělské,⁵¹ jejíž postava však stojí mimo centrum soustavnější badatelské pozornosti.⁵²

Budějovice 2003², s. 68-69. Maxmiliánovy vztahy s říšskými protestantskými knížaty popsal V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 69-79.

⁴² Budování obrazu panovníka se velmi podnětně věnoval Ivo CERMÁN, *Panovník*, in: V. BŮŽEK – P. KRÁL, *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78, ve vztahu k Maxmiliánovi II. zejména s. 60-62. K formování obrazu panovníka prostřednictvím různých metod se vyjádřil i K. VOCELKA, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Wien 1981. Obdobnou cestu k analýze propagandy Maxmiliána II. zvolila i Margit ALTFAHRT, *Die politische Propaganda für Maximilian II. I, II*, *MIÖG* 88, 1980, s. 283-313; 89, 1981, s. 53-92. Její počin však nedosahuje zdařilosti Vocolkové práce. Na základě hmotných a ikonografických pramenů ze sbírek zámku Ambras, jež sloužily jako prostředky dynastické propagandy, vznikl katalog stejnojmenné výstavy Wilfried SEIPEL (ed.), *Wir sind Helden. Habsburgische Feste in der Renaissance*, Innsbruck 2005.

⁴⁴ R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 30.

⁴⁵ K tomu srov. TAMTÉŽ, s. 30-31; Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995 (= Vlastivěda moravská. Země a lid, nová řada, svazek 6), s. 30.

⁴⁶ Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 169.

⁴⁷ Přebírá přitom závěry další literatury. Srov. TAMTÉŽ, pozn. 602. Podobnou charakteristiku nabízí i T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit II*, s. 153.

⁴⁸ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 56-57.

⁴⁹ Srov. např. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 68.

⁵⁰ Například J. VÁLKA, *Dějiny II*, s. 30-31.

⁵¹ Zájmu se dostalo zejména Mariinu katolictví. Srov. např. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 32-33. Marie se po celý život projevovala jako španělská katolička, jejíž dvůr se stal centrem katolické a prošpanělské strany. Srov. např. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, 43, 52, 61.

⁵² Marie Španělská je v dosavadní literatuře vnímána jako mnohovrstevnatá osobnost, „nikoliv krásná, ale chytrá a skromná,“ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 49. Svatební smlouvu o sňatku Maxmiliána a Marie vyhlášenou v Augsburku 24. dubna 1548, charakterizuje V. Bibl jako „hořkou pilulku“ pro rakouskou větev rodu. Srov. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 44; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 24. Josef Janáček chápe plánovanou svatbu jako

Další výrazný problém, s nímž Maxmilián II. bojoval, a to obrazně i takřka doslova, představovalo stále aktuálnější turecké nebezpečí.⁵³ Hlavním projevem tohoto nebezpečí bylo Maxmiliánem vedené polní tažení, jež se uskutečnilo roku 1566 za četné účasti šlechticů z českých zemí.⁵⁴

Vedle politického a náboženského dění si historiografie tradičně všímá i dění kulturního, což platí i pro dobu Maxmiliána II. Ten je vnímán jako pokračovatel tradice kulturního mecenátu, založené Maxmiliánem I., a zároveň jako podněcovatel kulturního rozkvětu, jenž dosáhl vrcholu v době Rudolfa II.⁵⁵ Je zdůrazňován i fakt, že za Maxmiliána II. došlo k integraci zemí habsburského soustátí do evropské intelektuální sítě, přičemž je kladně hodnocena i tolerance panovnického dvora.⁵⁶ Historikové a historičky si všímají i Maxmiliánova vztahu k Vídni i k Praze.⁵⁷ Maxmilián II. je shodně charakterizován jako

---

velkolepou demonstraci jednoty dynastie. Srov. TAMTÉŽ, s. 23. Sňatek se uskutečnil ve Valladolidu 13. září 1548. TAMTÉŽ, s. 26; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 46.

⁵³ Ač jsou turecké války dlouhodobě ve středu zájmu středoevropských historiků a historiček, boje doby Maxmiliána II. dosud nebyly synteticky zpracovány, což ovšem vyplývá ze stavu poznání jeho doby obecně i z vlastního charakteru tehdejších bojů. Tradiční pohled na turecké nebezpečí doby Ferdinanda I. poskytuje P. SUTTER-FICHTNER, *Ferdinand I. wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz-Wien-Köln 1986. Syntézu patnáctileté války, jež se okrajově dotýká i dřívějších bojů mezi Turky a Habsburky, představuje práce Jana Paula NIEDERKORNA, *Europäische Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593-1606)*, Wien 1993. Pro období 50. a 60. let poskytuje přehled bojů s Turky T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, Teil I, Wien 2003, s. 134-138. V českém prostředí se tureckých válek okrajově dotkli v souvislosti s výzkumy obrazu Turka v české raněnovověké společnosti Tomáš RATAJ, *České země ve stínu pülmesice. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002; Luďa KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003, s. 111-115.

⁵⁴ Tuto problematiku přiblížili V. BŮZEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 80. Vojenská bezradnost Maxmiliána II. vedla ke snížení jeho autority u českých stavů. Pro popis příprav a vlastního tažení srov. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 135-140; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 142-155. K politickému významu tažení srov. J. PÁNEK, *Stavovská politika*, s. 88-89. Schválení policejního pořádku jako jeden z výsledků tureckého nebezpečí přibližuje T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit II*, s. 243.

⁵⁵ Popisně V. BIBL, *Die Kulturblüte Wiens und Seiner Umgebung unter Maximilian II.*, Monatsblatt des Vereins für Landeskunde von Niederösterreich 17, 1918, č. 7-9, s. 139-152. Nověji se kulturou ve Vídni doby Maxmiliána II. zabýval K. VOCELKA, *Die kulturelle Bedeutung Wiens im 16. Jahrhundert*, Wiener Geschichtsblätter 19, 1974, s. 239-251. Pro studium kulturního transferu je cenná studie historičky umění Hildy LIETZMANN, *Das Neugebäude und Böhmen*, in: Kol. autorů, *Prag*, s. 176-182. Podobně upozorňuje na vliv Neugebäude na české prostředí i J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 258. Jako na druhý významný architektonický počín renesance (vedle úprav Hofburgu z popudu Ferdinanda I.) upozorňuje na Neugebäude K. VOCELKA, *Die Politische Propaganda*, s. 190. Na význam Maxmiliánových kulturních počínů (mimo jiné i počátky sbírkové činnosti) pro rudolfínskou dobu poukazuje J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 237, 247. Janáček si všímá také vysoké úrovně hudební kapely Maxmiliána II. TAMTÉŽ, s. 264. Jako významné kulturní centrum je Maxmiliánův vídeňský dvůr popsán TAMTÉŽ, s. 111-112. Za Maxmiliána II. se dvůr vládnoucího Habsburka stával také centrem alchymie, tedy nauky, jež bývá obvykle spojována až s Rudolfem II. R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 41.

⁵⁶ R. J. W. Evans, *Vznik*, s. 34. K intelektuální toleranci Maxmiliána II. a Rudolfa II. srov. TAMTÉŽ, s. 401. Účence řady oborů činné na Maxmiliánově dvoře zmiňuje T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit I*, s. 241, 243, 248, 254, 287-289, 300.

⁵⁷ Maxmiliánův vztah k Vídni byl podle Janáčka „silně subjektivní“. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 53-56. Srov. též T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit I*, s. 20. Literatura upozorňuje, že na plánované stavební úpravy Vídně se Maxmiliánovi nedostávalo času. Srov. K. VOCELKA, *Die Politische Propaganda*, s. 189. Pro charakteristiku vztahu Maxmiliána II. k Praze, jenž se projevil mimo jiné i v pozastavení stavební činnosti srov. T.

milovník učenosti, jenž přivádí na dvůr řadu intelektuálů a umělců. Někteří z nich pokračovali v práci i pro Rudolfa II. Z těchto osobností lze zmínit alespoň archiváře Jacopa Stradu, malíře a znalce soudobého umění Carla van Mandera, jehož práce v habsburských službách měla epizodní charakter, a především malíře Bartoloměje Sprangera.⁵⁸ V Maxmiliánově okolí působil i Giuseppe Arcimboldo, jenž však pracoval již pro Ferdinanda I.⁵⁹

Na přelomu druhého a třetího tisíciletí se zájem badatelů a badatelek obrátil ke zkoumání císařských dvorů.⁶⁰ Dvoru Maxmiliána II. se však dostalo pozornosti již dříve, zejména v souvislosti s individuálními kariérami významných šlechticů.⁶¹ Vedle toho si Maxmiliánova hofštátu na základě novějších metodických východisek, především prozopografických, povšimli Václav Bůžek,⁶² Petr Maťa a Thomas Winkelbauer.⁶³

WINKELBAUER, *Ständefreiheit* I, s. 159, 190, 212. Janáček používá pro charakteristiku architektury Maxmiliánovy doby v Praze adjektivum „nevládná“. TAMTÉŽ, s. 81. Jediným významným architektonickým pozůstatkem jeho éry v Praze je mauzoleum Alexandra Colina, jež ovšem vzniklo v dílně autora v Innsbrucku. TAMTÉŽ, s. 21, 111, 170. [Uměleckohistorickou monografií tohoto umělce sepsal Heinrich HAMMER, *Der Bildhauer Alexander Colin von Mechelen*, Wien 1920. Je příznačné, že mauzoleum se stalo jednou z poznamenáníhodných pozoruhodností manýristické Prahy. Srov. Eliška FUČÍKOVÁ (ed.), *Tři francouzští kavalíři v rudolfínské Praze. Jacques Esprinchar, Pierre Bergeron, Francois de Bassompierre*, Praha 1989, s. 79-80.] Poznání renesančních předrudolfínských úprav Pražského hradu, jejichž iniciátory byli Ferdinand I. a částečně i Maxmilián II., prakticky ustrnulo na stavu poznání, který nastínil Jan MORÁVEK – Zdeněk WIRTH, *Pražský hrad v renesanci a baroku*, Praha 1947. Nověji se ke vztahu Maxmiliána II. k českému hlavnímu městu vyjádřil P. MAŤA, jehož názor se v zásadě shoduje se závěry starší literatury, upozorňuje však na fakt, že Maxmilián II. se ve Vídni neusadil, tlak českých stavů jej nutil k pobytům v Praze. Srov. TÝŽ, *Svět*, s. 382-383.

⁵⁸ K osobnosti Jacopa Strady srov. např. Dirk Jakob JANSEN, *The Instruments of Patronage. Jacopo Strada at the Court of Maximilian II: A Case Study*, in: F. Edelmayer – A. Kohler (edd.), *Maximilian II.*, s. 182-202; TÝŽ, *The Case for Jacopo Strada as an Imperial Architect Private*, in: L. Konečný – B. Bukovinská – I. Muchka (edd.), *Rudolf II.*, s. 229-235; Významu Jacopa Strady pro kulturní transfer se dotklí V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 171. Na práci van Mandera pro Maxmiliána upozorňuje např. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 257. Počátky Sprangerovy činnosti pro Habsburky popisuje Carl VAN MANDER, *Das Leben der niederländischen und deutschen Maler II*, München-Leipzig 1906, s. 151. Maxmiliánův dvůr jako centrum umění představuje i J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 56.

⁵⁹ Srov. například K. VOCELKA, *Die Politische Propaganda*, s. 204.

⁶⁰ Pro komplexní zhodnocení a přehled bádání o dvorech srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 5-37; R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 3-22. Ve středoevropské historiografii jsou reflektovány zejména teorie Norberta Eliase, případně badatelů s ním polemizujících, například Jeroena Duindama. Jako velmi vlivné se ukázaly věrohodné konstrukce kostnického historika Marka Hengerera, jenž chápe dvůr jako prostor k uskutečňování šlechtických kariér.

⁶¹ Dvorskou kariéru Maxmiliánova komorníka Petra Voka z Rožmberka zmiňuje J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 182. Vokovu příslušnost k Maxmiliánovu dvoru potvrdil i V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 133. Okolnosti Vokova dvořanství přiblížil P. MAŤA, *Svět*, s. 397-398. Jáchyma z Hradce zařazuje do okruhu nejbližšího dvora Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 260. Podobně nahlíží na Vratislava z Pernštejna P. MAŤA, *Svět*, s. 393. Kariéru dalšího blízkého spolupracovníka Maxmiliána II., Adama z Ditrichštejna, přiblížil F. EDELMAYER, *Ehre, Geld, Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in: F. Edelmayer – A. Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II.*, s. 109-142. Edelmayer věnoval Adamovi z Ditrichštejna pozornost i jako členu virtuálního dvora či klientské sítě Filipa II. Srov. TÝŽ, *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philips II. im Heiligen Römischen Reich*, München 2002 (= Studien zur Geschichte und Kultur der iberischen und Iberoamerikanischen Länder, Band 7), s. 75-87.

⁶² V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 58-59, 86-87. Podoba Maxmiliánova dvora během jeho mládí je přiblížena TAMTÉŽ, s. 78-79. Na zvyšující se počet českých šlechticů na Maxmiliánově dvoře je upozorněno TAMTÉŽ, s. 222-223.

⁶³ Habsburským dvorům a počtům osob na nich se věnují T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit* I, s. 182, 481; P. Maťa, *Svět*, s. 371-378. Autoři se shodují, že počet osob na dvorech 16. století nepřesáhl 600-800 jedinců, na

Další významnou oblastí, jíž je věnována badatelská pozornost, jsou slavnosti na dvorech Habsburků. Zatímco starší literatura se spokojovala s zmíněním slavností,⁶⁴ novější výzkumy se zaměřily na jejich kulturně historickou interpretaci.⁶⁵ Nejnovější výzkumy, inspirované metodologickými přístupy představenými Barbarou Stollberg-Rilinger,⁶⁶ se na základě studia písemných, ikonografických i hmotných pramenů zaměřují na zkoumání slavnostních událostí jako prostorů symbolické komunikace.⁶⁷

Závěrem přehledu literatury lze říci, že postava a doba Maxmiliána II. stojí dlouhodobě na okraji zájmu historiků a historiček, což prozatím nezměnila ani řada moderně pojatých materiálových studií z pera středoevropských badatelů věnujících se zkoumání symbolické komunikace.⁶⁸ I v těchto studiích totiž bývá kladen důraz na jiné postavy, což může souviset s možnostmi poznání pramenné základny.⁶⁹

Maxmiliánově dvoře se nejčastěji pohybovalo přibližně 550 dvořanů. Srov. též A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 132-133.

⁶⁴ Výběrově srov. popis vjezdu Maxmiliána II. do Prahy v roce 1562, jenž poskytuje J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 76, 78. Ještě omezenější je pozitivistický přístup. Srov. například V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 105. Bibl sice výzdobu ulic a průběh slavnostního vjezdu interpretuje jako doklad „velké obliby“ Maxmiliána, ovšem bez jakékoliv argumentace.

⁶⁵ Zejména práce L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*. Na vjezd Maxmiliána II. do Vídně je upozorněno TAMTÉŽ, s.270, 271.

⁶⁶ Srov. výše, podkapitola Představení metodologických východisek a badatelského tématu.

⁶⁷ V českém prostředí se interpretací slavnostních událostí doby Maxmiliána II. jako prostoru demonstrace mocenských vztahů systematicky zabýval zejména Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 55-56, 111, 113. Kratochvíl tvořících nedílnou součást slavností si všímají V. BŮŽEK – J. HRDLÍČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s.341-343. Různých aspektů slavností Maxmiliánovy éry si všímá V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 91, 141-142. Za stěžejní lze považovat interpretaci slavnostních vjezdů Maxmiliána II. do Prahy roku 1562 a následné korunovace, podobně jako korunovace uherské. Srov. TAMTÉŽ, s. 159-170, 171-173. Samostatné kratochvíle jsou interpretovány TAMTÉŽ, s. 184-185, 187-189. Na nutnost inscenace slavností za účasti předních umělců upozorňuje např. K. VOCELKA, *Die Politische Propaganda*, s. 204. Srov. též W. SEIPEL (ed.), *Wir sind Helden*.

⁶⁸ V českém prostředí například interdisciplinárně pojatá studie Štěpána VÁCHY, „*Mutatio vestis*“ v korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16.-18. století, FHB 22, 2006, s. 251-266.

⁶⁹ Prameny relevantní pro ucelené zkoumání symbolické komunikace mezi dvorem a mocenskými skupinami na příkladu dvora Ferdinanda Tyrolského a české šlechty přehledně představil V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 35-36.

I.3 Pramenná základna a výchozí otázky

Prameny, na jejichž základě je vypracována předkládaná práce, jsou tři novolatinské humanistické básně dvou autorů, Jana Bannona z Fenixfeldu a Johanna Mylia Bornensia.⁷⁰

Jan Banno z Fenixfeldu se narodil na Starém Městě pražském 25. 1. 1529.⁷¹ Vzdělání získal v míšeňské škole Jiřího Fabricia a posléze u předního domácího humanisty Matouše Collina,⁷² jenž jej uvedl do humanistického okruhu kolem Jana staršího Hodějovského z Hodějova.⁷³ Po roce 1550 působil Banno jako vychovatel v rodině nejvyššího sudího Markrabství moravského Jana z Lichtenštejna.⁷⁴ Jako novoměstský měšťan byl se svým bratrem Šimonem Enniem 4. 11. 1554 nobilitován,⁷⁵ ovšem roku 1558 odešel na cesty po předních evropských univerzitách.⁷⁶ Studoval rétoriku a etiku ve Štrasburku a obojí právo v Padově, roku 1566 byl zapsán v matrikách vídeňské univerzity. Po návratu se Bannonův příznivec Adam z Ditrichštejna zasadil o jeho jmenování úředníkem české královské komory.⁷⁷ V tomto úřadě se díky přízni Floriána z Griespeku dostal roku 1570 na místo sekretáře se stálým platem, jímž byl až do své smrti v roce 1596.⁷⁸ Báseň *Divo Maximiliano...* z roku 1552 je jeho nejdelším dílem, dosud v historiografii opomíjeným.⁷⁹ Česká

⁷⁰ Jan BANNO, *Divo Maximiliano Boemiae Regi, archiduci Austriae etc. de illius felixi ex Hispaniis cum coniuge augustissima & liberis Viennam reditu, carmen gratulatorium*, Vienna 1552, 12 ff; TÝŽ, *Elegia Ioannis Bannonis de adventu Serenissimi Principis, ac D. D. Maximiliani Regis Boemiae etc. una cum coniuge Maria, & liberis, in Austriae Viennam ex Hispaniis 7. Maii Anno 1552*, in: Jan st. HODĚJOVSKÝ Z HODĚJOVA (ed.), *Secunda Farrago...*, Pragae 1562, fol. 20v-21r; Johannes MYLIUS (?), *Carmen panegyricum, in augustissimum reditum Viennam, generosissimi ac illustrissimi principiss Divi Maximiliani, Regis Boemiae, Archiducis Austriae etc. scriptum obiter...*, Vienna 1552, 11 ff. K postavě autora básně *Carmen panegyricum...* srov. níže.

⁷¹ K osobě Jana Bannona srov. příslušné heslo v díle Josefa HEJNICE – Jana MARTÍNKA, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. století do začátku 17. století I*, Praha 1966, s. 132-125; dále příslušné heslo Antonína TRUHLÁŘE, *Ottův slovník naučný III*, Praha 1890, s. 261; Antonín RYBIČKA, *Jan Banno z Fenixfeldu. Nástin životopisný*, Lumír 1860, s. 688-689.

⁷² Postavě a dílu Matouše Collina, vnímaného v obecném povědomí jako významného humanistického učenice, se prozatím nedostalo systematictějšího badatelského zájmu. Výjimkou je studie J. MARTÍNKA, *Dvě díla M. Matouše Collina*, LF 82, 1959, s. 111-121. Srov. též J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 416-451. Kroužek kolem Jana staršího Hodějovského z Hodějova byl zkoumán již v 19. století. Srov. Josef JIREČEK, *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod a působení a latinští básníci tovaryšstva jeho*, Pojednání KČSN VI – 12, Třída filosoficko-historicko-filologická č. 4, Praha 1884; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť II*, Praha 1966, s. 317-320. Okrajově též Vladimír URBÁNEK, *Učenec*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 355-377, zde s. 362; Milan KOPECKÝ, *Český humanismus*, Praha 1988, s. 159-163.

⁷³ Srov. Josef JIREČEK, *Jan Hodějovský z Hodějova*, s. 48, 53; J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 132; A. RYBIČKA, *Jan Banno z Fenixfeldu*, s. 688.

⁷⁴ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 132.

⁷⁵ TAMTÉŽ; A. RYBIČKA, *Jan Banno z Fenixfeldu*, s. 689.

⁷⁶ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 132.

⁷⁷ TAMTÉŽ; A. RYBIČKA, *Jan Banno z Fenixfeldu*, s. 689.

⁷⁸ J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 132.

⁷⁹ Na existenci Bannonovy básně upozorňuje soupis pramenů k tématu habsburských slavností. Srov. Andreas GUGLER, *Feiern und feiern lassen. Festkultur am Wiener Hof in der zweiten Hälfte des 16. und der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Frühneuzeit-Info 11, 2000, Heft 1, s. 68-176. Srov. též J. PÁNEK, *Cesta*, s. 127. Řada Bannonových drobných příspěvků vycházela příležitostně, zejména ve *Farraginech* Jana staršího Hodějovského z Hodějova. Srov. J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť I*, s. 132-135.

historiografie si povšimla další Bannony básně *Elegia...*, která ovšem prozatím nebyla analyzována.⁸⁰ Na otázku, z jakých zdrojů informací Banno při psaní svých děl vycházel, je za současného stavu poznání pravděpodobně nemožné zodpovědět.⁸¹

Identita autora třetího využívaného pramene, básně *Carmen panegyricum...*, je nejistá.⁸² Titulní strana je signována *Ioannes Mylius Bornensis*, stejný autor je podepsán i pod předmluvou.⁸³ Autora užívajícího toto jméno a přízvisko ovšem badatelé zabývající se humanistickým básnictvím Svaté říše římské neznají.⁸⁴ Uvádějí ve stejné době žijící autory Georgia Mylia, jenž připojoval k podpisu přízvisko Bornensis podle svého rodiště, a Johanna Mylia, jenž podobný prvek ve své sebezpřetaci neužíval.⁸⁵ Johannes Mylius působil jako rektor na univerzitách v Ullrichu a Walkenriedu, od roku 1568 byl profesorem řečtiny v Jeně a zemřel 3. července 1575.⁸⁶ Georgius Mylius se údajně označoval jako žák Melanchtonův.⁸⁷ Další údaje k jeho osobě se omezují pouze na uvedení data vydání jeho dvoudílné sbírky elegií roku 1551.⁸⁸ Vedle jména je jediným vodítkem, které pro identifikaci autora poskytuje samotný pramen, jeho označení *liberarium artium magister*.⁸⁹ Ani toto upozornění na dosaženou akademickou hodnost však vzhledem k nedostatku bližších životopisných údajů obou možných autorů neumožňuje jednoznačnou identifikaci. Za pravděpodobnějšího autora lze považovat Georgia Mylia Bornensia, a to zejména s přihlédnutím k jeho udávané promelanchtonovské orientaci a faktu, že dvůr arciknížete Maxmiliána byl současníky, s nimiž se shodují moderní badatelé a badatelky, považován za centrum tolerantního nadkonfesijního křesťanství či dokonce místo sdružení sympatizantů s luteránstvím.⁹⁰ Nejasnost ohledně osoby autora lze přičíst možnému nezáměrnému smíchání jména a

⁸⁰ Srov. J. PÁNEK, s. 72, pozn. 164.

⁸¹ Lze se jen dohadovat, nakolik byl průběh cesty veřejně známý. Je možné, že byl o událostech cesty očividně dobře zpravený Banno v kontaktu s Adamem z Ditrichštejna, jemuž část básně *Divo Maximiliano...* věnuje a jenž se později stává jeho přímluvcem, či s někým z jeho doprovodu. Bez důkladnějšího studia pramenů ditrichštejnského rodinného archivu, jenž je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, se však jedná o pouhou hypotézu. Srov. níže, podkapitola Prezentace Adama z Ditrichštejna

⁸² Spis *Carmen panegyricum...* připomíná A. GUGLER, *Feiern und feiern lassen*, č. 758, s. 146.

⁸³ Srov. J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

⁸⁴ Srov. kupříkladu Heinz RUPP – Ludwig LANG (edd.), *Deutsches Literatur-Lexikon. Biographisch-Bibliographisches Hansbuch X*, Bern 1986, s. 1074, 1075; Karl GOEDEKE, *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen 2*, Dresden 1886, 99, 106.

⁸⁵ K jejich osobám srov. předchozí poznámku.

⁸⁶ TAMTÉŽ, s. 106; H. RUPP – L. LANG (edd.), *Deutsches Literatur-Lexikon X*, s. 1075.

⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 1074.

⁸⁸ TAMTÉŽ; K. GOEDEKE, s. 99.

⁸⁹ J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

⁹⁰ Srov. pozn. 42. Jelikož tuto hypotézu nelze prokázat bez hlubšího studia pramenů, je dále označen v souladu s pramenem za autora básně Johannes Mylius Bornensis, přičemž na možnou spornost je upozorněno otazníkem (?). Dalším možným vysvětlením nejasného autorství básně by byla existence dalšího humanisty Johanna Mylia, který by přízvisko Bornensis užíval a zároveň by nebyl zachycen v bibliografické literatuře. Tuto možnost však lze pokládat za vysoce nepravděpodobnou.

přízviska dvou méně známých humanistických autorů, k němuž došlo v tiskařské dílně vídeňského tiskaře Egidia Aquily, kde byl roku 1552 panegyrik vytištěn.⁹¹

Básně lze typologicky zařadit do okruhu apologetické literatury.⁹² Mají poměrně bohatou vypovídací hodnotu, která spočívá v možnosti rámcové rekonstrukce vjezdů a její interpretace, případně komparace s očekávaným průběhem slavnosti.⁹³ Za klíčový lze pokládat obraz panovníka předkládaný v jednotlivých básních.⁹⁴ Interpretovat je možné vnímání Maxmiliána jako panovníka vybaveného očekávanými atributy moci a ctnostmi a dědice habsburských tradic.⁹⁵ Arcikníže je zároveň představován jako budoucí vítěz nad Turky, jejichž obraz je v panegyricích plasticky vylíčen. Specifickým rysem děl je pozornost, kterou jejich autoři věnovali manželce Maxmiliána Marii, která se v Rakousích ocitla poprvé a navíc se nacházela ve vysokém stupni těhotenství.⁹⁶ Dalším důležitým prvkem básní je propojení světa skutečnosti a imaginace.⁹⁷ Imaginární svět je zastoupen zejména četnými odkazy na antickou mytologii, což lze pokládat za prvek vlastní humanistické poezii katolického okruhu, která byla z důvodů údajného „zpohanštění“ napadána protestantskými mysliteli.⁹⁸ Typické přitom je, že autoři propojují řecké a římské mytologické prvky s křesťanským pohledem na svět.⁹⁹ Básně lze chápat jako texty vycházející z tolerantního katolického prostředí.¹⁰⁰ Zajímavou možnost nabízí interpretace náhledů autorů na svět a komparace těchto pohledů s dobovými názory na geografii.¹⁰¹ Bohatou výpovědní hodnotu

⁹¹ Srov. J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, titulní list.

⁹² Typologii propagandistických prostředků nabídl K. VOCELKA, *Die politische Propaganda*, s. 21-84, k apologetické literatuře s. 75-84. Srov. též typologii propagandistických prostředků představenou v práci T. RATAJE, *České země*, s. 139-202.

⁹³ Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*.

⁹⁴ Možnosti interpretace textů budujících obraz panovníka přiblížil I. CERMAN, *Panovník*.

⁹⁵ Paměť stručně charakterizují V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 10-11.

⁹⁶ Srov. níže, kapitolu Rámcový průběh slavnosti a podkapitolu Prezentace Marie Španělské.

⁹⁷ Imaginace je významným, leč obtížně uchopitelným fenoménem. Bohatě pozornosti se dostalo imaginaci středověku. Srov. výběrově J. LE GOFF, *Středověká imaginace*, Praha 1998. Svět imaginace raně novověkého člověka popsal například Emanuel LE ROY LADURIE, *Karneval v Romans*, Praha 2000. Dále srov. např. M. BLOCH, *Králové*.

⁹⁸ Zřejmě nejslavnějším příkladem napadení antikizujících textů je spis Erasma Rotterdamského *Dialogus ciceronianus, sive de optimo genere dicendi*, Rotterdam 1528. Erasmus kritizuje adaptaci antických postav pro křesťanské potřeby, tvrdí, že podobné spisy „překypují pohanstvím“. Srov. A. CHASTEL, *Vyplenění Říma*, s. 127-132.

⁹⁹ Přežívání antické mytologie a její postupnou transformaci na základě středověkých a humanistických písemných a obrazových pramenů analyzoval v klasické studii Jean SEZNEC, *The Survival of the Pagan Gods. The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*, New York 1961. Historikové umění se shodli na tom, že pro recepci antického dědictví křesťanskou společností musela být mytologická tradice christianizována a křesťanství paganizováno. K tomu alespoň Jaromír NEUMANN, *Tizianův obraz Apollo a Marsyas v Kroměříži. Z umělcovy pozdní tvorby*, Umění 9, 1961, č. 4, s. 326-371. Srov. též obr. 2, 12.

¹⁰⁰ K tomu R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 28-30.

¹⁰¹ Starší geografické názory představuje Jean DELUMEAU, *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše*, Praha 2003, s. 63-78. Zajímavým poznatkem je, že ještě v 15. století byla geografie a kartografie ovlivněna knihou Genesis. TAMTÉŽ, s. 73. Naopak humanističtí autoři využívali zcela odlišné tradice navazující na antiku. Zajímavý pohled na

skrývá sebe prezentace autorů básní. Tu je možné zkoumat zejména na základě předmluv panegyriků.¹⁰²

Znalost výše naznačených výpovědních možností pramenů, metodologie a dosavadní historiografie umožňuje zformulovat otázky, jež budou na dalších stranách pramenům kladeny. Budou analyzovány především motivy autorů, jež je mohly vést k volbě daných slov. Pozornost bude věnována budování obrazu panovníka a dalších osob vystupujících v pramenech. Jaký důvod mělo užití konkrétních prostředků prezentace? Svědčí jejich použití o obecnějších myšlenkových kategoriích raného novověku? Cílem zkoumání pramenů dále bude poznání pohledu básníků na společnost a její členy. Odráží se v pramenech společenská hierarchie? Jsou autoři s touto hierarchií ztotožnění? Co je mohlo ke jejich postojům vést? Autora práce bude zajímat, nakolik se názory prezentované v básních shodovaly s dobovým diskursem, případně nakolik se od něj lišily.¹⁰³ Prameny umožní i rámcovou rekonstrukci slavnosti. Hledána bude zejména odpověď na otázku, zda byl vjezd svým průběhem výjimečný. Pokud to prameny umožní, bude událost interpretována jako dějiště symbolické komunikace. Jako prostředek symbolické komunikace jsou v práci chápány i samotné analyzované prameny.¹⁰⁴ Sledovány budou i prvky imaginárního světa žijícího v myslích autorů, zejména jeho zdroje. Zkoumání budou podrobeny i podoby budování sociálních sítí a role očekávaného chování ve společenských vztazích. Zájem bude věnován i otázce reflexe politických událostí a náboženství v pramenech, stejně jako otázky geografického povědomí autorů,¹⁰⁵ respektive jejich obecné vzdělanosti. Zásadní bude zamyšlení se nad účelem básní. Při jeho hledání se autor práce pokusí nezůstat pouze na popisné rovině, ale pokusí se zjistit, co chtěli autoři sdělit čtenáři i mezi řádky. Stranou pozornosti by neměly zůstat ani výrazy užívané k tomuto sdělení.¹⁰⁶

Při hledání odpovědí na dané otázky bude využita především analýza pramenů, z níž bude na některých místech možné vyvodit závěry s obecnější platností. Autor v žádném případě nebude usilovat o komplexní vytěžení pramenů, jež by výrazně přesáhlo požadovaný rozsah předkládaného příspěvku. Cílem autora je udělení slova pro zodpovězení otázek

---

geografii 16.-17. století nabídl Jean-Marc BESSE, *Geografie a spiritualita v 16. století*, *Studia Comeniana et historica* 57-58, 1997, s. 99-117.

¹⁰² Předmluva se nevyskytuje u stručného textu J. BANNONA, *Elegia*.

¹⁰³ V tomto ohledu je východiskem představa, že prameny produkují svět sám o sobě, ve kterém je zachycena určitá představa o řádu. Srov. J.-M. BESSE, *Geografie*, s. 100.

¹⁰⁴ K možnostem chápání širokého spektra pramenů jako prostředků symbolické komunikace srov. B. STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation*, s. 496-505.

¹⁰⁵ V tom se neodráží pouze vzdělání autorů a znalosti společnosti, ale také řád společenský i politický. J.-M. BESSE, *Geografie*, s. 109. Zároveň zkoumání geografických názorů umožňuje poznání vnímání autorů vlastního postavení ve světě. TAMTÉŽ, s. 115-116.

¹⁰⁶ Na tomto místě je nutné upozornit na autorovu nekompetenci k filologické analýze pramenů.

vhodným veršům. Zároveň nedovede skrýt obavu z rizika neúmyslně výběrového přístupu k pramenům pramenícího z neznalosti či neschopnosti.¹⁰⁷

---

¹⁰⁷ K tomu srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 7.

II. Popis cesty ze Španělska do Vídně

Mezi lety 1544 a 1548 se mladý arcikníže Maxmilián nacházel, společně se svým bratrem Ferdinandem, ve Svaté říši římské na dvoře svého strýce a hlavy habsburského domu, císaře Karla V., jenž se potýkal s bojem proti šmalkaldskému spolku.¹⁰⁸ Účelem vyslání arciknížat k císařskému dvoru bylo seznámit zejména následníka trůnu Maxmiliána s habsburskou politikou a připravit jej na budoucí panovnickou dráhu.¹⁰⁹ Během svého pobytu v Říši se arciknížata dokonce 24. dubna 1547 stala svědky klíčového okamžiku války, bitvy u Mühlberku.¹¹⁰ Pro své mládí a nejasné náboženské postoje se jednadvacetiletý Maxmilián dostal do středu zájmu protestantských říšských knížat.¹¹¹ Vzájemných sympatií protestantů a Maxmiliána si katolíci všimli se znepokojením, jeho pokus o cestu do Čech na podzim 1547 dokonce současníci chápali jako snahu spojit se s povstálými českými stavy.¹¹² Tyto kroky a Maxmiliánovy mladistvé výstřelky přispěly k jeho urychlenému, byť delší dobu plánovanému zasnoubení se španělskou infantkou Marií. K vyhlášení zasnub došlo na sněmu v Augšpurku 24. dubna 1548.¹¹³ Pobyt ve Španělsku spjatý se sňatkem s Marií a s plněním prvních vladařských povinností v roli španělského místodržícího měl Maxmiliána pevněji připoutat k habsburskému domu.¹¹⁴

První pobyt arciknížete Maxmiliána ve Španělsku, kam přibyl létě 1548,¹¹⁵ se obešel bez větších problémů.¹¹⁶ Dne 13. září 1548 si ve svém místodržitelském sídle Valladolidu¹¹⁷ vzal infantku Marii a přes všechny obavy z jejich rozdílných náboženských postojů se zdálo, že je

¹⁰⁸ Ke šmalkaldské válce srov. A. KOHLER, *Karl V. 1550-1558. Eine Biographie*, München 2001³, s. 295-327. Šmalkaldské války a jejího vztahu k prvnímu protihabsburskému odboji českých stavů si všímá A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 163-165. Pobyt Maxmiliána a Ferdinanda v popisuje zejména V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 34-45; srov. též J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 24.

¹⁰⁹ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 34-45.

¹¹⁰ TAMTÉŽ; Karel V. údajně po bitvě arciknížatům připomněl osudovost okamžiku a štěstí, jehož se jim díky možnosti spatřit osudový okamžik dostalo: „*Ihr seid Jünglinge und habt euch bereits in einer Schlacht befunden; ich bin ein alter Mann von fünfzig Jahren und war noch in keiner anders als diesen.*“ Srov. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 40-41; A. KOHLER, *Karl V.*, s. 307-312.

¹¹¹ Protestantský hrabě Wolrad von Waldeck hodnotil Maxmiliána mimo jiné slovy „*Gegen der wahren glauber und gegen Deutschland soll er [Maximilian] nicht schlecht gesinnt sein.*“ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 43-44.

¹¹² J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 25.

¹¹³ Maxmiliána jako ctižádostivého, ale ve všech ohledech průměrného mladíka holdujícího alkoholu a galantním dobrodružstvím charakterizuje J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 24-25. Maxmiliánovu touhu po samostatnosti a schopnosti při rytířských kratochvích naopak kladně hodnotí V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 43-44.

¹¹⁴ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 25.

¹¹⁵ Cesta začala v Augšpurku, pokračovala přes Milán do Janova, kde si v zastoupení vzal Marii a odkud 25. července 1548 vyplul na lodi flotily admirála Dorii do Španělska. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 46. Účasti českých šlechticů, mimo jiné Jaroslava Smiřického ze Smiřic, Jiřího a Jana Pruskovských z Pruskova a Vratislava z Pernštejna, na cestě si všímá J. PÁNEK, *Výprava*, s. 22-25.

¹¹⁶ Maxmilián se zde v roli místodržícího připravoval na vladařskou úlohu. V roli zástupce Karla V. měli místodržitelé z řad jeho příbuzných zprítomňovat moc panovnické dynastie. Srov. A. KOHLER, *Karl V.*, s. 90-91.

¹¹⁷ Obr. 14.

manželství harmonické.¹¹⁸ Podíl na tom mělo jistě i rychlé narození dcery Anny, k němuž došlo 2. listopadu 1549.¹¹⁹ Z jeho dopisů je však patrná touha po „*geliebten Vaterland*“.¹²⁰ Jeho touha byla pochopitelně posílena tím, že v byl v kontaktu s českými stavy, kterými byl v únoru 1549 přijat za následníka českého trůnu.¹²¹ V souladu s přáním Ferdinanda I. se Maxmilián bez rodiny na podzim 1550 vydal zpět do německých zemí.¹²² Marie byla touto dobou opět těhotná.¹²³ Na říšský sněm do Augšpurku dorazil 10. prosince 1550.¹²⁴ Důsledkem tajné smlouvy mezi Karlem V. a Ferdinandem I. z 9. března 1551, jež řešila vzájemný vztah obou větví dynastie, bylo mimo jiné i oficiální ukončení Maxmiliánova místodržitelského působení ve Španělsku a trvalý návrat do střední Evropy.¹²⁵

Cestu do Španělska, z níž se měl Maxmilián vrátit se svou rodinou, mu nařídil Ferdinand I. 19. března 1551.¹²⁶ Cesta měla být důstojnou manifestací moci a bohatství rakouské větve rodu.¹²⁷ Z tohoto důvodu se její přípravě osobně věnovali Ferdinand I., arcikníže Maxmilián i později zkušený dramaturg slavností, český místodržící arcikníže Ferdinand.¹²⁸ Hlavní pozornost při přípravách nebyla věnována spěšné cestě Maxmiliána s nejnnutnějším doprovodem do Španělska, ale spíše organizaci slavnostní zpáteční cesty, jež

¹¹⁸ Svě tetě Marii Uherské psal v dopise z 19. září 1548, že v manželce nalezl „*höchste Wohlgefallen*“. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 46. K počátkům manželství srov. TAMTÉŽ, s. 46-47; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 26, 28.

¹¹⁹ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 49.

¹²⁰ TAMTÉŽ, s. 50. Srov. též. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 28.

¹²¹ O nárocích Maxmiliána na český trůn „nebylo po r. 1547 pochyb.“ J. Pánek, *Výprava*, s. 22. K průběhu volebního sněmu 14.-19. února 1549 srov. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 35-36; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 86. Oznamení stavů o volbě je zveřejněno ve *Sněmeh českých od léta 1526 až po naši dobu II*, č. 206. V tomto textu je zdůrazněn zájem stavů o Maxmiliánovu znalost češtiny: „*Při tom J. M. Kr. kníže a stavové za to prosí, poněvadž J. M. arcik. králem a pánem naším jest, aby J. M. Kr. to opatření ráčil, aby při J. M. Kr. některé osoby z stavu panského i rytířského z tohoto království byly, tak aby jest J. M. řeči české zapomenutí neráčil.*“ Tento stavovský zájem připomíná i V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 51.

¹²² Z Valladolidu vyrazil 30. října 1550 cestou přes Janov, odkud cestoval poštovními kočáry. Na jednání sněmu v Augšburku dorazil 10. prosince. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 52; J. PÁNEK, *Výprava*, s. 26. Srov. též dopis Jaroslava z Pernštejna Pertoldovi z Lipé a Janu ze Žerotína z 27. října 1550: *Než to Vám oznamuji, že král Maximilián, je[ho][milos]t, z Hyšpanyje vyjeti a při vánocích příštích [24.12. 1550] konečně zde v Augšpurku bejti ráčí.* Dopis zpřístupnil Petr VOREL (ed.), *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550-1551*, Pardubice 1997, č. 334, s. 186-187. V dalším dopise z 5. listopadu 1550 Jindřich z Pernštejna upřesňuje datum Maxmiliánova příjezdu: *[...] než se vždy každého dne na poštu z Hyšpanye očekává, již li král Maximilián, je[ho] [milos]t, na cestě bejti ráčí. Neb ta jistá naděje jest, že příjezd je[ho] [milos]ti sem do Augšpurku při svatých Třech králích bude [...].* TAMTÉŽ, č. 335, s. 187; podobně č. 336, s. 187-188.

¹²³ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 30.

¹²⁴ Nesmírně zajímavé postřehy obsahuje dopis Jaroslava z Pernštejna Pertoldovi z Lipé z 12. prosince 1550: *Přítom Vám oznamuji, že je[ho] [milos]t král Maximilián v středu minulou [10.12.1550] sem do Augšpurku v dobrém zdraví na poště přijeti ráčil. Než o tom žádné vědomosti nemám, bude-li zase jízda je[ho] [milos]ti do Hyšpanye či-li nic, ne o to[m] žádného hlasu není. [...] Příjezdu králové Marije a je[ho] [milos]ti arciknížete Ferdinanda také se očekává [...].* TAMTÉŽ, č. 370, s. 206. K říšským sněmům srov. TÝŽ, *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice 2005. Sněm z roku 1550 Vorel připomíná zejména v souvislosti s habsburským jednáním o nástupnictví a měnovou reformou. TAMTÉŽ, s. 85, 133-135.

¹²⁵ J. PÁNEK, *Výprava*, s. 26; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 53-54.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 55.

¹²⁷ J. PÁNEK, *Výprava*, s. 29.

¹²⁸ TAMTÉŽ. K dramaturgickým schopnostem arciknížete Ferdinanda srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*.

s sebou přinášela četné organizační potíže diplomatického i ryze praktického charakteru.¹²⁹ Z hlediska reprezentace lze za nejdůležitější prvek příprav pokládat důraz na jednotný vzhled odění doprovodu, které bylo vyvedeno v habsburských erbovních barvách, a význam přikládáný reprezentativnímu vzhledu povozu, v němž měla cestovat Marie Španělská.¹³⁰ Tyto požadavky lze interpretovat jako projev snahy o manifestaci bohatství rakouské větve rodiny.¹³¹

Samotná cesta arciknížete Maxmiliána a jeho doprovodu, v němž nechyběl Maxmiliánův nedávný oponent v politickém zápase o následnictví v Říši, španělský infant Filip, se obešla bez větších potíží.¹³² V Miláně se Maxmiliánova družina ocitla 1. července 1551 a ještě během července proběhla cesta po moři z Janova do Španělska.¹³³ Na cestu do Itálie vyrazila také skupina českých šlechticů, z nichž je nutné jmenovat alespoň Jaroslava Smiřického ze Smiřic a Vratislava z Pernštejna, kteří měli dřívější zkušenosti s cestováním v Maxmiliánově doprovodu.¹³⁴ Tato družina měla doprovodit svého krále Maxmiliána a jeho rodinu zpět do zemí podunajské monarchie.¹³⁵ Do Janova přibyli čeští páni a rytíři s doprovodem na počátku srpna 1551 a v nedalekých městech Vogheře a Pavii vyčkávali příjezd Maxmiliána a jeho rodiny.¹³⁶ Doprovod Maxmiliána a jeho rodiny na zpáteční cestě bohužel v analyzovaných pramenech není přiblížen, Jan Banno se omezuje na jeho shrnutí slovem *svobodní* [páni].¹³⁷ Výjimku představuje osoba Adama z Ditrichštejna.¹³⁸

¹²⁹ Na základě podrobného studia pramenů rozličného původu popsal přípravy cesty se zřetelem k české účasti na ní J. PÁNEK, *Výprava*, s. 29-36. Přípravy cesty se týká i dopis Jaroslava z Pernštejna bratru Vratislavovi. Srov. P. VOREL (ed.), *Česká a moravská aristokracie*, č. 439, s. 248-249; dále dopis Jaroslava z Pernštejna Petru Bukůvkovi z Bukůvky, TAMTÉŽ, č. 444, s. 251.

¹³⁰ Barvu odění doložil J. PÁNEK, *Výprava*, s. 32, pozn. 50, 51. Pro důraz na reprezentativnost Mariina kočáru srov. TAMTÉŽ, s. 34-35.

¹³¹ K tomu srov. obtíže arciknížete Ferdinanda při shánění koní jednotné barvy. TAMTÉŽ. V této souvislosti je nutné upozornit na to, že podrobnosti, kterým Ferdinand I. věnoval pozornost, nelze označit za „okrajové záležitosti“, jak učinil Jaroslav Pánek. TAMTÉŽ, s. 34.

¹³² Vztah Maxmiliána a Filipa hodnotí V. Bibl jako „*feindlich*“. Srov. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 55; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29. Otázce následnictví v Říši, a tedy sporů mezi infantem Filipem a arciknížetem Maxmiliánem, se věnuje A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 286-289; TÝŽ, *Karl V.*, s. 329-337. K cestě srov. J. PÁNEK, (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 62.

¹³³ TÝŽ, *Výprava*, s. 55, pozn. 121; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 55. Srov. obr. 15.

¹³⁴ J. PÁNEK, *Výprava*, s. 40.

¹³⁵ *Výprava* započala 24. června 1551 v Linci. Její průběh a význam pro českou kulturu podrobně popisuje a hodnotí J. PÁNEK, *Výprava*. Srov. též TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 69-83; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 28-29.

¹³⁶ J. PÁNEK, *Výprava*, s. 57-66; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 73-80; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29. Domněnku o bezprostředně blízkém příjezdu Maxmiliána do Janova dokládá i dopis Jaroslava z Pernštejna jeho bratru Vojtěchovi z 30. srpna 1551: [...] *poněvadž rozuměti, že král Maximilián, je[ho] [milos]t, s královou, její [milos]tí, v brzkém času v Genuji bejtí ráčí*. P. VOREL (ed.), *Česká a moravská aristokracie*, č. 520, s. 284-285. Nejistota o datu Maxmiliánova příjezdu se odráží v dalším dopise Jaroslava z Pernštejna z 14. září 1551: *Však o své jízdě [do Itálie], kdy bude, nic jistotně oznámiti nemohu, neb o příjezdu krále Maximiliána, je[ho] [milos]tí, z Hyšpánye ještě nic jistého se neví*. TAMTÉŽ, č. 526, s. 291.

¹³⁷ *Liberi*. Srov. titul básně J. BANNONA, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹³⁸ Srov. podkapitola Prezentace Adama z Ditrichštejna. Srov. též obr. 23.

Zatímco čeští šlechtici se rozličným způsobem seznamovali s renesanční Itálií, Maxmilián se svou rodinou čekal v Barceloně, kam dorazil v polovině srpna, na příhodné podmínky k odplutí.¹³⁹ Nečekaná prodleva byla způsobena zejména námořní převahou Francie, jež ve spolupráci s Turky ovládala západní Středomoří.¹⁴⁰ Přes veškeré možné nebezpečí vyrazila 20. října 1551 spojená španělská a janovská námořní flotila z Barcelony do Janova, kam i přes námořní přepadení dorazila 13. listopadu 1551.¹⁴¹

Tuto fázi cesty popisuje Jan Banno následovně: *K Itálie břehům dorazil a společnost svou přivedl skrz kopí, skrz nepřátele Francouze a Turky, kteří loděmi ovládají Západ, vyhrožujíc Španělsku války rozmnožovatelé.*¹⁴² Je zřejmé, že z rozpoutání konfliktu Banno jednoznačně obviňuje Francouze a Turky, což je potvrzeno i o několik veršů dále: *Nezraněného navrací, skrz tisíce nebezpečí, která Francouz zrádně chystá.*¹⁴³ Čas, kdy probíhala cesta po moři, je charakterizován řadou vzosných přirovnání: *A tak divoké větrné a vanoucí časy, a bojující Notos,*¹⁴⁴ *bouří a vichřic procházel.*¹⁴⁵ Verše zdařile navozují atmosféru bouřlivého období přelomu října a listopadu, přičemž prvky přibližující „divoké časy“ nemusí poukazovat pouze na meteorologické jevy, ale také na rizika plavby spjatá s nepřátelským loďstvem. Ta jsou připomenuta i na jiném místě básně, konkrétně při popisu

¹³⁹ V. BIBL, Maximilian II., s. 55; J. PÁNEK, *Výprava*, s. 66.

¹⁴⁰ J. PÁNEK, *Výprava*, 58-59, 65; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 78-80. Na námořní aktivity Turků ve Středomoří upozorňuje V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 55; srov. též J. PÁNEK, *Výprava*, s. 65-66. V narativním prameni jsou příčiny zdržení popsány následovně: „[...] vypraviv se s jedenácti gale[je]mi, s Francouzi na moři půtku jměl a zase zpátkem ustoupiti musil, a takž příjezd jeho vždy se prodlužoval.“ Srov. TÝŽ (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 65.

¹⁴¹ Při námořním přepadu, jenž se odehrál nedaleko Nice, získali Francouzi bohatou kořist, mimo jiné španělské koně. Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 66; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 80; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 55. Václav Březan uvádí za datum příjezdu do Janova 20. listopad, což může být způsobeno jeho dlouhým časovým odstupem od události. Srov. J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 65.

¹⁴² Citáty jsou zde i dále uvedeny ve volném překladu z latiny, přičemž bylo rezignováno na básnickou formu. Originální znění je vždy uvedeno v příslušné poznámce. Srov. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Latiam saluus peruenit ad oram, adduxitque [Maximilianus Rex] thori sociam per tela, per hostes Gallos, & Turcam qui nauibus occupat vndas Hesperias, minitans Hispanis bella colonis.* Při citaci pramenů respektuji zkratky a další zvláštnosti, naopak podle současného úzu upravuji interpunkci a typografická znaménka, zejména mezery. Dále je podle současných zvyklostí upravena velikost písmen na začátku veršů. Hranaté závorky [] označují editorský zásah, obvykle doplnění písmene či skupiny písmen do zkráceného slova. Editorské vypuštění části textu je označeno třemi tečkami v hranatých závorkách [...]. Při formulování těchto zásad bylo přihlédnuto k pracím Františka ROUBÍKA, *Pravidla pro vydávání historických pramenů pro novější dějiny (16.-20. století)*, AČ 7, 1957, s. 59-65; dále Ivana ŠTOVÍČKA a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

¹⁴³ *Incolumem reditur [Rex], per mille pericula, [...] quae Gallus perfidie ipsi attulit.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹⁴⁴ Řecké označení jižního větru komplikujícího v zimě námořní plavbu. Srov. Bořek. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*, Praha 2003, s. 160. Pro soudobý popis větru srov. Vincenzo CARTARI, *Le imagini de i dei de gli antichi nelle quali si contengono gl'Idoli, Riti, ceremonie, & altre cose appartenenti alla Religione de gli Antichi*, Venetia 1571, s. 261. Srov. též obr. 10.

¹⁴⁵ *Et nimium saeuos brumali tempore flatus, luctantesque Notos, tempestatumque procellas emensus.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol..

vídeňské hostiny, kterou obohatilo líčení bitvy: *Francouzů připomínající bitvu a střetnutí, v němž první zaútočil na loď, v němž šípy létaly všemi směry, jak se král radostně vysmíval nepřátelům.*¹⁴⁶ Maxmiliánovo údajné chování v popisované bitvě odráží chování očekávané. Popis lze chápat jako výraznou prezentaci Maxmiliána jako nositele jedné z hlavních rytířských ctností, statečnosti.¹⁴⁷ Autor spisu *Carmen panegyricum...* se k úvodní části Maxmiliánovy cesty vyjadřuje podstatně stručněji. Verše *Neboť navrací se Maxmilián od břehů západních [...] a tolik bouří zemských i mořských překonavší*¹⁴⁸ jsou stručným shrnutím celé cesty. Druhý verš se nevztahuje jen na mořskou, ale i suchozemskou část cesty. „Bouře“ na moři potvrzují dříve řečené. Nebezpečí na souši je poněkud zveličeno,¹⁴⁹ pravděpodobně za účelem zvýšit zdůrazněním nebezpečnosti cesty hrdinství a lesku krále. Podobný prvek se vyskytuje i v následujících verších: *Ale Bůh se raduje, že se hosté ze Západu, jak Nový svět vzdáleného, přes všechna nebezpečí navrátili.*¹⁵⁰ Hlavním poselstvím těchto Bannových slov je však upozornění na radost, již úspěch cesty vyvolává v Bohu. Tímto postupem autor dovedně zdůraznil božskou přízeň, již Habsburkové požívali.¹⁵¹ Zmínka o Novém světě dokládá šíři Bannových geografických znalostí a prozrazuje, kde mohl končit obzor středoevropského humanisty.

V Janově čekalo krále, těhotnou Marii a jejich dvě děti oslnivé uvítání, které se ovšem konalo až několik dní po přistání.¹⁵² Z přívětivého Janova celá skupina vyrazila 20. listopadu 1550 do Milána, Mantovy a posléze do Tridentu,¹⁵³ který byl centrem významného biskupství a dějištěm klíčového církevního koncilu raného novověku.¹⁵⁴ Ve výstavném biskupském městě se titulárnímu českému králi dostalo jakožto představiteli vůdčího rodu katolických sil v Evropě okázalého uvítání.¹⁵⁵ Hostitelem Maxmiliána se stal tridentský biskup kardinál

¹⁴⁶ *Gallorum memorantes praelia pugnae, quo primum inuasae naues, quo tela vicissim pulsa loco, qui primus [Rex] ouans eluserit hostem.* TAMTÉŽ.

¹⁴⁷ Srov. James HALL, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991, s. 97. K Maxmiliánovi jako nositeli těchto ctností srov. níže, podkapitola Prezentace Maxmiliána II.

¹⁴⁸ *Nam redit Hesperijs Maxaemilianus ab oris, [...] et tot perpersis [Maximiliano] terraque marique procellis.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

¹⁴⁹ Srov. další výklad o Maxmiliánově nemoci po tridentském koncilu.

¹⁵⁰ *Sed Dominus gaudet, per tot discrimina ponti, Hospes ab Hesperio quod nouus orbe redit.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹⁵¹ K tomu srov. podkapitolu Prezentace Maxmiliána II.

¹⁵² Čeští šlechtici totiž vyšli z Pavie do Janova až 14. listopadu. Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 66; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 80. Významnou částí slavností byl pozdrav jménem dóžecí republiky proslovený benátským vyslancem Giovannim Michelim. Srov. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 55.

¹⁵³ Datum odjezdu z Janova uvádí J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29. V Mantově přijal Maxmilián 7. prosince 1551 poselstvo papeže Julia III. Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 71, pozn. 161.

¹⁵⁴ K významu a průběhu tridentského koncilu, jenž se s přestávkami konal v letech 1545-1563, srov. Hubert JEDIN, *Geschichte des Konzils in Trient I-III*, Freiburg im Breisgau 1951-1970. Jeho význam spočíval mj. i v nastolení nového pohledu na výtvarné umění. Srov. např. Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 9-23. Srov. též obr. 16.

¹⁵⁵ J. PÁNEK, *Výprava*, s. 67; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 81.

Kryštof Madruzzo, v jehož domě se k uctění významného hosta konaly „*allerei Kurzweil an Tanzen, Schiessen und Freundefeuern*“.¹⁵⁶ Přes zdánlivě přátelskou atmosféru bylo jednání koncilu, jehož se Maxmilián zúčastnil, napjaté. Opět se projevíly naděje, které do českého krále vkládala protestantská říšská knížata.¹⁵⁷ Když Maxmilián v lednu 1552 nedlouho po odjezdu z Tridentu onemocněl, uvažoval proto o tom, že mohl být katolíky či dokonce kardinálem Kryštofem Madruzzem otráven.¹⁵⁸

Maxmiliánovu návštěvu Tridentu zmiňuje Jan Banno: *Itálie*¹⁵⁹ *alpská města konečně dosáhnou, i tridentské pevnosti (kde nyní o víře kněží radí se, rokují a jednají)*.¹⁶⁰ Vedle toho, že si Banno všímá jednoznačně obtížnějšího horského terénu, do něž zasazuje „alpská města“, pokládám za zajímavý fakt, že místo konání koncilu označuje jako *arx*. Tento pojem může vedle tradičních významů *pahorky, výšiny* označovat i *pevnosti*.¹⁶¹ Užití nejednoznačného pojmu nelze pokládat za bezúčelné. Na soudobých vyobrazeních města není žádná pevnost patrná, proto se lze domnívat, že Trident v souvislosti s probíhajícím koncilem Banno vnímal jako *pevnost víry*, jako místo, v níž je víra bráněna, případně místo, ve kterém je na víru útočeno. Pro celou báseň je příznačné, že její autor nezaujímá jednoznačné konfesijně vyhraněné stanovisko a nedává žádné straně najevo své sympatie. Dokonce i jeho upozornění na právě probíhající koncil je výrazově neutrální.

Další část putování Banno popisuje následovně: *A vínonosné adižské hory, hřebeny vysoké, mineš, do Rakous bohatých šťastně kolem značek zemských vstupuješ*.¹⁶³ Přes svou stručnost obsahují verše velmi zajímavé postřehy kulturně historického charakteru, například charakteristiku části Alp jako *vínonosných* a reflexi jejich výšky. Na tomto místě je vhodné zamyslet se nad vztahem k přírodě prezentovaným v pramenech.¹⁶⁴ Přírodní síly jsou představovány jako překážky na cestě, jejichž zveličení zvyšuje lesk toho, kdo je byl schopen překonat. Je zajímavé povšimnout si, že některé z těchto překážek jsou personifikované,

¹⁵⁶ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 56. Různé podoby rytířských kratochvílí popisuje V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 174-200.

¹⁵⁷ V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 59; J. PÁNEK, *Výprava*, s. 69; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 81-82.

¹⁵⁸ Trpěl záchvaty podagry a bolestí žaludku. Cílem katolíků mělo být podle dobového mínění obviňujícího je z pokusu o Maxmiliánovo otrávení uvolnění cesty infanta Filipa na říšský trůn, jenž měl připadnout Maxmiliánovi. Jaroslav Pánek tvrdí, že právě tato epizoda významně přispěla k pozdější Maxmiliánově náboženské toleranci a více či méně neskrývaným sympatiím k protestantismu. Srov. V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 59; J. PÁNEK, *Výprava*, s. 69; TÝŽ, *Poslední Rožmberkové*, s. 81-82.

¹⁵⁹ *Ausonias*- nezvyklé označení Itálie. Srov. Jan KÁBRT a kol., *Latinsko český slovník*, Praha 1991³, s. 49.

¹⁶⁰ *Ausonias tandem superatis alpibus vrbes, atque Tridentinas arces (de religione nunc vbi consultant patres, synodumq, celebra[n]t)*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹⁶¹ J. KÁBRT a kol., *Latinsko český slovník*, s. 42.

¹⁶² Označení části alpského masivu, v níž pramení řeka Adiže.

¹⁶³ *Vitiferosque Athesis montes, iuga celsa, relinqe[n]s, Austriadum fausto felices omine terras ingreditur*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹⁶⁴ Srov. obr. 10, 13.

například větry. Další vystupují samy za sebe, kupříkladu moře, pevnina či hory. Na základě tohoto faktu se lze domnívat, že pro autory nebyla příroda univerzálním, samostatně fungujícím, na člověku nezávislým celkem, ale spíše souborem jednotlivých prvků.¹⁶⁵ V citovaných verších stojí za povšimnutí také zmínka o hraničních značkách na pomezí rakouských zemí.¹⁶⁶

V další fázi cesty Maxmiliána postupně opouštěli členové jeho doprovodu a Maxmilián sám se zapojoval do procesu vládnutí, mimo jiné zastupoval Ferdinanda I. na probíhajícím tyrolském zemském sněmu v Bolzanu a jednal jeho jménem s Karlem V., který tehdy pobýval v Innsbrucku.¹⁶⁷ Během této etapy cesty poprvé výrazněji vystoupil Adam z Ditrichštejna, jehož Maxmilián pověřil oznámením a zařízením příjezdu do Innsbrucku a informováním Ferdinanda I. ve Štýrském Hradci o postupu výpravy.¹⁶⁸ Obsah jeho poselství shrnuje Jan Banno následujícími slovy: *Jistě, ze Západu, z něž největší Aemilianus proniknuvší skrz moře dorazil k zemi italské. A společnost manželskou se dvěma dětmi, nepřátelům uniknuvší, po zemi vede k Rakousům.*¹⁶⁹ Za povšimnutí stojí poznámka o dvou Maxmiliánových dětech, Anně a Ferdinandovi.¹⁷⁰ Zajímavá je také zmínka o nepřátelském pronásledování, Banno buď účelově zvyšuje nebezpečí číhající na cestě, nebo svými slovy upozorňuje na travičskou aféru.¹⁷¹ Z Innsbrucku se část výpravy, jež směřovala s Maxmiliánem a jeho rodinou do Vídně, vydala pohodlně po Innu a Dunaji směrem k centru podunajské monarchie.¹⁷² Domněnku, že výprava cestovala na lodích nejméně v úseku z Lince do Vídně,¹⁷³ potvrzuje Jan Banno: *Neboť po Dunaji směřoval od města Lince, k přístavu, jasná Vídni, tvému.*¹⁷⁴ Tento poslední úsek návratu Maxmiliána trval překvapivě dlouho, do Vídně výprava dospěla

¹⁶⁵ Srov. J.-M. BESSE, *Geografie*, s. 102-103. Vztah raně novověkého člověka k přírodě se dosud nedočkal obecného zpracování. Náhledy na přírodu jsou naopak dobře zmapovány pro období středověku, po jehož značnou část byl makrokosmos vnímán jako odraz božího řádu. Srov. J. Le GOFF – J.-C. SCHMITT, *Encyklopedie*, s. 552-562; U. ECO, *Umění*, s. 31-60.

¹⁶⁶ K hranicím a mezním značkám srov. Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury II* (1), Praha 1995, s. 396.

¹⁶⁷ Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 69; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 58-59. Srov. obr. 17.

¹⁶⁸ F. EDELMAYER, *Ehre*, s. 113.

¹⁶⁹ J. BANNO, *Magnifico Heroi et D. D. Adamo a Dietrichstain libero baroni in Fincknstain, Holnber, & Tolberg etc. Inclty Boiemoru[m] Regis Maximiliani Cammerario &c. Domino & Meccenati suo incomparabili, Ioannes Banno Felicem ex Hispanijs reditu[m] gratulatur*, in: Týž, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Scilicet, Hesperium, quod Maximi AEmilianus emensus pontum rura Latina petat. Et sociam thalami cum bina prole, per hostes elusus, terras ducit ad Austriadum*. Srov. též podkapitolu Prezentace Adama z Ditrichštejna.

¹⁷⁰ K Ferdinandovi srov. níže, podkapitolu Prezentace Marie Španělské.

¹⁷¹ Srov. pozn. 158.

¹⁷² J. PÁNEK, *Výprava*, s. 71-72; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 30. Václav Březan k tomu poznamenává: „21. januarii král Maximilián z Inšpruku hnul se do Halu a odtud potom po vodě plavil se k Linci [...]“. Srov. J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 68.

¹⁷³ Srov. obr. 18-21.

¹⁷⁴ *Nam per Danubii flumen tendebat ab vrbe Linczi, sub portus, clara Vienna, tuos.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20r.

až 7. května 1552.¹⁷⁵ Relativní pomalost postupu rakouskými zeměmi je možné vysvětlit poměrně vysokým stupněm Mariina těhotenství,¹⁷⁶ ale také řadou událostí oficiálního i neoficiálního charakteru, k nimž pravděpodobně během cesty jádrem habsburských držav docházelo.¹⁷⁷ Václav Březan uvádí jako důvod pomalého postupu Mariinu nemoc.¹⁷⁸

---

¹⁷⁵ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 30; J. PÁNEK, *Výprava*, s. 72. K dataci příjezdu do Vídně srov. kapitolu Rámcový průběh slavnosti.

¹⁷⁶ Srov. pozn. 123.

¹⁷⁷ Pomýšlet lze zejména na městské, případně zemské holdy. Literatura a prameny bohužel nenabízejí materiál, jenž by tuto hypotézu podpořil. Určitou výjimku představuje zmínka Václava Březana o tom, že linečtí radní nemohli poskytnout Vilému z Rožmberka požadované hudebníky, neboť „*krále Maximiliána v brzkých dnech očekávají, a protože že velmi nepřípadně pán ráčí o ně [hudebníky] státi.*“ Srov. TAMTÉŽ, s. 68-69, K průběhu holdování v rakouských zemích v 16.-18. století srov. L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. 179-182.

¹⁷⁸ „*Ale prodloužila se ta cesta, nebo královna nebyla zdráva, nepřivykši německému povětří.*“ Srov. J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 68. Srov. též J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 30.

III. Rámcový průběh slavnosti

Vjezd krále Maxmiliána a jeho doprovodu do Vídně poskytl autorům analyzovaných básní záminku ke králově oslavě, přesto je možné průběh slavnosti se znalostí literatury o vjezdech a srovnání s analogickými událostmi poměrně dobře rekonstruovat.¹⁷⁹

Na prvním místě je nutné určit dataci slavnosti.¹⁸⁰ Jan Banno přibližuje v *Divo Maximiliano...* dobu vjezdu velmi poeticky: *Mraky se rozptylují, na všech stranách jasné září nebe, radostněji Éós¹⁸¹ a Slunce vychází z vln, a větrné [dny] odešly, a vskutku přívětivý čas se blíží, pole se odějí do zeleného pláště.*¹⁸² Na základě tohoto záznamu je možné předpokládat, že se slavnost odehrála v přívětivém počasí pod jasným nebem v období růstu vegetace po chladném zimním období, což vcelku odpovídá očekávanému počasí na počátku května.¹⁸³ Bannova citace je velmi cenná pro přiblížení jeho vnímání počasí. Na základě trojverší se zdá, že mu vyhovují meteorologické podmínky „vskutku přívětivého blížícího se času“, tedy opak „zamračených“, „mrazivých“ dní. Zároveň je nutné uvažovat o tom, že počasí při vjezdu nemuselo být přívětivé, může jít o autorskou stylizaci. Krásné počasí, obzvláště s odkazem na postavy antické mytologie, může navozovat dojem jejich přízně aktérům slavnosti, což lze interpretovat jako snahu po zvýšení Maxmiliánovy důstojnosti. Zmínka o „Jitřence a Slunci, zjevujícím se na východě“ je pravděpodobně určení času slavnosti, která se zřejmě odehrávala v ranních či dopoledních hodinách.¹⁸⁴ Krásu počasí a přízeň nebe naznačují i verše předmluvy *Divo Maximiliano...: Časy rozkvetlé září rudou*

¹⁷⁹ Pro problematiku vjezdů obecně srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, zejména s. 248-278; dále L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. 201-204, 270-274. Jako komparativní materiál bude využit vjezd Ferdinanda I. z Frankfurtu nad Mohanem do Vídně v dubnu 1558. Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 141-142; dále vjezd Ferdinanda I. do Prahy v listopadu téhož roku. TAMTÉŽ, s. 142-159; též příjezd Maxmiliána II. do Prahy v lednu 1562. TAMTÉŽ, s. 159-162.

¹⁸⁰ Literatura uvádí datum 7. května 1552. Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 72; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 30.

¹⁸¹ Éós, Jitřenka, bohyně úsvitu, jež na Olympu oznamuje příchod svého bratra Hélie, jehož doprovází na cestě k Ókeánu na západě. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 71; J. HALL, *Slovník*, s.67-68.

¹⁸² *Nubila diffugiunt, clarum micat vndiq[ue] coelum, laetior Eois & sol procedit ab vndis, hybernaeque fugiunt, & veris amoenum tempus adest, campos viridí quod vestit amictu.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

¹⁸³ K tomu srov. s řadou výhrad přijímanou publikací Rüdigeru GLASERA, *Klimageschichte Mitteleuropas. 1000 Jahre Wetter, Klima, Katastrophen*, Darmstadt 2001. Rakousko je v ní sice opominuto, přesto se však lze domnívat, že v hlavních rysech klimatické trendy v knize naznačené pro německé země platí i pro území Rakous. V současnosti je průměrná květnová teplota ve Vídni 14,8°C, průměrná doba slunečního svitu je 8 hodin. Srov. Kol. autorů, *Kapesní atlas světa s lexikonem států*, Praha 2002, s. 150.

¹⁸⁴ Pokud by se slavnost skutečně konala dopoledne, jednalo by se o významný rozdíl oproti vjezdu Ferdinanda I. do Prahy 8. listopadu 1558, který se odehrával v odpoledních a podvečerních hodinách. Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 146, 151, 155-156. Vjezd Maxmiliána II. do Prahy 7. září 1562 proběhl v pozdním dopoledni. TAMTÉŽ, s. 161. Čas konání vjezdu Ferdinanda I. do Vídně 14. dubna 1558 není blíže specifikován. Večerní turnaj završující oslavy se mohl konat i delší dobu po samotném vjezdu. K tomu TAMTÉŽ, s. 142. Z dalšího výkladu je zřejmé, že slavnost zabrala takřka celý den, neboť slavnostní hostina se konala ve večerních hodinách. Srov. níže.

*barvou, a hvězdy dávají najevo radost svou.*¹⁸⁵ Zmínka o rudé barvě zřejmě nepadla náhodou. Rudá zřejmě odkazuje na kvetoucí rudé luční květy. Zároveň může symbolicky naznačovat význam události.¹⁸⁶ Nelze předpokládat, že by se slavnost konala v noci. Odkaz na hvězdy je nutné interpretovat obrazně jako doklad symbolické nebeské přízně projevující se i v jasné obloze. Ve své druhé skladbě věnující se vjezdu Maxmiliána do Vídně určuje Banno datum naprosto přesně: *Sedmé světlo májové zářilo, býka¹⁸⁷ rohatého táhl Titán¹⁸⁸ na nebesích.*¹⁸⁹ Odkaz na znamení zvěrokruhu Býka lze chápat jako doklad dobové obliby astrologie a víry v souhru nebeských a pozemských dějů.¹⁹⁰ Ve třetím analyzovaném panegyriku není čas slavnosti blíže specifikován, přesto je možné domnívat se, že datum 7. května 1552, uváděné Janem Bannem, lze pokládat za věrohodné, například kvůli stejné dataci slavnosti v soudobé kronice Marka Bydžovského z Florentina.¹⁹¹

Samotný vjezd měl ustálenou formu s obměňujícím se obsahem.¹⁹² Slavnost začínala uvítáním příchozích nejvýznamnějšími osobnostmi z města v jisté vzdálenosti za cílem vjezdu. Tradiční začátek slavnosti je potvrzen i Janem Bannem, který za místo konání slavnosti označuje břeh Dunaje, kde se odehrálo slavnostní uvítání Maxmiliána jeho bratrem, arciknížetem Karlem, jenž byl doprovázen hojnými zástupy dvořanů a šlechticů: *Karel, bratr jeho, vychází na břeh k Dunaji, provázen ohromným průvodem: vychází ženy starobylých hrabat a vévodů urozených, panen davy.*¹⁹³ Přítomnost arciknížete Karla, navíc upřesněnou o sdělení, že Karel přijíždí k Maxmiliánovi na koni, potvrzuje Jan Banno v *Divo Maximiliano*.... V delší básni autor volí podstatně vzletnější podobu popisu formou otázek, jež mají vyjádřit autorovy pochybnosti o vlastní schopnosti popsat skvostnou slavnost:¹⁹⁴ *Nebo kdo [dokáže popsat], Karle arcikníže, tebe přicházejícího blíže na koni?*¹⁹⁵ Zda na koni seděl i Maxmilián, není možné na základě pramenů určit. Vzhledem k jeho vyššímu

¹⁸⁵ *Tempora florigero rutilant distincta colore, Laeticiamque suam sy dera clara probant.* J. BANNO, *Divo Maximilino*..., nefol.

¹⁸⁶ Rudá barva byla tradičně chápána jako distinktivní odznak vysoce postaveného jedince, což odkazuje například k jejímu užívání na oděvech římských politiků. Srov. Manfred LURKER, *Slovník symbolů*, Praha 2005, s. 437.

¹⁸⁷ Býk; znamení zvěrokruhu (19. dubna-19. května), výtvarný atribut měsíce dubna. Srov. J. HALL, *Slovník*, s. 124.

¹⁸⁸ Titán, člen mýtické nejstarší generace řeckých bohů. Zde v roli hybatele zvířetníku. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 212-213.

¹⁸⁹ *Septima lux Maij fulsit, Tauriq[ue] premebat cornigeri Titan tergora in axepoli.* J. BANNO, *Elegia*, fol. 20v.

¹⁹⁰ K tomu srov. alespoň R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 40-42.

¹⁹¹ Srov. Jaroslav KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tří českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*, Praha 1987, s.74.

¹⁹² W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 248.

¹⁹³ *Carolus occurit cui frater littus ad Istri, ingenti procerum concomitante choro: occurrunt et matronae de stirpe Baronum, et comitum natae, Virgineiq[ue] greges.* J. BANNO, *Elegia*..., fol. 20v.

¹⁹⁴ K tomu srov. podkapitulu Prezentace autorů.

¹⁹⁵ *Vel quis, Carole princeps, te paruo gradientem in equo?* J. BANNO, *Divo Maximiliano*..., nefol.

společenskému postavení je to pravděpodobné.¹⁹⁶ Banno popisuje i obvyklou výzdobu vjezdu,¹⁹⁷ kterou tvořil vítězný oblouk: *A tobě staví, králi Maxmiliáne, vítězný oblouk.*¹⁹⁸ Bohužel o výzdobě tohoto vítězného oblouku prameny mlčí, nicméně na základě dalšího verše *vždyť rozdrtíš pevné hrady turecké*¹⁹⁹ je možné předpokládat, že ikonografickým programem výzdoby oblouku byla oslava budoucích vojenských úspěchů Maxmiliána v bojích proti Turkům.²⁰⁰ Obdobný program lze vysledovat i v dalších habsburských soudobých slavnostech.²⁰¹ Vedle Karla a jeho doprovodu se slavnosti zúčastnily také davy diváků dávajících najevo své nadšení: *Zatím lidí mnohých přichází skrz louky davy, radost dávající najevo výjimečnými způsobem.*²⁰² Nadšení davů bylo nutnou kulisou každé slavnosti.²⁰³

Ve všech básních je jasně patrný intenzivní zájem autorů a patrně i osob účastnících se slavnostního vjezdu o Marii Španělskou. Současníci zřejmě přivedení Marie do Rakous chápali jako primární účel cesty. Tuto domněnku potvrzuje i Jan Banno, který prakticky na začátku *Elegia...* na tento fakt upozoruje: *Zatímco svou Marii třikrát největší Aemilianus vede ke zdem, krásná Vídni, tvým.*²⁰⁴ Toto dvojverší je zajímavé i z dalšího pohledu, Banno v něm totiž oslavuje panovníka a hovoří k personifikované Vídni, již označuje za krásnou, nepochybně v souladu s Maxmiliánovým míněním.²⁰⁵

Zájem o Maxmiliánovu rodinu, který projevovaly zejména přihlížející ženy a dívky, dokládá trojverší *Zkoumají dámy a pozorují něžné dívky, a dítě, a partnerka tvá jsou obdivováni, a velký panen průvod,*²⁰⁶ *který tvá manželka předčí.*²⁰⁷ Marie Španělská je prezentována jako dívka převyšující panny ze svého doprovodu, což lze vysvětlit snahou po

¹⁹⁶ Srov. popis přivítání Ferdinanda I. arciknížetem Ferdinandem v Praze v listopadu 1558. K tomu V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 145-146.

¹⁹⁷ Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 252-253; L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. 270-271. Architektonické výzdobě analogických slavností se věnuje Marina DMITRIEVA, *Ephemere Architektur in Krakau und Prag: zur Inszenierung von Herrschaftseinzügen in ostmitteleuropäischen Metropolen*, in: Marina Dmitrieva – Karin Lambrecht (edd.), *Krakau, Prag und Wien: Funktionen von Metropolen im frühmodernen Staat*, Stuttgart 2000, s. 255-281.

¹⁹⁸ *Atq[ue] tibi statuunt, rex Maxmiliane, trophaeum.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20r.

¹⁹⁹ *Nam franges valida Turcica castra manu.* TAMTÉŽ.

²⁰⁰ K tomu srov. podkapitolu Prezentace Maxmiliána II.

²⁰¹ Srov. například V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 149-150, 153.

²⁰² *At ciues multas ducunt per prata cohortes, laetitiae dantes plurima signa nouae.* J. BANNO, *Elegia*, fol. 20v.

²⁰³ Srov. např. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 149, 159.

²⁰⁴ *Quando suam Mariam ter maximus AEmilianus ad muros duxit, pulchra Vienna, tuos.* J. BANNO, *Elegia*, fol. 20v.

²⁰⁵ Pro další podoby oslavy srov. níže. Personifikované neživé celky se v básních vyskytují i na dalších místech, jako osoba vystupuje například řeka Dunaj. K Maxmiliánově vztahu k Vídni srov. pozn. 57.

²⁰⁶ Nejspíše fraucimor Marie Španělské.

²⁰⁷ *Spectant matronae, tenerae spectantque puellae, et prolem, sociamque tuam mirantur, & amplum Virgineum coetum, tua quem supereminet vxor.* J. BANNO, *Divo Maximiliano*, nefol.

zvýšení její prestiže.²⁰⁸ Jelikož Marie byla v Rakousku poprvé, se zdá být logické přání pronášené v první fázi slavnosti: *A všichni všechnu tu čest přejí, šťastný návrat a sladké manželství.*²⁰⁹ Diváky bezesporu zaujal také fakt, že Marie byla ve vysokém stupni těhotenství: *Královna těžký přívazek královský nesoucí v břiše.*²¹⁰ Tento zájem je možné vysvětlit očekáváním narození dalšího potomka, které mělo stvrdit pokračující kontinuitu rodu.²¹¹

Pokud nebyl zájem diváků vyvolán pohledem na Maxmiliánovu španělskou manželku, králův doprovod a družinu arciknížete Karla, jistě jej způsobil pohled na slona, dar portugalského krále a velkou kuriozitu.²¹² Přítomnost exotických zvířat nebyla v průvodech při slavnostních příležitostech neobvyklá, vždy však vzbudila pozornost přihlížejících.²¹³ Slon přivedený Maxmiliánovým doprovodem byl prvním zvířetem svého druhu ve střední Evropě.²¹⁴ To poznamenává Jan Banno, který i v této souvislosti upozorňuje na výjimečnost Maxmiliána: *Neboť první jsi, králi, kdo do světa německého vedeš slona.*²¹⁵ Ve skladbě *Carmen panegyricum...* je neobvyklému zvířeti věnována samostatná báseň, jež je datovaná 6. března.²¹⁶ Pro jejího autora je spatření „zvířete balvanu“²¹⁷ důvodem k projevům okouzlení nad nádherou božského stvoření, stejně jako ke vzdání díky Bohu: *Jak zázračné Bože, budiž pochválen na věky, jsou skutky, které tvá ruka z věčnosti učinila. [...] Pro které [skutky] horoucně planoucím srdcem díky vzdáváme tobě, všemocný, trojjediný Bože.*²¹⁸ Odvolání na trojjedinou podstatu Boha lze chápat jako zajímavý doklad teologického přesvědčení autora básně, shodující se s katolickou doktrínou.

²⁰⁸ Pojem prestiž užívám ve smyslu společenská vážnost. K prezentaci Marie srov. podkapitulu Prezentace Marie Španělské. Mariina doprovodu si stručnou zmínkou všímá i rožmberský kronikář. Srov. J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I*, s. 68.

²⁰⁹ *Ac omnes illi summo gratantur honore, felicem reditum, dulceq[ue] connubium.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20v.

²¹⁰ *Regina grauem Regali pondere gestans ventrem.* TÝŽ, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²¹¹ K významu přikládámu těhotenství a očekávaného narození potomka srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 271-273.

²¹² Na fakt, že slon byl darem portugalského krále Jana III., upozorňuje J. PÁNEK, *Výprava*, s. 66. Všímá si jej i J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29.

²¹³ Dokladem je kupříkladu zájem vyvolaný skupinkou velbloudů v uherském průvodu při vjezdu Maxmiliána II. do Prahy v září 1562. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 161.

²¹⁴ L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. 271.

²¹⁵ *Nam primus in orbem germanum ducis migrantem Rex Elephantum.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²¹⁶ J. MYLIUS (?), *DYODECASTICHON de Elephante a DIVO MAXIMILIANO ex Hispaniis reuere[n]te adducto Vienna[m]*, 6. Martij, in: TÝŽ, *Carmen panegyricum...*, nefol. Uvedení březnového data příchodu slona je možno vysvětlit rychlejším cestováním slona na souši, což lze pokládat za nepravděpodobné. Za věrohodnější příčinu nejasné datace je možné považovat chybu autora či tiskárny. Slon údajně do Vídně přibyl den před slavností, tedy 6. května. Srov. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 29.

²¹⁷ *Bellua moles.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

²¹⁸ *Qua[m] mira Deus sunt facta, stupe[n]daq[ue] semper, quae tua ab aeterno condidit alma manus. [...] Pro quibus [factis] ingentes ardenti pectore grates reddo tibi omnipotens, maximeterque Deus.* TAMTÉŽ.

Po přivítání Maxmiliánovy družiny na břehu Dunaje následoval přesun průvodu k městským hradbám: *Takřka poté jde Maxmilián k hradbám krásného města Vídně.*²¹⁹ Zajímavé je, že tento moment posloužil autorovi skladby k prokázání paměti na historické události: [...] *města, které násilně bylo obklíčeno řadami Getů.*²²⁰ Obléhání Vídně, k němuž došlo v roce 1529 a 1532,²²¹ není v pramenech připomenuto náhodou. Turecký neúspěch měl posloužit jako připomínka toho, že osmanská vojska nejsou vždy vítězná:²²² *Nepřítel nebyl přesto schopen toto město ani nejméně zranit.*²²³ Lze se domnívat, že cílem uvedení této historické události nebylo pouze upozornění na minulý vojenský úspěch Habsburků, ale především zdůraznění možnosti jeho opakování.²²⁴ Tuto fázi adventu Banno zmiňuje i v kratší skladbě *Elegia...: A rytíři směřují k hradbám slavného města.*²²⁵ Na základě soudobých analogií se je možné tvrdit, že průvod zřejmě odrážel společenskou hierarchii, což se mohlo projevit například v jeho řazení.²²⁶

Další částí slavnostního vjezdu zpravidla bývala návštěva svatostánku a děkovaná bohoslužba.²²⁷ Tento ceremoniál není možné v případě zkoumaného vjezdu prokázat; hlavní vídeňský chrám, dóm sv. Štěpána, je sice v jednom z analyzovaných pramenů připomenut, ale v jiné souvislosti: *Tuto věž [...], jež přetrvává ve středu tvém, krásná Vídni. A chrámem sv. Štěpána připojeným nebes se dotýká, krásná vláda.*²²⁸ Vedle toho, že je v kontextu svatoštěpánský dóm představován jako sakrální střed Vídně a v přeneseném smyslu celé habsburské monarchie, stojí za povšimnutí jeho symbolické propojení s nebesy. Prostřednictvím katedrály je s nebesy propojena „krásná vláda“, čímž je míněna vláda habsburské dynastie. Upozornění na hlavní vídeňskou sakrální stavbu lze chápat jako důkaz křesťanského charakteru habsburské moci, případně důkaz přízně boha dynastií.²²⁹

²¹⁹ *At propius postquam ventum [Maximilianu] est ad moenia pulchrae urbis [Viennae].* TAMTĚŽ, fol. 20r.

²²⁰ *Vrbis, quam saeuus cinxerat ante Geta.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20r.

²²¹ Srov. alespoň L. KLUSÁKOVÁ, *Cestou do Cařihradu*, s. 113.

²²² V soudobých pramenech jsou Turci prezentováni přímo jako snadno porazitelní. K tomu T. RATAJ, *České země*, s. 248.

²²³ *[Hostis] non potuit tamen hanc [urbem] minimo vel laedere saxo.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 21v.

²²⁴ K prezentaci Maxmiliána jako člena habsburského rodu a vojevůdce srov. podkapitulu *Prezentace Maxmiliána*.

²²⁵ *Ac vrbis celeres pergunt ad moenia clarae.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20r.

²²⁶ Srov. zvláště V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 142, 145-147. Obecně W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 248-260.

²²⁷ Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 142, 154-156, 162; W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 259-260.

²²⁸ *Hanc turrim [...] in medio perstat, pulchra Vienna, tui. Et templo sancti Stephani coniuncta, polorum tangit verticibus, regna beata [...].* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 21v.

²²⁹ K prostředkům představení nebeské ochrany Maxmiliánovi, případně habsburskému rodu srov. podkapitulu *Prezentace Maxmiliána*.

Další průběh slavnosti je bohužel v pramenech do značné míry opominut. Pouze v *Divo Maximiliano...* je zmíněna slavnostní hostina,²³⁰ jež obvykle tvořila jeden z vrcholů habsburských slavností.²³¹ Hostina je zasazena do večerních hodin: *A nyní v pozdních hodinách, za odešlého denního světla, hostiny požadovali.*²³² Přesné uvedení času banketu vyvolává klíčovou otázku: pokud slavnostní vjezd skutečně začal v dopoledních hodinách,²³³ jaký průběh měla slavnost v následujících hodinách?²³⁴ Na základě pramenů se lze o průběhu slavnosti jen dohadovat, případně domněnky podpořit přihlédnutím k průběhu soudobých slavností.²³⁵ Na základě jejich zkoumání je možné domnívat se, že vedle průvodu procházejícího městem a pravděpodobné děkovné bohoslužby tvořily náplň Maxmiliánova vjezdu spontánní zábavy přihlízejících,²³⁶ případně rytířské kratochvíle.²³⁷ Hostině je věnován i zajímavý popis: *Pak potěšíš se pohledem na nesčetné sloužící, jež správně náklad donášejí: část poháry nosí a vínem je plní, část světla nese: hala je plná rozličného ruchu.*²³⁸ Vedle toho, že zmínka o služebnících nesoucích světla potvrzuje večerní konání hostiny, stojí za povšimnutí i vytvoření atmosféry bezstarostného blahobytu. Cílem zdůraznění počtu služebníků je zřejmě demonstrace bohatství pořadatele hostiny.

V básni *Elegia...* je zachyceno i předání daru příchozímu králi: *Rakouští šlechtici stříbrné šálky²³⁹ darují tobě, Maxmiliáne.*²⁴⁰ Z kontextu bohužel není patrné, v jaké fázi slavnostního vjezdu k tomuto aktu došlo.²⁴¹ Přesto mají Bannova slova zajímavou

²³⁰ K stolování v raném novověku srov. zejména J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000 (= MH I).

²³¹ Přesto se však hostiny nestaly běžnou součástí popisů vjezdů. Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 156, pozn. 555. Soudobí pozorovatelé však velmi pečlivě zaznamenávali průběh hostin tvořících součást korunovačních slavností. K tomu TAMTÉŽ, *Ferdinand Tyrolský*, s. 139-140, 168-170. V písemných a dokonce i ikonografických pramenech je pozoruhodně zachycena hostina následující po pasování rytířů Řádu zlatého rouna v Praze roku 1585. K jejímu průběhu a interpretaci srov. TAMTÉŽ, s. 243-244.

²³² *Et iam sera epulas fugientis tempora lucis poscebant.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²³³ Srov. výše.

²³⁴ Je nutné si uvědomit, že na počátku května 1552 byla doba slunečního svitu poměrně dlouhá, a to i s přihlédnutím k faktu, že slavnost se konala v době užívání juliánského kalendáře.

²³⁵ Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 130-173.

²³⁶ TAMTÉŽ, s. 135-136, 140, 151, 162.

²³⁷ Ty měly zejména podobu rozličných rytířských turnajů, obvykle nesoucích skrytý symbolický obsah. Srov. TAMTÉŽ, s. 156, 160-161, 170-171, 174-200.

²³⁸ *Dein laeta fronte ministri innumeri iusto mensa onerant: pars pocula ponu[n]t, craterasque mero replent: pars lumina curant: turba frequens varios miscetque per atria motus.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²³⁹ K podobě raně novověkých pohárů srov. J. PETRÁŇ a kol., *Dějiny II* (1), s. 267-271. J. HRDLIČKA, *Hodovní stůl*, s. 144. Lze předpokládat, že šálky nesly heraldickou výzdobu odkazující na osoby, které je věnovaly, případně rakouské zemí či samotné Habsburky. K heraldické výzdobě stolního nádobí srov. TAMTÉŽ, s. 148. Nádobí jako prostředek symbolické komunikace v podobě heraldických znamení přibližuje V. BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Paměť*, s. 37-57, zvláště s. 38-41, 44-46, 51-53.

²⁴⁰ *Austriaci proceres argentea pocula donant [...] tuae* [Maximiliane]. J. BANNO, *Elegia...*, fol. 21r.

²⁴¹ Za pravděpodobný okamžik je možné pokládat počátek slavnosti, tedy přivítání Maxmiliána na břehu Dunaje. Tuto domněnku je možné opřít o fakt, že na počátcích slavnostních vjezdů byly vítaným osobnostem předávány

výpovědní hodnotu. Především poukazují na složení osob, které usilovaly o panovníkovu přízeň a symbolické utvrzení vzájemných vztahů.²⁴² Upozornění na jejich rakouský původ není náhodné, vedle reportážní snahy po objektivním zachycení průběhu slavnosti mohlo nést symbolické sdělení: Banno na žádném místě textu neupozorňuje na přítomnost českých šlechticů při slavnosti. Vzhledem k jeho českému původu, ke kterému se opakovaně hlásil,²⁴³ se lze domnívat, že by přítomnost českých pánů či rytířů při uvítání českého panovníka neopominul zdůraznit. Není vyloučeno, že zdůraznění účasti rakouských šlechticů na Maxmiliánově přivítání zároveň sděluje, že se jej česká šlechta nezúčastnila.²⁴⁴ Bude-li tato konstrukce o nepřítomnosti české šlechty ve Vídni dovedena do důsledků, je možné přemýšlet o tom, že Banno její postup ve srovnání s postupem rakouských urozenců, kteří své vztahy s českým králem Maxmiliánem veřejně stvrdili prostřednictvím hmotného daru, pokládal za nesprávný.

Na základě výše naznačeného popisu slavností se lze domnívat, že její průběh v zásadě nevybočoval z řady soudobých habsburských slavností. Důvody, proč autoři slavnost nepopsali podrobněji, zřejmě zůstanou neobjasněné. Je možné předpokládat, že popis slavnosti v jejich očích ustoupil významu, který přisoudili vlastní oslavě panovníka.

---

symbolické dary ze strany zástupců města, před jehož branami k aktu docházelo. Symbolickým oplacením bývalo potvrzení městských privilegií. Srov. W. DOTZAUER, *Die Ankunft*, s. 248.

²⁴² K tomu V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 42.

²⁴³ Srov. níže, podkapitola *Prezentace autorů*.

²⁴⁴ Na druhou stranu je nutné si uvědomit, že Banno české šlechtice nezmiňuje ani při popisu cesty z Itálie do Innsbrucku, které se prokazatelně čeští páni a rytíři zúčastnili. To lze ovšem přičítat stručnosti jeho popisu cesty. Srov. výše, kapitola *Popis cesty ze Španělska do Vídně*. Přítomnost českých šlechticů při slavnostním vjezdu by bylo možné doložit na základě zkoumání místa pobytu českých šlechticů, uváděných mezi členy Maxmiliánova dvora, v době slavnosti. K tomu srov. pozn. 62.

IV. Prezentace postav v pramenech

IV.1 Prezentace Maxmiliána II.

Maxmilián je v analyzovaných pramenech prezentován v několika rovinách. První z nich je jeho prezentace jako vládce.²⁴⁵ K vybudování obrazu panovníka využívají autoři různých prostředků. Nejzřejmějším z nich je použití titulatury vyplývající z Maxmiliánova postavení v habsburské dynastii („arcikníže“, *archidux*) a postavení zvoleného českého krále (*rex*).²⁴⁶ Z dalších titulů je zmiňován slezský vévodský, moravský a lužický markraběcí titul. Tyto a další méně významné tituly jsou na několika místech zahrnuty pod pod obvyklou zkratku *etc.*²⁴⁷ Údaje získané kvantifikací²⁴⁸ lze interpretovat tak, že pro autora Jana Bannona pocházejícího z Čech bylo představení Maxmiliána jako českého krále důležitější než pro autora spisu *Carmen panegyricum...*, jenž pocházel z říšskoněmeckého prostředí.²⁴⁹ Při rozboru údajů z této básně zaujme absolutně i relativně vyšší výskyt královského titulu, což je možné vysvětlit tím, že v myšlení raně novověkého člověka byla důstojnost krále vyšší než důstojnost arciknížete.²⁵⁰ Královskou hodnost tedy reflektoval i Mylius, byť nebyl na rozdíl od Jana Bannona přímým Maxmiliánovým poddaným. Právě fakt, že Banno pocházel z Království českého, zřejmě vysvětluje jeho časté připomínání královského titulu. Může svědčit mimo jiné o tom, že Banno usiloval o připomenutí budoucích královských povinností Maxmiliánovi, dosud dlouhodobě pobývajícimu mimo zemi. Z této interpretace vychází samozřejmě, avšak jen obtížně zodpověditelná otázka, zda měl Maxmilián příležitost seznámit se s obsahem jemu dedikované básně.²⁵¹ Banno mohl také usilovat o podbízivé

²⁴⁵ Na podobu této prezentace měly v 16. století klíčový vliv zejména autobiografie Maxmiliána I. s příznačnými názvy *Weisskunig* a *Theuerdank*, a spis Erasma Rotterdamského *O výchově křesťanského panovníka* z roku 1515. K této i starším tradicím panovnické prezentace srov. I. CERMAN, *Panovník*, s. 36-58. Srov. též obr. 1-4.

²⁴⁶ Srov. pozn. 121.

²⁴⁷ Kompletní Maxmiliánova titulatura je uvedena pouze v autorské předmluvě k panegyriku *Divo Maximiliano...* Srov. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*; TÝŽ, *Elegia...*; J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...* Problematiku habsburské titulatury shrnul L. HELLER – K. VOCELKA, *Die Lebenswelt*, s. 141-152.

²⁴⁸ V básni *Divo Maximiliano...* je Maxmilián jako král označen 26× (relativní četnost 1,18 oslovení na stránku), jako arcikníže 4× (relativní četnost 0,18). V *Elegia...* je královský titul užít 5× (relativní četnost 1,6), titul arciknížecí 1× (relativní četnost 0,33). *Carmen panegyricum...* obsahuje 5 královských označení (relativní četnost 0,45), označení arciknížecí je použito 2× (relativní četnost 0,18). Z těchto údajů vychází další interpretace.

²⁴⁹ K diskusi o osobě autora *Carmen panegyricum...* srov. podkapitolu Pramenná základna a výchozí otázky.

²⁵⁰ To vyplývá již z jeho uvádění na přednějším místě ve výčtech titulů.

²⁵¹ Možnou cestou k zodpovězení dotazu by bylo zkoumání habsburské knihovny. Ta však byla při švédském vpádu do Prahy r. 1648 z větší části odvezena do Švédska, kde se dochovala pouze její torza. Ta zkoumal při svém výzkumu ve tamních archivech Beda DUDÍK, *Die Rudolfinische Kunst- und Raritätenkammer in Prag*, *Mitteilungen der k. k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale* sv. 7, 1887, s. XXXIII-XLIV. Bannanova díla nejsou v tomto výzkumu zachycena, ale vzhledem k historii knihovního celku není možné definitivně zavrhnout možnost, že v habsburské knihovně zkoumané panegyriky byly. Vzhledem ke kulturním zájmům Maxmiliána II. a věhlasu Jana st. Hodějovského z Hodějova dokonce pokládám za

zalíbení se králi, za jehož „nevýznamného služebníka“ se označuje.²⁵² Je nutné vysvětlit značně vyšší relativní výskyt královského titulu v kratší Bannonově básni *Elegia*.... Lze se domnívat, že tento fakt souvisí s pravděpodobným cílem této skladby, totiž s popisem slavnosti a představením panovníka, který se do střední Evropy definitivně vracel po poměrně dlouhém pobytu v zahraničí.²⁵³ Vzhledem k povaze panegyriku, jenž byl uveřejněn jako příspěvek ve sborníku, bylo žádoucí, aby byla prezentace Maxmiliána co možná nejjednodušší, pro sofistikovanější konstrukce na několika málo foliích skladbě vyhrazených nebyl dostatek prostoru. *Elegia*... v této souvislosti je možné vnímat jako „intenzivnější“, ale zároveň „méně propracovanou“ verzi *Divo Maximiliano*.... Banno užívá k upozornění na Maxmiliánův český královský titul opisný výraz: *Čechů pána šíří se sláva neustále a do všech koutů*.²⁵⁴ Obsah tohoto dvojverší zřejmě přesně charakterizuje účel básně, tedy šíření pozitivního obrazu Maxmiliána II. Výraz „pán Čechů“ může vyjadřovat vztah české obce ke králi.²⁵⁵ Tento vztah přibližuje spojení *otec vlasti*,²⁵⁶ za kterého je Maxmilián označen. Je možné spekulovat, nakolik jde o pouhý obrat a nakolik usiluje autor sousloví o vyjádření myšlenky, že „děti“, dost možná stavové, mají „otce“ poslouchat.²⁵⁷ V daném kontextu ovšem „otec vlasti“ vlast chrání před tureckým nebezpečím.²⁵⁸ Dalším oslovením vyhrazeným Maxmiliánovi je sousloví *nejjasnější vládce*,²⁵⁹ případně *nejzářivější vládce*.²⁶⁰ V básni *Divo Maximiliano*... je navíc užíváno obdobné oslovení *nejmocnější vládce*,²⁶¹ *nejsilnější vládce*.²⁶² Tyto neoficiální tituly jsou většinou užívány v nadpisech dílčích částí spisů. Přestože je na místě zvážit míru formálnosti podobných oslovení, není možné vyloučit, že mají vedle splnění formální funkce (očekávaného oslovení) naznačit pohled autorů na oslovovaného. Vedle toho mají s tímto pohledem seznámit i čtenáře díla, což přispěje k rozšíření obrazu panovníka

---

pravděpodobné, že se v Maxmiliánově knihovně vyskytovaly alespoň Hodějovského sborníky *Farragines*, v jejichž druhém svazku vyšla Bannonova báseň *Elegia*.... Srov. J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 111.

²⁵² *Clientulus*. J. Banno, *Divo Maximiliano*..., nefol. Srov. podkapitolu Prezentace autorů.

²⁵³ Jeho uvedení do společnosti zemí, jimž měl později vládnout, lze pokládat za stěžejní cíl dramaturgie slavnosti. Bohužel podstata pramenů neumožňuje dramaturgii a její cíle konkrétněji popsat. Srov. kapitolu Rámcový průběh slavnosti. K Maxmiliánovým zahraničním pobytům srov. Popis cesty ze Španělska do Vídně.

²⁵⁴ *Boemorum Domino volat undiq[ue] fama, crebraq[ue]*. J. Banno, *Elegia*, fol. 20r.

²⁵⁵ Stejně jako v případě výrazu monarcha by bylo užitečné provést sémantickou analýzu spojení. Bez komparativního materiálu, zejména osobních pramenů, v nichž by se obdobné spojení vyskytovalo, je ovšem sémantická analýza obtížná.

²⁵⁶ J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum*..., nefol.: *pater patriae*.

²⁵⁷ Otec byl jednoznačnou hlavou rodiny. K tomu srov. alespoň V. BŮŽEK – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Člověk českého raného novověku*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, s. 9-53, zde s. 21-22.

²⁵⁸ K tomu srov. níže.

²⁵⁹ *Illustrissimus princeps*. J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum*..., nefol.:

²⁶⁰ *Serenissimus princeps*. J. Banno, *Divo Maximiliano*..., nefol.; TÝŽ, *Elegia*..., fol. 20v.

²⁶¹ *Potentissimus princeps*. TÝŽ, *Divo Maximiliano*..., nefol.

²⁶² *Fortissimus princeps*. TAMTÉŽ.

spojeného s danými adjektivy. Podobně lze chápat i další typické oslovení *slavný Maxmilián*.²⁶³

Další podobou, již Maxmilián ve zkoumaných pramenech nabývá, je podoba dědice habsburské rodové tradice.²⁶⁴ Obdobný obsah mají i soudobé habsburské slavnosti.²⁶⁵ K vytvoření obrazu dědice rodové tradice slouží již první verše *Divo Maxmiliano...: Králů potomek, králů nejjasnějších následník, císařského původu, Maxmiliáne, sláva*.²⁶⁶ Maxmilián je v citovaném dvojverší chápán jako potomek a následník dlouhé řady králů velké urozenosti a navíc potomek císařů.²⁶⁷ Zdůraznění tohoto původu má posílit čtenářovo povědomí o hloubce Maxmiliánovy urozenosti. Výrazně je také poukázáno na výjimečnost samotného Maxmiliána; v této souvislosti je vhodné připomenout sousloví *králů nejjasnější potomek Maxmilián*,²⁶⁸ které tento prvek Maxmiliánovy prezentace v prameni přibližuje snad nejvýstižněji. Za zmínku stojí připomenout, že hloubka Maxmiliánovy urozenosti sahá až do antického starověku: *slavným Trajánovou krví zrozený*.²⁶⁹ Tyto verše lze interpretovat jako přihlášení se k dědictví po antických císařích, jakkoliv smyšlené.²⁷⁰ I v dalších verších je Maxmilián prezentovaný jako osoba hodná antického dědictví: *Římanu potomek nejhodnější králem [jsi], a sloupem vlasti, Maxmiliáne*.²⁷¹ Vedle důrazu na legitimitu Maxmiliánova nároku na antické dědictví je nutné si povšimnout přirovnání Maxmiliána ke „sloupu vlasti“. Sloup je prvek mnohovýznamový;²⁷² zde je využit pravděpodobně jako připomínka sloupu římských císařů a Maxmiliánovy stálosti či statečnosti.²⁷³ Další možnou interpretací je využití sloupu jako připomínky sloupů Herkulových, stojících na konci antického světa.²⁷⁴ Tuto interpretaci by bylo možné chápat jako metaforu současného postavení habsburského soustátí ohrožovaného Turky a stojícího na konci světa bráněného pouze Maxmiliánem.²⁷⁵

²⁶³ [Maximilianus] *inclytus*. TAMTÉŽ; TÝŽ, *Elegia...*, fol. 20v.

²⁶⁴ Habsburskou tradici, odvoзованou v raném novověku zejména od Rudolfa I., zkoumá na příkladech českých předběllohorských panovníků této dynastie I. CERMAN, *Panovník*, s. 58-67.

²⁶⁵ Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 130-173.

²⁶⁶ *Regum progenies, Regum clarissima proles, caesarej genesis, Maxmiliane, decus*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²⁶⁷ Prvním z habsburských císařů byl Rudolf I. Habsburský. Kontinuální řada císařů z habsburského rodu, přerušena až roku 1742, začíná Friedrichem III. Srov. kupříkladu Walter POHL – K. VOCELKA, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.

²⁶⁸ *Regum clarissima proles* [Maximilianus]. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²⁶⁹ *Celebri Troiano sanguine natus*. TAMTÉŽ.

²⁷⁰ I. CERMAN, *Panovník*, s. 58.

²⁷¹ *Romano proles dignissima Rege [es], et patriae columen, Maxmiliane*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²⁷² Srov. J. HALL, *Slovník*, s. 411.

²⁷³ Statečnost je jednou z kardinálních ctností. Srov. TAMTÉŽ, s. 97.

²⁷⁴ TAMTÉŽ, s. 411, 154-155; B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 102. Herkulovy sloupy tvořily klíčovou součást symbola Karla V. a výrazný prvek jeho vizuální prezentace. Srov. obr. 8.

²⁷⁵ Srov. další výklad. Dále srov. podkapitulu Prezentace Turků.

Nesmírně zajímavá je promluva, kterou Banno vkládá do úst Jupiterovi: *Řekl zatím Jupiter²⁷⁶ toto z nebes: císařského rodu, ach vládce nejjasnější, nejvyšší jednou budeš země i moře vládce.*²⁷⁷ Bohužel není možné určit, jde-li o zaznamenání inscenované promluvy,²⁷⁸ či zda jde o Bannonovu autorskou invenci. Neznalost ovšem nemá vliv na interpretaci sdělení, jež lze chápat jako podpoření světovládných habsburských nároků,²⁷⁹ navíc vyslovené nejvyšším z bohů. Jupiter se na Maxmiliána obrací jako na potomka císařů, čímž autor promluvy usiluje o legitimizaci císařských nároků habsburského domu. Tyto nároky a Maxmiliánova vhodnost pro postavení (světo)vládce jsou připomenuty i v dvojverší *Je těžké, přiznávám, vládce tak významného, jenž bude pánem celého světa* [oslovit].²⁸⁰ Důraz na předky a hloubku urozenosti se jednoznačně odráží i ve verších *Carmen panegyricum...* opěvujících Maxmiliánovy předky: *Ach, jak původu starých šlechtických rodokmenů, králů, knížete, poloboha, jasné krve předci.*²⁸¹ Zřejmě jen formální je charakteristika *nejšlechtetnější Maxmilián*,²⁸² kterou je také možné chápat jako poukázání na výjimečný původ. Výše zmíněná Jupiterova promluva též prezentuje Maxmiliána jako osobu pod nebeskou ochranou. Přízeň nebes je patrná i z veršů Bannonovy předmluvy k *Divo Maximiliano...: Když tobě k příjezdu rozlehlý zpívá svět, a zpívá kdokoliv žijící na nebesích.*²⁸³ První verš prezentuje Maxmiliána jako osobu oslavovanou na velkém území, což nese symbolické poselství o rozsahu habsburské moci. V druhém verši využívá Banno důvtipný obrat, kterým je Maxmilián postaven do role osoby opěvované bohy. Očekávaným postupem přitom bylo spíše opěvovat bohy či Boha.²⁸⁴ Obrácení tohoto běžného principu poukazuje na

²⁷⁶ Jupiter, vládce římského panteonu, nejvyšší pán bohů a lidí. Toto božstvo bylo ovlivněno přejímáním řeckého panteonu, bývá proto ztotožňován s Diem. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie bohů*, s. 97-100; J. HALL, *Slovník*, s. 207-208. Obdoby Jupitera byly raně novověkou mytologií spatřovány i v řadě starověkých náboženství. J. SEZNEC, *Survival*, s. 238. Jako „všemocný“ se v humanistické literatuře objevuje velmi brzy, již u Lorenza Vally. TAMTÉŽ, s. 97. Je paradoxní, že v raně novověké ikonografické příručce není Jupiterovi a jeho dalším podobám věnována ani zmínka. Srov. V. CARTARI, *Le imagini*.

²⁷⁷ *Dixerat, at coelo sic Iuppiter ab alto: Caesareum genus, o Princeps clarissime, summus olim tu fies terraeque, fretique Monarcha.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol. Interpretaci by mohlo obohatit sémantické zkoumání soudobého významu pojmu „monarcha“.

²⁷⁸ Podobné promluvy osob v kostýmech mýtických postav se během slavností běžně odehrávaly. Srov. V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 148-149, 162.

²⁷⁹ K nim se vyjadřuje např. I. CERMÁN, *Panovník*, s. 58. Srov. též A. KOHLER, *Karl V.*, s. 79-117, zvláště s. 94-100.

²⁸⁰ *Est labor exiguus, fateor, nec Principe tanto dignus, qui rector totius orbis erit.* Předmluva J. BANNONA, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²⁸¹ *Qui genus a veterum generoso stemmate regum ducis, semidei sanguine clarus aui.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

²⁸² [Maximilianus] *generosissimus*. TAMTÉŽ.

²⁸³ *Cum tuo in adventu spaciosus gaudeat orbis, gaudeat & quicquid viuit in axepoli.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

²⁸⁴ Z citovaných veršů není patrné, je-li Maxmilián v centru oslavné pozornosti mytologických božstev či křesťanského Boha.

Maxmiliánovu výjimečnost, aniž by zároveň snížilo jeho vztah k víře.²⁸⁵ Přízeň Boha není podle Jana Bannona samozřejmá, jak dokládá jeho přání: *Šťastného a nezraněného Maxmiliána ať nám zachovává Bůh.*²⁸⁶ Veškerá ochrana, kterou Maxmiliánovi podle Bannonových slov poskytovaly nadpřirozené bytosti, jím byla zároveň chápána jako výsledek jejich vlastní přízně habsburskému rodu a zvláště jeho oslavovanému členu.²⁸⁷ Hierarchický řád světa, na jehož vrcholu stál Bůh,²⁸⁸ zůstal zachován. I tak výjimečný panovník, za jakého byl Maxmilián Bannonem vydáván, byl ponechán v rukách Božích, jenž sám rozhodoval o jeho osudu.

Zvláštní je, že ve spisech není využit obraz Maxmiliánova stejnojmenného předka, který přitom v soudobém historickém povědomí žil a jehož byl obraz využíván i při inscenaci slavností.²⁸⁹ Místo něj kladou autoři básní důraz na generaci Maxmiliánovi bezprostředně předcházející. Lze se domnívat, že pravděpodobné vysvětlení odvolávání se na Karla a Ferdinanda je možné hledat v aktuální politické situaci, ve které Karlovo soustátí čelilo dlouhodobé krizi v Říši i Středomoří.²⁹⁰ Za tohoto stavu bylo pochopitelně žádoucí, aby se rozpory mezi rakouskou a španělskou větví rodu zdály být co nejmenší.²⁹¹ Maxmilián je dvakrát osloven jako potomek Karla V.: *Stoupá potomek, Karle Pátý, tvůj,*²⁹² *třicátý potomek, Karle Pátý, tebe.*²⁹³ Jednoznačné upozornění na příbuznost s Karlem V. nejspíše souvisí s výše zmíněnou povahou krátké básně *Elegia...* neumožňující propracovanější propagandistické obraty. Účelem zdůraznění příbuzenského vztahu bylo zařazení Maxmiliána do rodové posloupnosti. Spojení „třicátý potomek“ má pravděpodobně za cíl poukázat básnickou nadsázkou na rozvětvenost habsburského rodu, a tím na zajištěnou kontinuitu rodu. Ani fakt, že je Maxmilián označován za Karlova potomka, není bez významu. Jan Banno tak zařazuje mladého krále do blízké příbuznosti s jedním z nejmocnějších vládců své doby, jehož majestát se v Bannonových očích odráží i na Maxmiliánovi. Obdobný dojem, tedy zvýšení Maxmiliánova majestátu, má být navozen i u čtenáře. Vedle významu Karla V. je připomínáno i postavení Maxmiliánova otce: *Krále římského Ferdinanda nejsladší*

²⁸⁵ K interpretaci Maxmiliána jako nositele ctnosti víry srov. níže.

²⁸⁶ *Regem conseruet Maxmilianum, felixem nobis, incolumemq[ue]* DEVS. J. BANNO, *Elegia...*, fol. 21v.

²⁸⁷ K podobám, jež mohla přízeň bohů nabývat ve výtvarném umění, srov. obr. 2, 8, 9.

²⁸⁸ Na vrcholu pozemské společenské pyramidy stál panovník, jenž byl v dobovém myšlení pokládán za božího náměstka. Ke genezi této ideje srov. zejména M. BLOCH, *Králové*, s. 26, 59-73; dále srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 128-130.

²⁸⁹ Srov. popis vjezdu arciknížete Arnošta do Bruselu roku 1594, při kterém byl portrét Maxmiliána I. jedním z prvků slavnostní výzdoby ulic. J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět*, s. 224-225.

²⁹⁰ K politickým a vojenským problémům vlády Karla V. srov. A. KOHLER, *Karl V.*, s. 239-356.

²⁹¹ K dobovým rozporům mezi oběma větvemi habsburského domu srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 66-67; V. BIBL, *Maximilian II.*, s. 45-59; A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 286-289.

²⁹² *Conscendit proles, Carole Quinte, tua.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 20r.

²⁹³ *Triginta natae, Carole Quinte, tuae.* TAMTÉŽ, fol. 21v.

potomek.²⁹⁴ Za povšimnutí stojí to, že je Maxmilián postaven do roviny Ferdinandova „nejdražšího dítěte“, přičemž ve skutečnosti mohl být jejich vztah, vzhledem k Maxmiliánovým mladickým výstřelkům a jeho náboženským postojem,²⁹⁵ komplikovanější. Pro básníka ovšem nebylo podstatné, jaký byl skutečný vztah mezi otcem a synem,²⁹⁶ klíčové bylo vytvoření obrazu rodiny odpovídající dobové normě.²⁹⁷ Prezentační cíle sledují i další Bannony verše: *Božský tedy, ctností svatou převyšující otce a strýce, kteří jsou velkými světly světa, kteří tobě ukazují ctností příklad*.²⁹⁸ Trojverší má několik rovin. V jedné z nich jsou si na roveň postaveni Karel V. a Ferdinand I., jenž je jmenován dokonce první, pravděpodobně za účelem zvýšení své důstojnosti ve srovnání s Karlem V.²⁹⁹ Velmi významnou rovinou veršů je důraz, jenž je kladen na ctnosti jim přisuzované a roli jejich příkladu.³⁰⁰ Ten má Maxmilián následovat a naplnit tak obecně očekávanou představu o ctnostném panovníkovi. Za povšimnutí stojí i označení Karla V. a Ferdinanda I. za „světlo světa“. Nabízí se hypotéza, že jmenování Habsburkové symbolicky vnášejí do světa „světlo“, například v podobě politické a kulturní přináležitosti do celku habsburského soustátí či v podobě dobytí zemí zatím trpících v turecké „tmě“. ³⁰¹ Vedle výslovně jmenovaných členů rodu se Banno dovolává i slávy předků bezejmenných, například slovy *potomek králů velkých*.³⁰² Z těchto slov je patrná snaha vzbudit dojem výjimečného stáří rodu, přičemž všichni jeho představitelé byli významnými osobnostmi. Do rodové posloupnosti je Maxmilián zařazen i v básni *Carmen panegyricum...*, v níž jsou využity podobné prostředky:

²⁹⁴ *Regis [Ferdinandus] dulcissima proles Romani*. Týž, *Divo Maximiliano...*, nefol. Ferdinand I. byl zvolen římským králem roku 1531. K tomu A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 258-264.

²⁹⁵ Srov. pozn. 41, 113.

²⁹⁶ Bezprostřední emocionální vztahy mezi jedinci v raném novověku se dokazují velmi těžko. Srov. například citová pouta v lobkovické rodině. Pavel MAREK, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (= Prameny k českým dějinám 16.-18. století, řada B, sv. 1), s. 40-48; Týž, *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů*, in: Ivo Barteček (ed.), *Celostátní studentská vědecká konference Historie '99*, Olomouc 2000, s. 61-87.

²⁹⁷ K tomu alespoň V. BŮŽEK – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Člověk*, s. 14-30.

²⁹⁸ *Macte igitur, virtute sacra superauto parentem, et patruum, magni qui sunt duo lumina mundi, qui tibi virtutum praebeant exempla*, [...]. J. BANNO, *Divo Maximiliano*, nefol.

²⁹⁹ Jmenování Ferdinanda na prvním místě však také může souviset se vnímáním rodiny, kdy otec může být chápán jako synovi bližší osoba než strýc. V literatuře je ovšem popsán spíše vztah ve směru rodiče-dítě než ve směru opačném, což je vzhledem k možnostem pramenů pochopitelné. Srov. V. BŮŽEK – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Člověk*, s. 15-21.

³⁰⁰ K ctnostem se obecně vyjadřuje I. CERMAN, *Panovník*, s. 57-58. Podoby prezentace panovnických ctností během průběhu slavnostní přibližuje V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 153-154. Srov. též J. HALL, *Slovník*, s. 97-98. Následování role předků hrálo v myšlení raněnovověkých urozců klíčovou roli. K tomu srov. V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Paměť*, s. 10-11; na konkrétních příkladech P. MAREK, *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkovických knížat*, in: Tamtéž, s. 135-156; R. SMÍŠEK, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Tamtéž, s. 157-172. K obrazu Maxmiliána jako ctnostného panovníka srov. též dále.

³⁰¹ Bez hlubších sémantických analýz je ovšem interpretace sousloví obtížná. K prezentaci Turků srov. níže, podkapitola Prezentace Turků.

³⁰² *Magnorum Regum soboles*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

*A spojení, které slávy stopy kýmkoliv zanechané, a otce a strýce, a svého rodokmenu.*³⁰³ V tomto dvojverší je jasně patrný důraz na vědomí kontinuity s tradicí předků, ze kterých jsou opět uvedeni Karel V. a Ferdinand I., jejichž „stopy“ jsou hodny následování. I v těchto verších si je možno povšimnout autorova vnímání vládnoucích habsburských bratrů, z nichž je první jmenován Maxmiliánův otec Ferdinand. Strýc Karel V., který měl v soudobé společnosti vyšší společenské postavení, je uveden až na druhém místě. To odráží pohled autora spisu na hierarchii habsburského rodu, ze kterého symbolicky upřednostňuje rakouskou větev. Předkové jsou označeni za nositele tradic ctnosti: *Vždyť své, které ctnost jasná rodinná ovlivňuje, a původu chloubá slavná, pověst, věhlas?*³⁰⁴ I zde je patrný nevyslovený důraz na vhodnost následování jejich příkladu. Interpretaci o vhodnosti kráčení ve šlépějích předků podporují i následující verše: *Ty podobně vynikáš vzdálených předků ctností, a tebe osvítí myslí dary a zvyk domu.*³⁰⁵ Je patrné, že si autor veršů byl jist tím, že příkladu předků Maxmilián skutečně následovat bude. Banno Maxmiliána nezařazuje jen do rodinné linie sahající do minulosti. Upozorňuje rovněž na jeho sourozence: *Otec král, bratři, kteří jsou knížaty a ctnostné sestry.*³⁰⁶ Zasazením českého krále do širšího rodového kontextu Banno dokazuje, že Maxmilián není svými vlastnostmi v rodině i přes své v Bannonových očích privilegované postavení výjimečný. Lze se domnívat, že cílem upozornění na řadu Maxmiliánových bratrů a sester je i poukázání na vitalitu habsburské rodiny a zajištění dlouhodobé kontinuity dynastie.

Další částí obrazu panovníka, jenž předkládají autoři interpretovaných pramenů, jsou jeho „ctnosti“. Za cíl tohoto prvku oslavy panovníka je možné pokládat jeho zvěčnění:³⁰⁷ *kam mnou nejoslavovanější ctnost vede, ve věčné neumírající dny.*³⁰⁸ Dalším příkladem je nadšené oslovení: *Vyřknout ctností, Maxmiliáne, tvých výčet, čin by byl marný.*³⁰⁹ O několik veršů dále chvalozpěv pokračuje: *Zvláště totiž tvá je králi nejlaskavější ctnost, a mírnost (jak by měla), vždy před tebou je.*³¹⁰ Vzhledem k tomu, že je „mírnost“ jednoznačně a důrazně pojmenována, navíc s důrazem na její stálost, lze ji považovat za hlavní ctnost, již autor panegyriku Maxmiliánovi přisuzuje.³¹¹ Klíčová je také zmínka prozrazující existenci dobového kánonu

³⁰³ *Iunctaque quo famae vestigia vterque teneret, et patris et patruī, stemmatis atque sui.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

³⁰⁴ *Nam sua quem virtus non clara domestica ta[n]gat, inclyta vel genesis gloria, fama, decus?* TAMTÉŽ.

³⁰⁵ *Tu simul exuperas proauos virtute, tuamq[ue] illustras animi dotibus usaque domum.* TAMTÉŽ.

³⁰⁶ *Rex genitor, fratres que Duces, castaeque sorores.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

³⁰⁷ K účelu zvěčnit skladbou panovníka srov. podkapitulu Prezentace autorů.

³⁰⁸ *Quo me celeberrima virtus ducit, in aeternos non moritura dies.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

³⁰⁹ TAMTÉŽ: *Dicere virtutum Maxaemiliane tuarum elogium, ingenij liberioris erat.*

³¹⁰ TAMTÉŽ: *Maxima na[m]que tua est Rex humanissime virtus, et placida (vt decet et) frons tibi semperinest.*

³¹¹ Mírnost byla pokládána za jednu z tzv. kardinálních ctností. Srov. J. HALL, *Slovník*, s. 97.

očekávaných panovnických ctností a Bannonovu znalost tohoto pohledu. Vedle mírnosti je vyzvedávána Maxmiliánova spravedlnost: [...] *Maxmiliáne tobě, nad nějž spravedlivějšího není.*³¹² Jako další Maxmiliánova klíčová ctnost je obrazně pojata víra,³¹³ ovšem bez bližší konfesijní specifikace: *Tohoto [Maxmiliána] zde ctnost září, a tento hoří plamenem pro Krista.*³¹⁴ V tomtéž konfesijně nevyhraněném duchu se nese i charakteristika tolerantního krále, kterou podává Jan Banno: *Pánem nedotčená známější je víra.*³¹⁵ Je možné se domnívat, že Banno usiloval o posílení obrazu krále jako dobrého křesťana.³¹⁶

Další pózou, do níž je Maxmilián v pramenech stylizován, je podoba milovníka a podporovatele umění.³¹⁷ Nejvýrazněji se projevuje v předmluvě Jana Bannona, jehož verše lze chápat jako svéráznou oslavu Maxmiliánovy lásky k moudrosti a dušení práci: *Podporuješ tuto moudrost a jakoukoliv práci, i ducha platíš, nekritizuješ práci básníků.*³¹⁸ V Bannonových očích ovšem král není pouze mecenáš; výslovně je zdůrazněna jeho vlastní vzdělanost: *Vždyť Emilián miluje učené nejvíce, sám je také učený, učenými se raduje a je podporuje.*³¹⁹ Tento obraz není pouze oslavou uměnímilovného panovníka, ale zároveň výzvou k podpoře či k pokračování v ní.

Velmi výraznou podobu vítěze nad Turky nabývá Maxmilián vlivem soudobého nebezpečí ze strany Osmanské říše.³²⁰ Takto je prezentován již v předmluvě *Divo Maximiliano...: A do dále zažene všechny pustošivé Turky, pevnou rukou zláme francouzská kopí.*³²¹ Obdobné poselství nese v již dříve v jiné souvislosti citovaný verš *vždyť rukou rozdrtíš pevné hrady turecké.*³²² Důležité je, že Banno poukazuje i na očekávaný výsledek Maxmiliánových vojenských úspěchů, kterým má být mír: *Že mír znovu navracíš, že vítězný lámeš turecká království.*³²³ Užití přítomného času nelze chápat doslovně, Maxmilián dosud žádné úspěchy v bojích proti Turkům nevykázal. Je však možné domnívat se, že Banno chtěl zpřítomněním děje, jenž se dosud neodehrál, v čtenáři vzbudit dojem jistoty, že se tento děj vskutku stane. Přítomný čas může naznačovat, že je podle Bannona vítězství nad Turky

³¹² J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: [...] *Maxmiliane tibi, qua nil formosius vtquam est.*

³¹³ Jedna z tzv. teologických ctností. TAMTÉŽ. Pro soudobý popis víry srov. V. CARTARI, *Le imagini*, s. 318.

³¹⁴ J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.: *Illius [Maximiliani] hic virtus splendescit, et illius ardor emicat in Christi [...].*

³¹⁵ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Intacta Domino notior esse fide.*

³¹⁶ K Maxmiliánovu náboženskému postoji srov. pozn. 41.

³¹⁷ Srov. obr. 5.

³¹⁸ TAMTÉŽ: *Suscipias clemens hunc qualemcunq[ue] laborem, atque animum penses, non rude vatis opus.*

³¹⁹ *AEmilianus amat nam doctos Maximus, ipse est etiam doctus, doctis gaudetque fauere.* TAMTÉŽ.

³²⁰ Srov. pozn. 53; dále obr. 8.

³²¹ *Et procul expellet populantes omnia Turcas, a valida franget Gallica sceptru manu.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

³²² *Nam franges valida Turcica castra manu.* TÝŽ, *Elegia...*, fol. 20r.

³²³ *Vt pacem referas, vt victor Turcica frangas regna [...].* TÝŽ, *Divo Maximiliano...*, nefol.

v bezprostřední blízkosti. Za naprosto klíčové lze pokládat vztažení výsledků Maxmiliánova boje proti Turkům k českým zemím: *A že mé vlasti, jíž žezlem vládneš, učiníš štěstím zdárněji prosperující.*³²⁴ V dvou verších se skrývá řada významů. Na prvním místě zaujme důraz, se kterým se Banno hlásí k českému původu, a zároveň kterým se ztotožňuje s Maxmiliánovou vládou.³²⁵ Zajímavý je také fakt, že v autorových očích jednoznačně souvisí prosperita Království českého s tureckým nebezpečím. Je zřejmé, že podle jeho názoru v současnosti, zatížené bojem s Turky, české země neprosperují. Tento stav může mít několik důvodů, z nichž na předním místě lze uvést vysoké zemské daně vyžadované pravidelně Ferdinandem I. na financování bojů na uherském bojišti.³²⁶ To je však pouze první, zřejmější rovina výkladu. Bannonovo zjevné zdůvodnění nedobrého stavu království tureckými válkami může být chápáno i jako pokus o odvedení pozornosti od ekonomických a politických důsledků potrestání prvního protihabsburského odboje, jako by poukázání na vnějšího nepřítele mělo zažehnat vnitřní rozpory.³²⁷ Dvojverší též náznakem praví, že podpora Maxmiliána či Habsburků obecně přinese užitek království. V Bannonově promluvě je tak prospěch českých zemí jednoznačně spjat s habsburskou dynastií.

Vítězná válka proti tureckému státu má v očích autora *Divo Maximiliano...* mnohem širší dosah. Ze spojení *Mars válkami, kterými pustošil svět,*³²⁸ je zřejmé, že si uvědomuje rozsah konfliktu, který dost možná i zveličuje. Účelem takového zveličení by mohlo být zvýšení lesku Maxmiliána a habsburského domu v případě jeho vítězství, o kterém nelze na základě Bannonových slov pochybovat: *Pod tvým znamením skončí, králi Maxmiliáne, tyrani turečtí.*³²⁹ Cílem označení nepřítele za „tyrana“ je vzbudit zdání, že Maxmilián bude stát v čele osvoboditelského tažení. Stejný účel sleduje i uvedení údajné žádosti „lidu“ o pomoc: *O toto [tažení] tě žádají lidé a žádají všichni bozi.*³³⁰ Uvedením božského požadavku na válku je tato válka ospravedlněna; navíc je Maxmilián opět prezentován jako objekt boží přízně, dokonce žádosti. Na místě je domněnka, že je v těchto verších Maxmilián představován jako antický hrdina.³³¹ Banno i přes vybudování obrazu Maxmiliána jako nositele hrdinského

³²⁴ *Vtque meam patriam cuius sacra scepra gubernas, fortuna facies prosperiore frui.* TAMTÉŽ.

³²⁵ K tomu srov. níže, podkapitola Prezentace autorů.

³²⁶ Srov. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*.

³²⁷ Vystavění obdobné hypotézy bez hlubšího pramenného výzkumu je nepochybně odvážné. Vzhledem k Bannonově zřejmé loajalitě k dynastii se však lze domnívat, že tato hypotéza nemusí být pouhou konstrukcí.

³²⁸ *Mars bellis qui concutit orbem.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol. Srov. V. CARTARI, *Le imagini*, s. 394-401; dále obr. 2, 12.

³²⁹ *Sub te signa cadent, Rex Maximiliane, tyranni Turcarum..* TAMTÉŽ.

³³⁰ *Hoc a te poscunt populi, posciturque Deorum summus.* TAMTÉŽ.

³³¹ K tomu Andreas WANG, *Der „Miles Christianus“ im 16. und 17. Jahrhundert und seine mittelalterliche Tradition. Ein Beitrag zum Verhältnis von sprachlicher und graphischer Bildlichkeit*, Frankfurt an Main 1975 (=

charakteru považoval za nutné jej k tažení povzbudit: *Kdo pochybujes? Nyní je čas koní, nyní přichází válka. Neustupuj Getům,³³² ale jdi proti nim statečněji.³³³* Tyto verše mají vyvolat rozhodný postup proti Turkům. Lze je však číst i obráceným způsobem, tedy jako nevyslovenou výtku směřující k dosavadnímu váhavému vedení boje. Bannono slova byla určena především čtenářům, které měla ujistit o tom, že nastal pravý čas k boji.

Očekávanou velikost budoucího vítězství je možné rekonstruovat na základě faktu, že je Maxmilián v textu prezentován jako budoucí dobyvatele Cařihradu: *Mnohé bude dosaženo, a město, které nese jméno šlechtného Konstantina.³³⁴* Nepochybný význam tohoto vítězství je umocněn verši líčícími úprk poražených: *I útěk [Turků] získá přes Gangu³³⁵ a [do] vzdálené země Sauromacie.³³⁶* Tyto cíle jsou nepochybně nereálné, zveličení budoucích úspěchů mělo zvýšit lesk Maxmiliána jako úspěšného vojevůdce. I další zmínka autora *Divo Maximiliano...* o tureckém nebezpečí skrývá zánčnou výpovědní hodnotu: *Vždyť nejjistější naděje všem se zjevila, neboť jediný vaz tyranu zlomíš, nejsvatější křesťanství nastolíš a míru vyrušení napravíš.³³⁷* Citované verše výslovně spojují Maxmiliánovo vojenské úsilí s nastolením, případně znovunastolením, křesťanství a křesťanského řádu. Zmínka je výrazným upozorněním na vnímání Maxmiliána jako křesťanského rytíře.³³⁸ Za povšimnutí stojí stylizace oslavovaného panovníka coby ztělesnění naděje. Slovy *naděje se všem zjevila* Banno nepřímě tvrdí, že před Maxmiliánovým postavením se do čela protitureckého boje již nikdo naději neměl. Autorova konstrukce dokládá význam, který Maxmiliánovi přisuzoval. Jeho nepřímé označení situace před Maxmiliánovým příchodem za beznadějnou lze interpretovat jako výtku směřující vůči dosavadnímu postupu v protitureckém boji; je přitom

---

Mikrokosmos. Beiträge zur Literaturwissenschaft und Bedeutungsforschung, Band 1), s. 21-37. Proměny vnímání hrdinství stručně naznačil Z. KALISTA, *Tvář*, s. 47-48.

³³² Jeden z thráckých kmenů. Srov. J. KÁBRT a kol., *Latinsko český slovník*, s. 198. V humanistické poezii byli Turkové běžně označováni jako Thrákové. K tomu T. RATAJ, *České země*, s. 246.

³³³ *Quid dubitas? Nu[n]c te[m]pus equos, nu[n]c postere bella. Tu ne cede Getis, sed contra audacior ito.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

³³⁴ *Magna potietur & vrbe, a Constantino gestat quae nobile nomen.* TAMTÉŽ.

³³⁵ Indický veletok. Srov. J. KÁBRT a kol., *Latinsko český slovník*, s. 195.

³³⁶ Oblast mezi Vislou a Volhou. TAMTÉŽ, s. 382. Zde přeneseně vzdálená východní oblast. *Atque fugam capiet trans Gange[m], Sauromatasq[ue] extremas.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

³³⁷ [...] *certissima nam spes omnibus emicuit, quod solus colla tyranni franges, Christianum sanctissima foedera pacis restituens turbae.* TAMTÉŽ. „Naděje,“ o nichž Banno hovoří, se vztahují k uherskému zemskému sněmu. Srov. výše, podkapitola Pramenná východiska.

³³⁸ Na jiných místech pramenů tento stereotypní obraz nevystupuje příliš výrazně, jeho stopy je možné vysledovat při zkoumání obrazu Turků. Tím, že jsou představováni jako nepřátelé křesťanství a panovníkovou povinností je bojovat proti nim, je Maxmilián nepřímě do pozice křesťanského rytíře postaven. K roli Turků jako nepřátel křesťanského rytíře srov. A. WANG, *Der „Miles christianus“*, s. 110-111; k využití v raně novověké propagandě s. 177-179. Obraz Turků v analyzovaných pramenech je naznačen níže, podkapitola Prezentace Turků.

pravděpodobné, že situaci takto současníci nevnímali.³³⁹ Bannonovým záměrem mohlo být vylíčit dobu před Maxmiliánovým nástupem do čela protitureckého boje jako horší, než ve skutečnosti byla, což umožnilo vylíčit dedikanta v lesku neodpovídajícím jeho dosavadním zásluhám. Zároveň slova prezentují panovníka jako všemi podporovaného vůdce.

Na základě této analýzy je možné dojít k určitým závěrům obecnějšího charakteru. Především je patrný význam postavení, které ve světě raného novověku zastával panovník. Jeho postavení v očích autorů spisů nevyplývalo z rozhodnutí politického národa, jak by se mohlo zdát při ahistorickém pohledu moderní optikou, ale především z daného božského řádu světa. Ten se projevoval nejen ve svaté podstatě královského úřadu,³⁴⁰ postavení a moci, které z ní vyplývají, ale především v přízni, kterou panovníkovi a jeho rodině poskytují nadpřirozené síly. Prvky nadpřirozené ochrany ze strany antických božstev a zejména boha křesťanského, jsou dále dokladem významu habsburského rodu. Dynastie je prezentována jako dlouhá nepřerušovaná řada králů a císařů mimořádných schopností. Tato hloubka vysoké urozenosti potomky rodiny zavazuje k následování dřívějších příkladů, ale zároveň ospravedlňuje jejich mimořádné společenské postavení. Další částí rodového odkazu je následování vzorců chování dodržovaných předky a očekávaných soudobou společností. Mimořádný význam je přikládán zejména ctnostem. Upozornění na důsledně ctnostné chování panovníka, respektive vybudování jeho očekávaného obrazu, slouží jako další prostředek vyzdvižení Habsburků nad ostatní členy společnosti. Zároveň četnost zmínek o ctnostech prozrazuje jejich dobové vnímání jako důležité součásti osobnosti, případně jejího obrazu v očích okolí. Vybudovaný obraz panovníka umožňuje rekonstruovat očekávání, jež s jeho osobou spojovala soudobá společnost. Je možné předpokládat, že budovaný obraz tomuto očekávání do značné míry odpovídá. V pramenech je nejvýraznější pozornost věnována

³³⁹ Pro zkoumání dobového vnímání problematiky tureckých válek a reflexi habsburského postupu by byla nutná analýza pramenů osobní povahy. V českém prostředí představují takový pramen zejména paměti válečníka Pavla Korky z Korkyně, uložené v Roudnické lobkowiczské knihovně v Nelahozevsi. Částečně je edičně zpřístupnil František PALACKÝ, *Paměti pana Pavla Korky z Korkyně, znamenitého vůdce českého v XVI. století*, ČČM 3, 1829, s. 29-32; 4, 1830, s. 433-442. Palackého dílčí edice však nespĺňuje nároky na kritickou edici. Tu v současnosti připravuje Zdeněk Vybíral. Autorem předkládané práce nebylo zkoumání tohoto pramene provedeno, zejména vzhledem k jeho obtížné přístupnosti a šíři nutné analýzy, jež by přesáhla rozsah bakalářské práce. Přesto se lze domnívat, že by komparace pramenů osobní povahy s obrazem vnímání válek či panovníka, jenž je prezentován v pramenech zkoumaných touto prací, přinesla zajímavé výsledky.

³⁴⁰ K tomu srov. M. BLOCH, *Králové*, s. 26, 61. Sakrální charakter krále utvářel přechodový rituál korunovace. TAMTÉŽ, s. 67. Význam posvátného postavení panovníka spočíval v tom, že jeho svatost posilovala nárok na úctu poddaných. TAMTÉŽ, s. 169. Ke kněžské a tudíž posvátné podstatě královské moci TAMTÉŽ, s. 182-199. Blochovy postřehy sice vycházejí převážně ze středověkých reálií, domnívám se však, že řada z nich platí i v raném novověku, což ostatně může dokládat i citované označení Ferdinandu.

vojenské úloze vládce jako ochránce víry, což souvisí s dobovou situací. Zároveň je ale zdůrazněn rostoucí význam kulturní reprezentace.³⁴¹

---

³⁴¹ Srov. obr. 5.

IV.2 Prezentace Marie Španělské

Vedle ústřední postavy skladeb věnovali jejich autoři značnou pozornost i budování obrazu Marie Španělské, zřejmě proto, aby vytvořili zdání, že manželkou „božského Maxmiliána“³⁴² je žena s odpovídajícími vlastnostmi.³⁴³ Míra pozornosti věnované Marii se ovšem v jednotlivých básních liší, což je patrné už z jejich názvů. V titulu *Divo Maximiliano...* je zmíněna jako *nejvznešenější manželka*,³⁴⁴ v titulu *Elegia...* jako *manželka Marie*.³⁴⁵ Titul spisu *Carmen panegyricum...* Marii zcela opomíjí. Tento soubor faktů je možné interpretovat tak, že v očích Bannonových měl příjezd královny podstatně větší váhu, než v očích říšského autora spisu *Carmen panegyricum...*³⁴⁶

Marie je mimo jiné přirovnávána k Dianě: *Jako Diana*³⁴⁷ *své průvodce, nebo hvězdu jasnou Lucifer*,³⁴⁸ *když začíná vzestup svítání*.³⁴⁹ Přirovnání Marie k antické bohyni je možné interpretovat jako prostředek jejího vyvýšení nad ostatní ženy, jimž se takové pocty nedostalo. Vedle mytologických postav využívá Banno k představení Mariiných ctností i postavy starozákonní: *V ctnostech se rovná starým hrdinkám, překonává ctnost Zuzany*,³⁵⁰ *těž hrdinství Judity*³⁵¹ *a Penelopy*.³⁵² Je patrné, že prezentace Maxmiliána a Marie tvoří v Bannonových očích jeden celek. Tím, že je Marie přirovnávána k Penelopě, je Maxmilián

³⁴² Srov. samotný titul básně J. BANNONA, *Divo Maximiliano...*

³⁴³ Nakolik obecně přijímané zdání vytvořené propagandou odpovídá skutečnosti, přitom není důležité. Propagandu definuje slovník jako „působení společenských zařízení propagačních,“ jež „jsou nástrojem k záměrnému šíření určitých názorů, kolektivních představ, kolektivních citů, mínění, věr, hodnocení, ideologií a pod. a mají skrze ně řídit jistým směrem chování a jednání jednotlivců a celých skupin společenských. Propaganda jest jedním z nejučinnějších prostředků sociální kontroly.“ Srov. Bohumil NĚMEC a kol., *Ottův slovník naučný nové doby* V/1, s. 180. Obdobnou definici využívají i historikové: „Politische Propaganda ist der Versuch, die öffentliche Meinung im Sinne einer Parteiung zu beeinflussen. Sie geht also von jemandem [...] aus, der Macht besitzt und festigt oder Macht anstrebt und zu erlangen versucht.“ Srov. K. VOCELKA, *Die politische Propaganda*, s. 13.

³⁴⁴ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *coniuge augustissima*.

³⁴⁵ TÝŽ, *Elegia...*, fol. 20v: *coniuge Maria*.

³⁴⁶ Srov. též interpretaci různého užívání Maxmiliánovy titulatury, podkapitola Prezentace Maxmiliána.

³⁴⁷ Diana- staroitalská bohyně měsíce a ochránkyně žen. Rychle ztotožněna s řeckou bohyní lovu Artemidou či s Hekatou, jež byly podobně jako Diana ochránkyněmi žen. Srov. B. NEKULA, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, Praha 2004, s. 56-57; TÝŽ, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 39-41; J. HALL, *Slovník*, s. 114-116. Pro soudobý popis Diany srov. V. CARTARI, *Le imagini*, s. 100-129.

³⁴⁸ Zde třípytivá hvězda (doslova „světloňoš“), dcera Jitřenky. Srov. TAMTÉŽ, s. 397. V křesťanské tradici jedno ze jmen Dábla, hříšného anděla. Srov. zejména Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 62-65.

³⁴⁹ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Vt Diana suas comites, aut sydera clarus Lucifer, auroram quando producit ad ortum*.

³⁵⁰ Zuzana- postava vystupující ve starozákonním apokryfním textu, jejíž ctnost, čistota a pokora zvítězila nad proradností. Srov. J. HALL, *Slovník*, s. 505; J. ROYT, *Slovník*, s. 316.

³⁵¹ Judita- hrdinka starozákonního apokryfu, symbol hrdinství, předobraz Panny Marie, respektive církve triumfující nad Antikristem či obecněji vítězství nad hříchem. TAMTÉŽ, s. 106-107; J. HALL, *Slovník*, s. 205-206.

³⁵² J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Studijs veteres Heroidas aequat virtutum, nec non superavit pietate Susannam, atque pudicitia Iudithem, Penelopenque*.

Penelopé- manželka Odysseova vnímaná jako vzor věrnosti. TAMTÉŽ, s. 346-347; B. NEKUDA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 180-181.

skrytě připodobněn k Odysseovi, což může být odkaz k jeho budoucím vojenským akcím, které jsou s tolika nadějemi očekávány, případně k jeho osobním vlastnostem.³⁵³ Partnerství mýtického páru je připomenuto i v básni *Carmen panegyricum...: Šťastná osudem tvým, okouzlená manželka dalšího Odyssea jsi, ach tak často oslavovaného námi.*³⁵⁴ Tyto verše mohou potvrzovat dobové vnímání vztahu Penelopé a Odyssea jako ideálního páru, jenž může být vzorem. Banno ve svém propracovaném celku prezentuje manželství Marie a Maxmiliána jako ideální svazek, například uvedením přání „sladkého manželství“,³⁵⁵ případně spojením *milovaná Marie.*³⁵⁶ V daném kontextu je zřejmé, že Marie je „milována“ či „oceňována“ Maxmiliánem, nicméně se lze domnívat, že uvedením těchto přívlastků dal najevo svůj vztah k Marii, nebo spíše to, co za svůj vztah vydával, i Jan Banno.³⁵⁷ Pevnost a krása manželství se v jeho podání zdají být samozřejmostí hodnou opěvování: *Z císařského a králů rodu jasného, manželství uzavřené pevné.*³⁵⁸ Za povšimnutí stojí zdůraznění rovnorodosti manželství, jež hrála v očích raně novověkého člověka významnou roli pro chápání sňatku jako legitimního.³⁵⁹

Marie si všímá i autor spisu *Carmen panegyricum*, jenž jednoduše konstatuje: *A sobě získává manželku, božské vůle miláčka.*³⁶⁰ Prezentace Marie jako objektu přízně boží vůle sleduje stejné cíle, jako výše citované Bannony verše.

Zajímavé jsou poznámky vztahující se k potomkům Marie a Maxmiliána, ať již žijícím, nebo očekávaným. Malého Ferdinanda, prvního syna páru, a tudíž případného následníka,³⁶¹ si všímá Jan Banno slovy *a dítě svaté.*³⁶² Přívlastek „svatý“ se nejspíše vztahuje k možnému následnictví a přechodu Ferdinanda do posvěceného královského stavu.³⁶³

Úloha Marie Španělské je ve studovaných pramenech omezena na roli dcery významného rodu, což samo o sobě zvyšuje lesk manželství, a matky panovníkových dětí. I na příkladě její prezentace je tedy možné sledovat význam, který autoři pramenů a celá společnost, jíž byli součástí, věnovali kategoriím urozenosti a nepřetržitého trvání kontinuity.

³⁵³ Odysseus- hrdina Ilias a Odyssey, dosahující vojenských úspěchů chytrostí a odvahou. Srov. TAMTÉŽ, s. 162-165; J. HALL, *Slovník*, s. 309-310. Pro obraz Maxmiliána coby válečníka srov. výše, podkapitola Prezentace Maxmiliána II. Srov. obr. 11.

³⁵⁴ J. MYLIUS, *Carmen panegyricum...*, nefol.: *Foelix sorte tua, miranda coniuge Vlysses alter es, o numeris saepe canende meis.*

³⁵⁵ Srov. kapitolu Rámcový průběh slavnosti.

³⁵⁶ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *chara Maria.*

³⁵⁷ Srov. podkapitolu Prezentace autorů.

³⁵⁸ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *Caesareo, & Regum natam de sanguine claro, coniugio iunxti stabili.*

³⁵⁹ Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 309, 316-318. K prezentací rodiny Maxmiliána II. srov. obr. 6.

³⁶⁰ J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.: *Atque sui capta diuino numine amore coniuge.*

³⁶¹ Srov. J. PÁNEK, *Výprava*, s. 20-21. Ferdinand zemřel 25. června 1552. TAMTÉŽ, s. 26, pozn. 38.

³⁶² J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.: *prolemq[ue] sacratam.*

³⁶³ Srov. pozn. 340.

Tento význam je patrný i z pozornosti věnované potomkům Maxmiliána a Marie Španělské. V této souvislosti je vhodné připomenout, že i královský pár je na několika místech připomínán v roli potomků. Je tedy pevně zakotven v rodokmenu habsburského domu, svůj díl zodpovědnosti vůči předkům, spočívající mimo jiné v nutnosti zplození potomků, splnil.

IV.3 Prezentace Adama z Ditrichštejna

Vedle Maxmiliána a Marie Španělské věnuje Jan Banno značnou pozornost i vytvoření obrazu Adama z Ditrichštejna,³⁶⁴ jenž se později stal jeho přímluvcem.³⁶⁵ Banno jej v titulu dopisu, jehož je Adam z Ditrichštejna adresátem, představuje jako *svého pána a mecenáta, jemuž není rovno*,³⁶⁶ přičemž spojení poměrně jednoznačně charakterizuje jejich vzájemný vztah.³⁶⁷ Jisté je přinejmenším to, že citovaným označením Banno usiloval o získání Adamovy podpory, dokonce je možné, že ji již tím či oním způsobem získal. Další oslovení z titulu básně, „velkolepý hrdina“,³⁶⁸ by pro interpretaci vyžadoval hlubší analýzu. Bez ní je teze, že dané oslovení sloužilo jako prostředek přiblížení Adama z Ditrichštejna antickým hrdinům a polobohům,³⁶⁹ pouhou nepodloženou hypotézou. Účelem vyjmenování hlavních Adamových statků v titulu básně je připomenutí jeho bohatství,³⁷⁰ ovšem nejvýrazněji je v dopise patrný obraz Adama z Ditrichštejna jako Bannonova patrona a příznivce umění; oslovení *Múz*³⁷¹ *ochránce Adame*³⁷² hovoří naprosto jednoznačně. Velmi podobné je i vyznění posledního dvojverší dopisu, jež má formu Bannonova přání:³⁷³ *Jak se mnou požadují Múzy*³⁷⁴

³⁶⁴ K jeho osobě srov. zejména F. EDELMAYER, *Ehre*; Týž, *Söldner*, s. 75-87. V české literatuře zůstává postava Adama z Ditrichštejna nepovšimnuta. S několika zmínkami o Adamu z Ditrichštejna se spokojil P. Balcárek, *Kardinál František Ditrichštejn*, s. 13-17. K tomu srov. recenzi Jana KILIANA, *Dějiny a současnost* 3, 2008, s. 45-46.

³⁶⁵ Srov. podkapitulu Pramenná základna a výchozí otázky.

³⁶⁶ J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.: *Domini & Meccenati sui incomparabilis*

³⁶⁷ K úloze korespondence ve vztahu autora a jeho mecenáše srov. Miloš SLÁDEK, *Tvůrce literárních děl*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 378-297, zde s. 385.

³⁶⁸ Srov. předchozí poznámku.

³⁶⁹ Lze se domnívat, že pojem *magnificus heros* odkazuje k antickým hrdinům spíše než k odlišnému fenoménu *militum christorum*, jenž vycházel z Bible. Srov. též pozn. 316.

³⁷⁰ Je přitom typické, že tři v titulu dopisu zmiňovaná panství Finkstein, Hollenburg a Talberg měli Ditrichštejnové pouze propůjčené. Srov. F. EDELMAYER, *Ehre*, s. 125.

³⁷¹ Múzy. Bohyně hudby, literatury a tance, posléze veškerého umění. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 151-152; J. HALL, *Slovník*, s. 288-289. Ve středověké tradici symbolického výkladu čísel, navazující na Pythagorejce, byla devítí Múzám přikládána zvláštní úloha. Srov. J. SEZNEC, *The Survival*, s. 123-124. Byly chápány též jako atributy nebeských těles, přičemž jejich vůdcem byl Apollón. TAMTÉŽ, s. 140-144; V. CARTARI, *Le imagini*, s. 62.

³⁷² *Musarum fautor Adame*. J. BANNO, *Magnifico hero...*, nefol.

³⁷³ Pro interpretaci dalších částí přání srov. níže. Citované dvojverší je možné interpretovat i jako autorskou sebe prezentaci. K tomu srov. níže.

³⁷⁴ Srov. pozn. 371; obr. 13.

a Foibos,³⁷⁵ k tobě připoutaní, jež miluješ bez obdoby.³⁷⁶ Zdůraznění faktu, že Adam Múzy „miluje“, je výrazným prezentačním prvkem, jakousi obranou proti možnému nařčení z mecenátu sledujícího pouze sebezprezentační účely.³⁷⁷

Další rovinou prezentace Adama z Ditrichštejna je jeho představení jako věrného Maxmiliánova průvodce: *Neboť tě Liliacus³⁷⁸ bude chránit proti nepřátelům, zatímco provázíš svého pána skrz ohromná moře.*³⁷⁹ Loajalita je vlastností, kterou raně novověký člověk vysoce oceňoval.³⁸⁰ Z citovaného dvojverší je též patrné, že Banno představuje svého patrona jako osobu pod ochranou bohů. Velmi zajímavé je dvojverší, ve kterém je Adam fakticky postaven do role toho, kdo Maxmiliána a jeho rodinu přivádí: [...] *ty jediný byl jsi hoden novou radost přinést římskému králi a Panonie vévodovi [Ferdinandovi].*³⁸¹ Bannova slova zároveň vyjadřují Ditrichštejnovu jedinečnost, což lze chápat jako prostředek vyvýšení nad ostatní členy doprovodu, případně ostatní šlechtice obecně. Verše je možné interpretovat i v mnohem prvoplánovější rovině, totiž jako upozornění na Adamovo výjimečné postavení u dvora.³⁸² Jan Banno jej představuje jako „komorníka“,³⁸³ ovšem tuto funkci Adam z Ditrichštejna oficiálně zastával od roku 1553.³⁸⁴ I na tomto příkladě je možné doložit Bannovu snahu po zvýšení prestiže svého šlechtického přímluvce. V dopise je také zmínka

³⁷⁵ Phoebus (řecky Foibos)- označení Apollóna coby slunečního boha, básnické označení Slunce. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 34-36; TÝŽ, *Encyklopedie bohů*, s. 24-26. Zde je Apollón připomínán v roli vůdce skupiny Múz. Srov. pozn. 371; obr. 13.

³⁷⁶ *Hoc mecum poscunt Musae, Phoebusque, tuique affines, quos tu non simulanter amas.* J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.

³⁷⁷ Mecenát stručně a výstižně charakterizuje R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 44. Umělecký mecenát vysokého šlechtického prostředí je bohatě zpracován, ovšem většinou je pozornost autorů zaměřena na mecenát výtvarného umění. Literárnímu mecenátu se věnuje J. HRDLIČKA, *Literární mecenát posledních pánů z Hradce*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= OH 6), s. 349-370. V naznačených souvislostech přiblížil mecenát pro prostřední nižší šlechtu V. BŮŽEK, *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 3*, Praha 1994, s. 831-844. Architektonický mecenát spojený se sebezprezencí v měšťanském prostředí popisuje Lenka BOBKOVÁ, *Renesanční mecenáš, škůdce města nebo oběť víry?* In: Tamtéž, s. 885-898.

³⁷⁸ Blíže neurčená postava antické mytologie.

³⁷⁹ *Quod te Liliacos contra defenderit hostes, dum sequeris Dominum per freta vasta tuum.* J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.

³⁸⁰ Loajalita k panovnickému domu se později mimořádně vyplatila právě Ditrichštejnům. Srov. R. SMÍŠEK, *Služba*, s. 160-162.

³⁸¹ [...] *tu solus eras dignus noua gaudia ferre, Romano Regi [Ferdinando], Pannoniaeque Duci.* J. BANNO, *Magnifico heroii...*, nefol.

³⁸² Vzestup Adama z Ditrichštejna u arciknížecího Maxmiliánova dvora zrychlil právě v době cesty ze Španělska.

³⁸³ *Cammerarius.* Srov. titul básně, pozn. 163. J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.,

³⁸⁴ F. EDELMAYER, *Ehre*, s. 114. K symbolickému významu připisovanému komornické funkci srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 397-398. Ditrichštejnova kariéra pokračovala velmi rychle. V letech 1564-1571 byl hofmistrem dvora arciknížat Rudolfa a Arnošta ve Španělsku, poté se stal dlouholetým císařským vyslancem ve Španělsku, přičemž si zachoval silný vliv na Rudolfa II. (jistou dobu stál v čele jeho tajné rady). Srov. F. EDELMAYER, *Ehre*, s. 119-124, 135-137; TÝŽ, *Söldner*, s. 75-88; J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 34-38, 169, 171.

o Ditrichštejnově poselství k Ferdinandu I. během závěru cesty.³⁸⁵ *Toto vyprávěl jsi římskému a chorvatskému králi [Ferdinandovi], viděl, Štýrského kraje slávou první.*³⁸⁶ I zde je patrný důraz na význam, který je Adamovi Bannonem přisuzován.

Velmi zajímavý z hlediska průhledu do Bannonova myšlení je závěr básně, který tvoří přání Adamu z Ditrichštejna: *Nakonec Krista žádám, aby chránil tebe jdoucího, jako tys chránil svého pána [při cestě] přes moře hluboká.*³⁸⁷ Bez nadsázky je možné říci, že je v těchto verších Adam z Ditrichštejna přirovnáván ke Kristu. Toto sdělení nemusí být určeno pouze pro zalichocení Adamovi, jak by se mohlo zdát. Spíše jde o sdělení směřované k jiným čtenářům básně, jehož cílem bylo zvětšit v jejich očích Ditrichštejnův význam pro zdar výpravy. Banno dále Adamovi přeje šťastné manželství: *Abys šťastně žil do let Nestorových,*³⁸⁸ *a dosáhl manželství³⁸⁹ s krásnou dívkou.*³⁹⁰ Důraz na krásu budoucí Ditrichštejnovy nevěsty je vzhledem k dobovým normám nároků na nevěstu neobvyklý.³⁹¹ Z hlediska průhledu do raně novověké mentality je velmi zajímavé další dvojverší, které představuje „čest“ jako klíčovou hodnotu myšlenkového světa raně novověkého člověka.³⁹² *A jak tvůj pán [Maxmilián] čestnými poctami je poctěn, tak vzrůstáš ve velké slávě a cti své.*³⁹³ Je zřejmé, že podle Bannona záviselo zvýšení Ditrichštejnovy cti na soudobém vnímání Maxmiliána. Dvojverší je v této souvislosti možné chápat jako jemné upozornění na výhody nabízené loajalitou vůči panovníkovi.

Postavení Adama z Ditrichštejna v soudobé společenské hierarchii je v Bannonových očích nižší než pozice panovnického páru. Zároveň je však pozorností, kterou mu autor básně věnuje, Ditrichštejn vyvýšen nad ostatní osoby svého stavu, o nichž se v pramenech hovoří pouze jako o anonymním kolektivu. V prezentaci Adama z Ditrichštejna se odráží, podobně

³⁸⁵ Srov. pozn. 168.

³⁸⁶ *Hoc te narrantem Romano Cratia Regi [Ferdinando] vidit, Styriacae gloria prima plagae.* J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.

³⁸⁷ *Postremo Christum rogito, seruaui euntem, qui te cum Domino per maria alta tuo.* TAMTÉŽ.

³⁸⁸ Nestor- zdatný a moudrý válečník, hrdina trójské války obdařený Apollónem dlouhověkostí (žil po tři generace). Vzor dlouhověkosti. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 158-159. Adam z Ditrichštejna zemřel 5. ledna 1590 po třítýdenní nemoci. Narodil se roku 1527 dožil se tedy věku 63 let. Srov. F. EDELMAYER, *Ehre*, s. 112, 138.

³⁸⁹ Adam z Ditrichštejna si vzal roku 1555 Margaritu de Cardona, jednu z dvorních dam Marie Španělské. Srov. TAMTÉŽ, s. 114.

³⁹⁰ *Vt felix viuas longos in Nestoris annos, et subeat thalamus pulchra puella tuos.* J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.

³⁹¹ K tomu srov. výklad o zásadách výběru nevěst ve šlechtickém prostředí, který poskytují V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 306-307.

³⁹² Ke cti a jejímu postavení v myšlenkovém světě raně novověkých urozenců srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 22-29. Čest jako hodnotu hodnou obrany představuje Richard VAN DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003, s. 9-14. Pro šlechtické prostředí nabízí příklady sporů o čest V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 239.

³⁹³ *Vtque tuus Princeps [Maximilianus] augetur honoribus amplis, sic crescas magnus laudis honore tuae.* J. BANNO, *Magnifico Heroi...*, nefol.

jako v představení obrazu Maxmiliána II., božský řád světa, v němž Bůh stojí nad smrtelníky. V případě Adama z Ditrichštejna je velký význam přikládán roli kulturní reprezentace, což zřejmě odráží vazby mezi ním a autorem básně. Klíčový je i důraz na věrnost, jež byla očekávanou vlastností klienta ve vztahu k jeho patronovi.

IV.4 Prezentace autorů

Humanistická literatura se od literatury středověké, již nahradila, odlišovala mimo jiné i zdůrazněním autorství.³⁹⁴ Miloš Sládek proměnu charakterizuje následovně: „Naráz už autorovi záleželo na tom, aby jeho jméno bylo zvěčněno v proudu času a zároveň aby se představil současníkům, upozornil je na své umění a šíři svého vzdělání, případně svým dílem získal zásluhy, přátelství, finanční prostředky, nebo dokonce erb.“³⁹⁵ Tyto snahy se výrazným způsobem projevují i ve zkoumaných pramenech, a to v rozmanitých podobách.

Na prvním místě je nutné zdůraznit, že všechna díla jsou podepsána, přičemž podpis tvoří nedílnou součást názvu skladby.³⁹⁶ Za povšimnutí stojí i přízviska autorů, která mají na jednu stranu vyloučit případné pochybnosti o osobě autora,³⁹⁷ na stranu druhou vyjadřují vztah autorů k určitému místu:³⁹⁸ *Ioannes Banno Pragenus*,³⁹⁹ *Ioannes Mylius Bornensis*.⁴⁰⁰ V záhlaví jedné z básní je navíc určena akademická hodnost jejího autora *mistra svobodného umění*.⁴⁰¹ Zdůraznění univerzitního vzdělání staví na odiv autorovu vzdělanost, což potvrzuje Sládkovu charakteristiku humanistických autorů. Jan Banno, jenž vyššího akademického vzdělání dosáhl později,⁴⁰² prezentuje svou vzdělanost odlišným způsobem; využil své známosti s Matoušem Collinem, jenž vyhověl Bannonově žádosti o lektorování skladby *Divo Maximiliano...*⁴⁰³

V básních se objevuje další typický prvek humanistické poezie, kterým bylo odvolávání se na antické autority, případně napodobování antických vzorů.⁴⁰⁴ Zapojení prvků znovuobjeveného antického dědictví lze chápat jako diktát konvencí doby, ovšem již

³⁹⁴ K tomu M. SLÁDEK, *Tvůrce*, s. 379-381.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 379.

³⁹⁶ Srov. výše, podkapitola Pramenná základna a výchozí otázky.

³⁹⁷ Slouží tedy jako určitý upřesňující prvek. Srov. též hodnocení osoby autora *Carmen panegyricum...*, výše, podkapitola Pramenná základna a výchozí otázky.

³⁹⁸ Obvykle k rodišti. Domnívám se, že volba přízviska, byť možná motivována dobovou normou, skutečně vyjadřuje určitý emocionální vztah k místu. Zkoumáním přízviska se tak můžeme přiblížit k myšlenkovému světu jeho nositele. K tomu srov. J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť*.

³⁹⁹ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴⁰⁰ J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

⁴⁰¹ TAMTÉŽ: *liberarium artium magister*.

⁴⁰² Srov. výše, podkapitola Pramenná základna a výchozí otázky.

⁴⁰³ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴⁰⁴ K tomu M. SLÁDEK, *Tvůrce*, s. 382.

přistoupení na něj vyjadřuje ztotožnění se autorů s těmito konvencemi a jejich snahu začlenit se do okruhu stejně smýšlejících humanistů.⁴⁰⁵ Jan Banno na antiku odkazoval například poukázáním na Vergilia coby na nedostižný básnický vzor:⁴⁰⁶ *Nedosahuji výšin pera Maronova.*⁴⁰⁷ Podobně vyznívá i další dvojverší: *Neboť naší básně je takový zvyk, že neodpovídá výšinám Maronovým.*⁴⁰⁸ Z Bannonových slov je patrná určitá skromnost a vědomí vlastních nedostatků. Nakolik je tato skromnost pouze falešná a sebeprezentační, je obtížné určit. V této souvislosti je možné interpretovat i verše *Toho přátelského čtenáře, jenž mě zavrhne, neobviňuji, avšak žádám o běžnou shovívavost.*⁴⁰⁹ Do pokorné polohy se Banno nestaví pouze citovanou žádostí o mírnost čtenáře, ale i prosbou k Maxmiliánovi: *A s mírnou tváří písně naše čti.*⁴¹⁰ Vyjmutí Maxmiliána ze skupiny anonymních čtenářů dokazuje význam, který mu Banno přisuzoval. V básnickově promluvě je také zřejmá snaha o dosažení panovníkovy přízně, k níž se hlásí i stylizací do role Maxmiliánova klienta: *věrný poddaný a nedůležitý klient.*⁴¹¹ Výraz *nedůležitý klient* je jasnou Bannonovou sebestylizací, jeho projekcí sebe sama do Maxmiliánova dvorského okruhu.⁴¹² Cílem této projekce mohlo být zvýšení vlastní hodnoty v očích samotného autora, ale především v očích jeho sociálního okolí. Podle mého názoru je zřejmé, že ač se „ušlechtilost ducha v humanistické společnosti stala náhradou šlechtického původu,“⁴¹³ měly v očích měšťanského prostředí kontakty s hierarchicky vyššími složkami společnosti značnou váhu. Tu dokládá i úsilí vynakládané měšťany na získání predikátu.⁴¹⁴ Úsilí věnované navázání kontaktu s vyšší sociální vrstvou ostatně prozrazuje i Bannonova báseň *Magnifico Heroi...* věnovaná Adamu z Ditrichštejna.⁴¹⁵ Označení sebe samotného jako *věrného poddaného* dokládá Bannonovu znalost podoby hierarchizované společnosti raného novověku,⁴¹⁶ a především jeho sebeidentifikaci s tímto daným řádem, jeho souhlas s vlastním místem ve společnosti.⁴¹⁷ Přívlastek „věrný“ nemusí mít pouze formální

⁴⁰⁵ Charakteristiku humanistických kruhů v habsburské monarchii 2. poloviny 16. století podává R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 31-45.

⁴⁰⁶ Publius Vergilius Maro, 70-19 př. n. l. Přední římský básník. Jeho homérovská variace Aeneis byla jedním ze zdrojů humanistické poezie. Srov. alespoň B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie bohů...*, s. 202.

⁴⁰⁷ *Minus assequimur sublimia plectra Maronis.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴⁰⁸ *Quod si non refero sublimia plectra Maronis, pauper & in nobis carminis vsus inest.* TAMTÉŽ.

⁴⁰⁹ *Illud non vitio vertet mihi lector amicus, at veniam solita dexteritate dabit.* TAMTÉŽ.

⁴¹⁰ *Et placido vultu carmina nostra lege.* TÝŽ, *Elegia...*, nefol.

⁴¹¹ *Fidelis subditus & humilis clientulus.* TÝŽ, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴¹² Ke kulturnímu významu Maxmiliánova dvora srov. pozn. 55.

⁴¹³ R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 44.

⁴¹⁴ V Bannonově případě úsilí úspěšné. Srov. výše, podkapitolu Pramenná základna a výchozí otázky. K problematice měšťanských nobilitací srov. kupříkladu Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřítel. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006, s. 157-160, 165-166.

⁴¹⁵ Srov. výše, podkapitola Prezentace Adama z Ditrichštejna.

⁴¹⁶ K tomu alespoň V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 54-72.

⁴¹⁷ Přes tento souhlas jsou strategie ke zvýšení vlastního postavení důležitým prvkem života v raném novověku. Samy tyto strategie ovšem řád nenarušovaly, naopak je lze chápat jako jeho potvrzení.

charakter; může naznačovat to, čím se Banno před svým panovníkem pyšnil, jakou vlastnost chtěl zdůraznit. Je-li tato konstrukce dovedena do obecných důsledků, lze o celém vztahu klient-patron, v tomto případě vztahu autor-mecenáš, přemýšlet jako o „obchodu“.⁴¹⁸ Banno nabídl loajalitu a panovníkovo oslavení. Za tyto prvky básní očekával královo uznání, například v podobě „mírnosti“ při četbě díla. Uznání čtenářů se mělo odrazit v kvalitativní proměně vlastního postavení. Není bez zajímavosti, že sám Banno zdůrazňuje svou nezištnost: *Zvláště pak autor neusiluje o odměnu, ani o zisk, ale jen o následování Thalie*.⁴¹⁹ Sebeprezentační účel těchto veršů je nepochybný, což dokládá i výše naznačené Bannovo očekávání vlastního uznání.

V dalších verších předmluvy Banno dokládá svůj zemský patriotismus: *Když tvůj návrat mohou opěvovat písní pierijskou*⁴²⁰ *básníci původu německého, kdo mně, z krve české zrozenému, zabráni písní opěvovat českého krále?*⁴²¹ Na otázku, na jakou báseň německého básníka Banno naráží, se jako odpověď přímo nabízí spis *Carmen panegyricum*.... V pozadí Bannovy řečnické otázky může být snaha připomenout českému králi země, v nichž měl vládnout, a získat pro ně jeho přízeň. Banno se zde stylizuje do role mluvčího „české krve“, kterou lze chápat jako stavovský či politický národ.⁴²² Je důležité si uvědomit, že Bannona, v době sepsání básně vzdělaného měšťana, lze jen těžko chápat jako osobu se skutečným politickým vlivem.⁴²³ Prezentované postavení mluvčího českého národa je možné interpretovat jako sebestylizační prvek, který zvyšuje v očích čtenáře autorovo postavení a vliv v hierarchizované společnosti. Velmi důležitou otázkou, jak Banno chápal své češství, je možné zodpovědět s pomocí zmínky o *mé* [Bannonově] *vlasti*.⁴²⁴ Na základě tohoto spojení se lze domnívat, že se Banno vnímal jako Čech na základě zemského geografického původu, přičemž ovšem nelze opominout ani vliv původu etnického, který naznačil zmínkou o své „české krvi“.

Autoři jsou v básních představováni jako nejméně důležitá součást společenské struktury. Zároveň je však patrné, že si jsou vědomi vlastního významu pro osoby, jimž jejich

⁴¹⁸ Ke klientským vazbám srov. W. REINHARD, *Freunde*; v českém prostředí V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“.

⁴¹⁹ Thalia- Múza poezie. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie bohů*, s. 152. Srov. též pozn. 354. *Praecipue proprium cum non venatur honorem, Nec quaestum, tali nostra Thalia modo*. J. BANNO, *Divo Maximiliano*..., nefol.

⁴²⁰ Pieria- antické centrum kultu Múz, ležící v Thessalii. Srov. B. NEŠKUDLA, *Encyklopedie řeckých bohů*, s. 152.

⁴²¹ *Cumque tuum redium germano sanguine vates orti, decantent carmine Pierio: impediēt quis me Boiemo sanguine natum, Regi Boiemo concinuisse melos?* J. BANNO, *Divo Maximiliano*..., nefol.

⁴²² Pojem politický národ je zde užíván ve smyslu okruhu osob s přístupem k moci, jež byly sdružené ve stavovských korporacích. Srov. například V. BŮŽEK, *Urozenec*, in: V. Bůžek – P. Král (edd.), *Člověk*, s. 79-110.

⁴²³ Jistý vliv si mohl vybudovat později, po své nobilitaci a při působení v české kanceláři. Srov. výše, podkapitola Pramenná základna a výchozí otázky.

⁴²⁴ *Patria mea*. J. BANNO, *Divo Maximiliano*..., nefol.

díla slouží. To lze doložit na samotném faktu, že se prameny neomezují na pouhý faktografický popis slavnosti. Velmi zajímavě se myšlenkové kategorie raně novověkého jedince odrážejí v díle Jana Bannona. Na jeho příkladě je možné doložit touhu po sociálním vzestupu, a tedy i znalost společenské hierarchie a ztotožnění se s ní. Dále je zdůrazněna role vzrůstající role vzdělání pro uplatnění ve společnosti. Za povšimnutí jistě stojí i Bannono upozornění na povědomí o existenci české země a jejich postavení, stejně jako na zdůraznění vlastního původu.

IV.5 Prezentace Turků

Zajímavý je pohled, jež prameny nabízejí na nepřátele Maxmiliána a celého křesťanstva, Turky.⁴²⁵ Tyranská podstata jejich moci je upřesněna údajným plundrováním obsazených území: *Tyran, jenž nyní vypaluje pole a plení Panonii,*⁴²⁶ *Pod tebou [Maxmiliáne] padne temné impérium mohamedánů a národ, jemuž není rovno v krvelačnosti,*⁴²⁷ *A ubohé lidi brutálně smrtí masakrují,*⁴²⁸ *krvelačný národ,*⁴²⁹ *pustošiví Turkové.*⁴³⁰ Cílem obdobných prohlášení mělo být vzbuzení hrůzy ve čtenářích díla.⁴³¹ Z charakteristiky nepřátelského státu jako „temného impéria“ je však patrné, že si autor byl vědom velikosti osmanské moci.⁴³² Poukaz na osmanskou státnost, pokud nesloužil pouze jako běžné formální označení, lze vyložit jako doklad vnímání turecké říše jako nebezpečného, ale legitimního protivníka. Okupované Uhry jsou představovány jako „krásná“, přesto „pustošená“ země: *A pole krásné Panonie, která nyní silou zabral bezbožný nepřítel,*⁴³³ *postižená země panonská.*⁴³⁴ Zdůraznění krásy a utrpení obsazených území sledovalo vyvolání sympatií, ale i obav z podobného osudu u příjemců básní. V této souvislosti je vhodné upozornit na to, že si Jan Banno uvědomoval faktické rozdělení Uher: *A země Panonie vnitřně roztržena nepřáteli.*⁴³⁵ Není bezdůvodné se domnívat, že toto rozdělení mohlo být vnímáno jako narušení daného řádu.

⁴²⁵ K tomu T. RATAJ, *České země*, s. 219-224, 262-274.

⁴²⁶ *Tyrannus, qui nunc Pannonicos vastat, et vrit agros.* J. BANNO, *Elegia...*, fol. 21v.

⁴²⁷ *Sub te [Maximiliane] Mahometis concidet atrum imperium, & gens qua non est truculentior vlla.* TÝŽ, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴²⁸ *Ac miseros homines immani morte trucidant.* J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

⁴²⁹ [Gens] *effera.* TAMTÉŽ.

⁴³⁰ *Populantes Turcas.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

⁴³¹ T. RATAJ, *České země*, s. 268; k obrazu Turků jako krvelačného národa TAMTÉŽ, s. 264-274.

⁴³² TAMTÉŽ, s. 244-254.

⁴³³ *Campisque beatae Pannoniae, quos vi nunc occupat impius hostis.* TAMTÉŽ.

⁴³⁴ *Afflictus Pannonis agrus.* TAMTÉŽ.

⁴³⁵ *Ruraque Pannoniae penitus distracta per hostes.* J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

Vedle zdůraznění hrůz, jež bylo možné od Turků očekávat, si autoři všímali i jejich odlišné víry.⁴³⁶ K zdůraznění jejich pohanství sloužilo především označení *mohamedáni*,⁴³⁷ dále například *kmen věčně nepřátelský Bohu*,⁴³⁸ případně *národ bezbožný*⁴³⁹ či *nepřítel rouhavý*.⁴⁴⁰ Prezentace Turků jako jinověrců a nepřátel křesťanství sledovala vyvolání pocitů strachu založeného nejen na pocitu fyzického, ale i duševního ohrožení, případně strachu z neznámého.

Na základě předloženého obrazu Turků je možné říci, že vymezení se vůči druhému v raně novověké společnosti sloužilo jako jeden z prostředků utužení vzájemné pospolitosti. Navíc poukázání na hrůzného nepřítele umožnilo oslavit panovníkův majestát a zvýšit jeho zásluhy v očích čtenářů díla.

---

⁴³⁶ K tomu TAMTÉŽ, s. 234-243.

⁴³⁷ J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.; J. MYLIUS (?), *Carmen panegyricum...*, nefol.

⁴³⁸ *Aeterno gens inimica Deo*. TAMTÉŽ.

⁴³⁹ [Gens] *impia*. TAMTÉŽ.

⁴⁴⁰ *Impius hostis*. J. BANNO, *Divo Maximiliano...*, nefol.

V. Závěr

V předložené práci byl na základě tří latinských básnických skladeb zkoumán slavnostní vjezd Maxmiliána II. do Vídně v květnu roku 1552. Obsah básní neumožnil úplný popis a interpretaci vjezdu. Proto na ně bylo pohlédnuto v širším kontextu jako na prostředky symbolické komunikace, které budovaly obraz řady osob v nich vystupujících.

Rekonstrukce cesty na základě básní poskytla zajímavý průhled do světa imaginace, v němž došlo k personifikaci přírodních sil. Tímto prvkem vycházejícím z antických kořenů zároveň autoři dokládali svou vzdělanost. Z téže tradice pramenilo i zabydlení nebeského světa antickými bohy, jejichž přízeň zčásti zajišťovala Maxmiliánovi jeho úspěchy. Pro ty však byla klíčová přízeň křesťanského Boha, na nějž prameny pohlíží jako na nejvyšší autoritu světa a entitu, od níž pochází jeho řád. Antická vzdělanost posloužila i jako zdroj vnímání světa, který představivost autorů zaplnila mytologickými postavami. Úroveň vzdělání autorů je patrná i z faktu, že měli jisté povědomí o historických postavách a událostech.

Samotný slavnostní vjezd není možné zrekonstruovat do detailů, přesto se lze domnívat, že se svým průběhem neodlišoval od jiných soudobých vjezdů. V jeho průběhu se odrážela struktura hierarchizované společnosti. Obsah vjezdu spočíval v oslavě Habsburků jako křesťanských panovníků vítězících nad svými nepřáteli.

Z pramenů jasně vyplynulo povědomí autorů o společenské hierarchii. V jejich očích stál na vrcholu společenské pyramidy panovník nahlížený jako svatá osoba. Po jeho boku stála obdobně urozená manželka. Jejich život se řídil příkladem předků a směřoval ke zplození potomků zajišťujících rodovou kontinuitu. Její hloubka zároveň vyvyšovala panovníka nad ostatní členy společnosti. Vládce byl nad většinu současníků vyvýšen i svými kvalitami, jež se opět řídily příkladem předků a odrážely dobovou normu. Ta zavazovala krále k následování očekávaného chování, které se v pramenech projevilo zejména v podobě Maxmiliánovy stylizace do role vítěze nad Turky. Úloha vojenského ochránce poddaných patřila v soudobém diskursu k hlavním povinnostem vládce, vedle ní je však patrný i význam přikládání úloze kulturního mecenátu.

Na nižším stupni stála ve společenské struktuře raného novověku šlechta, z níž byl v jednom z pramenů vyzdvížen Adam z Ditrichštejna. Z příkladu jeho prezentace je jasně patrný význam, který v raně novověké mentalitě zaujímal loajalita v rámci klientského vztahu. Vedle toho jsou naznačeny i podoby budování vazeb mezi autorem a jeho mecenášem, které se projevily v oslavě autorova příznivce. Obdobné prvky se vztahují i

k vazbě mezi autory a Maxmiliánem II. Oslavu dedikantů lze chápat také jako dodržení normy očekávaného chování.

Nejnižší příčku společenského žebříčku představeného v pramenech zaujali sami autoři. Dosazením se na ni projevíli souhlas s daným společenským řádem. Zároveň svou snahou přiblížit se dedikantům vyjádřili úsilí o zvýšení vlastního sociálního statutu.

Za cíl pramenů je možné po jejich zevrubné analýze označit zejména oslavu panovníka, k níž došlo prostřednictvím budování výše naznačených obrazů. Zejména dílo Jana Bannona *Divo Maimiliano...* je v této souvislosti možné označit jako soudržný a propracovaný celek, jehož výpovědní hodnota je mimořádně bohatá. Báseň téhož autora *Elegia...* sledovala obdobné cíle, k jejichž dosažení byl využit podstatně menší prostor. Zároveň jde o nejucelenější popis slavnostního vjezdu. Třetí zkoumaná báseň *Carmen panegyricum...* obsahuje zejména řadu prostředků budujících obraz panovníka za účelem zvýšení jeho majestátu.

Autor předloženého příspěvku doufá, že jeho práce nesklouzla k neblaze proslulému „náhodnému vytahování střípečků“,⁴⁴¹ ale že i přes možné dílčí nedostatky dokázal představit komplexní a pramenně zodpovědně doložený pohled na sledovanou problematiku. V žádném případě nelze tvrdit, že došlo k úplnému vytěžení pramenů. I přesto se při práci objevila témata, jež lze pokládat za podnětná a nosná pro další výzkum. Z těchto badatelských možností je na prvním místě nutné jmenovat budování obrazu Maxmiliána II.⁴⁴² Hlubší analýzu by si zasloužily textové, ale především obrazové prostředky užívané k panovnické prezentaci. Pozornost by bylo vhodné zaměřit také na pozdější proměny obrazu panovníka a sledování jejich příčin. Takové zkoumání by samozřejmě nepřispělo k poznání samotného Maxmiliána, mohlo by však umožnit získání cenných poznatků o době, v níž k proměně docházelo a o jejím vztahu k minulosti. Zkoumání budování obrazu panovníka v ikonografických pramenech je navíc vysoce atraktivní i z hlediska nutnosti náročného, ale přínosného interdisciplinárního přístupu. Vedle této problematiky vyplynula možnost zkoumání mecenátu Maxmiliána II. a Adama z Ditrichštejna. Takové bádání by sice postrádalo vysokou atraktivitu výše naznačeného tématu, přesto by mohlo přinést cenné výsledky, a to i v oblasti sebeprezentace urozence žijícího v 16. století.

---

⁴⁴¹ Srov. práci P. MATI, *Svět*, s. 7; a její kritické přijetí vědeckou obcí.

⁴⁴² Průhled do této problematiky je naznačen, mimo vlastní text, i v oddílu *Obrazová příloha*.

VI. Obrazová příloha

Na následujících stranách bude text předložené práce doplněn pokusem o doložení některých tvrzení na dobovém obrazovém materiálu a jeho interpretaci. Základem obrazové přílohy bude úzký výběr portrétů Maxmiliána II. z různých etap jeho života,⁴⁴³ na nichž bude poukázáno na různé podoby panovnickovy prezentace prostřednictvím jeho odlišných vyobrazení.⁴⁴⁴ Bude naznačena též komparace těchto obrazů s diskurzivním pohledem na ideálního říšského panovníka, jenž poskytuje dobová obrazová encyklopedie.⁴⁴⁵ Cílem těchto kroků bude případné nalezení specifických prvků Maxmiliánovy obrazové prezentace.⁴⁴⁶

V další části příloh bude naznačena podoba paralelního světa imaginace budovaného ve zkoumaných pramenech. K tomu budou využita vyobrazení ze soudobé ikonografické příručky.⁴⁴⁷ Domnívám se, že poznání symbolů či přímo piktogramů skrývajících se ve výtvarném díle umožní poznat myšlení jedince, v případech obecně přijímaných děl i mentalitu kolektivu.⁴⁴⁸

Úlohu vysloveně ilustrační sehrají dobová vyobrazení některých měst nacházejících se na Maxmiliánově trase ze Španělska do Vídně.⁴⁴⁹ Zvláštní pozornosti se dostane Vídně jakožto cíli cesty, centru habsburských dědičných zemí a Maxmiliánově pozdější oblíbené rezidenci.⁴⁵⁰ Veduty jsou v obrazové příloze reprodukovány proto, aby byl průběh cesty zakotven v konkrétních sídelních prostorech raně novověkých měst. Geografický rozměr cesty přiblíží schematická mapka se zaneseným itinerářem výpravy.

⁴⁴³ Giuseppe Arcimboldo, 1553; Michal Peterle, 1568; Martin Rota 1573-1576; alegorické vyobrazení z dedikačního listu *Emblemat* (Joannes Sambucus, *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci tirnaviensis pannonii*, Antverpiae 1564.)

⁴⁴⁴ K tomu srov. K. VOCELKA, *Die politische Propaganda*, s. 68-75.

⁴⁴⁵ Hans SACHS (vyobrazení Jost AMMAN), *Eygentliche Beschreibung Aller Stände auf Erde*, Frankfurt am Mayn 1568.

⁴⁴⁶ Za tímto účelem by bylo vhodné podrobit zevrubné analýze i portréty dalších Habsburků, zejména Karla V., Ferdinanda I., arciknížete Ferdinanda Tyrolského a Rudolfa II. Tato analýza by ovšem přesahovala rozsah předkládané práce. Obrazovou prezentaci Karla V. v popisné rovině představil A. KOHLER, *Karl V.*, s. 103-111. Prezentace Ferdinanda I. je náplní sborníku W. SEIPEL (ed.), *Ferdinand I.* Souhrnný pohled na obrazovou prezentaci Rudolfa II. poskytl R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*

⁴⁴⁷ V. CARTARI, *Le imagini*. Zajímavým předmětem zkoumání by se mohla stát analýza proměn těchto imaginativních světů v dlouhém trvání, například za využití mladších ikonografických příruček.

⁴⁴⁸ Roli, již sehraává výtvarný symbol či piktogram v lidském myšlení, je věnována rozsáhlá literatura. Ke kořenům a formám středověkého symbolismu, z něž čerpala i symbolika raného novověku, srov. pozn. 8. Netradiční úhel pohledu nabídl Tomáš KULKA, *Umění a kým*, Praha 2000², s. 104-106. V souvislosti s možností poznání lidského myšlení na základě výtvarného umění je na místě úvaha, co prozrazuje soudobá vizuální produkce o myšlení současné společnosti.

⁴⁴⁹ Východním materiálem bude vyobrazení evropských měst *Civitates orbis terrarum*, vycházející v druhé polovině 16. a na počátku 17. století, případně dílo Sebastiana MÜNSTERA, *Cosmographia, oder Beschreibung aller Laender, Herrschaften, fuernemsten Stetten, Geschichten*, Basel 1550.

⁴⁵⁰ Srov. pozn. 57.

Obr. 1. Reprezentativní portrét Maxmiliána II. jako císaře Svaté říše římské od Michala Peterleho (1568). Panovník je zde vyobrazen s odznaky svého důstojenství, tedy s žezlem odkazujícím na panenskost Panny Marie, říšským jablkem, symbolem univerzální platnosti císařské moci a odkazu na Ježíše Krista, a korunou, jež dokládala kontinuitu císařství s antickým Římem. Nezbytnou součástí prezentace přední osobnosti katolického světa byl na odív vystavený Řád zlatého rouna. Rukavice je ve shodě s Marcem Blochem možné interpretovat jako prvek ochrany pomazaných rukou Bohem posvěceného vládce, plášť lze tradičně chápat jako odznak sociální výlučnosti. Ta je potvrzena i pozadím v podobě skvostně vyšívaneho závěsu nesoucího heraldický znak habsburského domu. Pozadí nikoliv náhodou připomíná obdobné prvky na vyobrazeních světců či Panny Marie, k nimž je touto formou Maxmilián přirovnáván. Závěs má i další symbolickou funkci; svěřuje krále pod nebeskou ochranu, má tedy obdobný účel jako baldachýny při inscenovaných slavnostech a na jiných vyobrazeních.

Obr. 2. Vyobrazení Maxmiliána jako vládce v majestátním postavení (dedikační list, 1564). Rytina důmyslně propojuje pohanské a křesťanské prvky: panovnicko hierarchicky vyšší postavení je naznačeno antikizujícím piedestalem. Odznaky jeho moci netvoří žezlo a jablko, ale lilie a armiliární sféra. Tyto předměty přitom nesou obdobné významy. Nebeskou ochranu panovníka vyjadřuje závěs za Maxmiliánem a orel, atribut Jupitera a zároveň odkaz na habsburské rodové znamení, orlici. Orel nese tři koruny, korunu římskou, uherskou a českou. Jako Pannu Marii lze interpretovat ženu třímající zrcadlo a vztahující k Maxmiliánovi ochrannou ruku. Hierarchie titulů je patrná i z heraldické symboliky: uherský štít je postaven výše než český lev, nejvýše postavená kapitolská vlčice kojící Romula a Rema připomíná dědictví antického impéria. Tvář boha Jana strážící bránu podstavce lze interpretovat jako alegorii minulosti, zdroje poučení, a budoucnosti, pro jejíž prospěch má být v současnosti minulé poučení využito. Celý emblém je výmluvnou komplexní oslavou panovníka a zároveň připomenutím jeho povinností.

Der Keyser.

Römisch Keyserlich Maiestat
 Helt mit sein Fürsten weisen Raht/
 Wie er mit Keyserlichem gwalt
 Das Römisch Reich schütz vnd erhalt/
 Vnd aller Vngrechtigkeit wehr/
 Dardurch erlang ruhm / preis vnd ehr/
 Wie Keyser Julius Cesar/
 Welcher der erste Keyser war.
 E iij

Der König.

Römisch Königlich Maiestat gut/
 Die vnghorsamen straffen thut/
 Vnd erhelt fried im gansen Land/
 Mit siegreicher vnd starcker hand/
 Am Türckn vnd andren Tyrannen
 Wo die auffwerffn jrn Streitfahnen/
 Die stürzt er vnter diß Römisch joch/
 Wie Romulus der König hoch.
 4

Obr. 3. Císař Svate říše římské podle Hanse Sachse a Josta Ammana (1568). Na rozdíl od Maxmiliánova císařského portrétu zde zobrazený císař třímá v ruce meč, symbolizující jeho „moc“, která souvisí s císařskou úlohou „chránit římskou říši a bránit bezpráví“, k čemuž mu má napomáhat rada říšských stavů a vzor Julia Caesara. Za povšimnutí stojí vyvýšený trůn s baldachýnem, stejně jako klečící prosebník se sepjatýma rukama. To vše odkazuje na dobové vnímání hierarchie společnosti, v jejímž čele stál císař, a na posvátnou podstatu jeho moci. Ve scéně však mají důležité postavení i královi poradci stojící v pozadí, což může naznačovat, podobně jako text, dobové snahy po oslabení císařské moci a posílení stavů.

Obr. 4. Římský král. Za královskou povinnost je označeno udržování pořádku, zejména v souvislosti s „Turky a dalšími tyrany“, tentokrát podle vzoru Romula. Římská říše je v textu prezentována jako univerzální a spravedlivý stát. Královskou oporou je vojenská síla, což je jasně patrné z vyobrazení lancknechtů, z nichž jeden dokonce vede králi koně, což lze označit za mimořádnou poctu. Druhý lancknecht potom dává pozdravem najevo svou podřízenost římskému králi, jenž ji podle svého postoje jednoznačně očekává. Je možné konstatovat, že tomuto dobovému obrazu královského panovníka do jisté míry odpovídá i prezentace Maxmiliána v analyzovaných pramenech.

Obr. 5. Další reprezentativní portrét Maxmiliána II., mědirytina Martina Roty (1573-1576). Portrét nese poselství podstatně odlišné od oslavy císařského majestátu vlastní prvnímu Maxmiliánovu vyobrazení (obr 1.). Král je představován spíš jako intelektuál a milovník kultury, jak naznačuje učenecký baret. Ani na tomto obraze ovšem nechybí Řád zlatého rouna. Hluboký a pronikavý pohled portrétovaného zdánlivě umožňuje poznání jeho prezentovaných charakterových vlastností: moudrosti, klidu a tolerance.

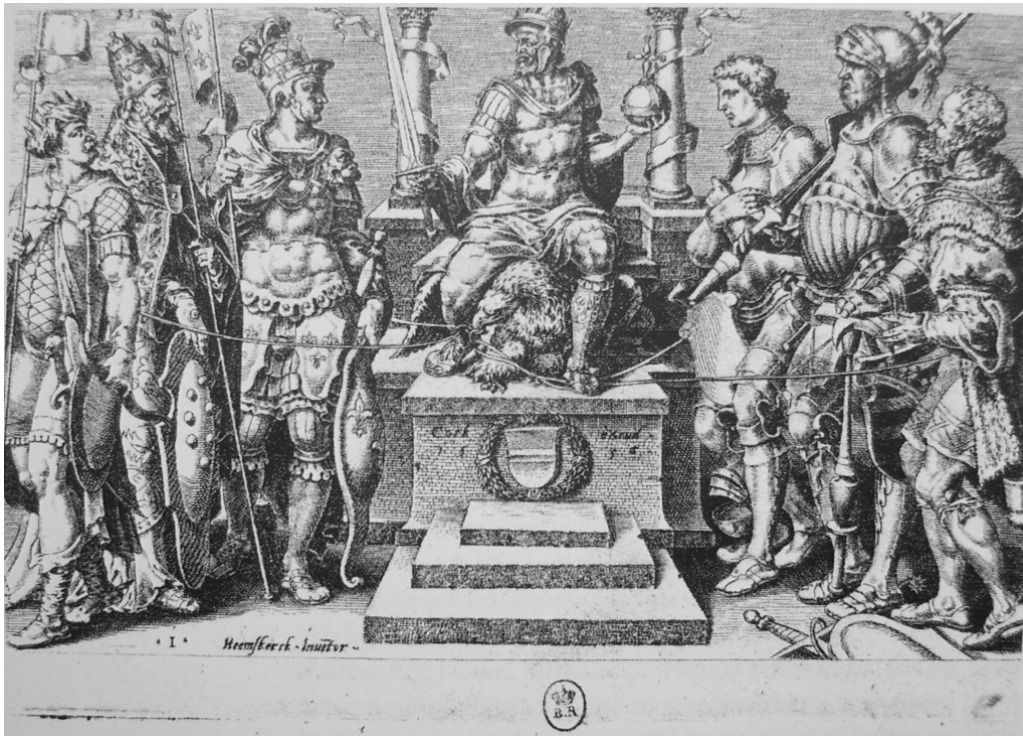

Obr. 6. Rodinný portrét Maxmiliána II., připisovaný Giuseppe Arcimboldovi (1553). V kompozičně propracované scéně se pozornost diváka soustředí na Marii Španělskou (v ohnisku kompozice se nachází jeden z jejích šperků), upírající pohled na diváka, a potomky páru (v popředí Anna, uprostřed Rudolf, v kolébce Arnošt). Maxmilián soustředí svou pozornost mimo rámeček obrazu a diváka. Snad přemýšlí nad budoucností svých dětí. Budoucnost Rudolfa, vzhlížejícího k otci, zřejmě jako ke vzoru, je naznačena vojenskými hračkami. Rudolfovo postavení uprostřed lze pochopit jako odkaz na jeho možné následnictví. Králův uvolněný postoj je možné vysvětlit jeho hrdostí na potomky, a tedy zajištění pokračování kontinuity rodu. Psík nemusí být pouze vyobrazením zvířecího miláčka, spíše jde o odkaz na manželskou věrnost královského páru. V této souvislosti byl pes využit například v ikonografickém programu letohrádků Belveder a Hvězdy.

Obr. 7. *Emblém Fidei canum exemplum, (1564) výmluvný doklad soudobého výkladu symbolického významu vyobrazení psa. Text, klíčová součást emblému, v latině oslavuje psy jako zvířata věrně provázející pána ve všech nebezpečnostech na moři i na souši. Cílem emblému není pouze oslava zvířecí vlastnosti, ale především poskytnutí příkladu čtenáři.*

Obr. 8. Karel V. vládne papeži a králům, Maarten van Heemskerck (1555). Sloupy za císařem jsou odkazem k jeho symbolu: jde o zobrazení sloupů Herkulových a v kombinaci s Karlovou devizou Plus ultra o vyjádření celosvětové velikosti Karlova soustátí. Orel pod Karlovými nohama drží mimo jiné spoutaného papeže, francouzského krále, Turka. Jako vítěz nad Turky je v analyzovaných pramenech prezentován i Maxmilián II.

Obr. 9. Symbolum Maxmiliána II., Octavio Strada (přelom 16. a 17. století). Devíza vyjadřuje jako panovníkovu vlastnost rozhodnost směřující k bojům s Turky, což má ve vztahu k patnáctileté válce aktuální význam. Vzor předkovy ctnosti zavazuje Rudolfa II. k následování. Zajímavá je i římskou korunou ozdobená orlice, symbolické vyjádření habsburského nároku na císařský trůn. Stojí na srpku měsíce, což odkazuje na Pannu Marii v podobě Assumpty. Tento odkaz představuje doklad sepětí habsburského domu s mariánským kultem. I z tohoto důvodu je na místě, vzhledem k Maxmiliánovým náboženským postojům, domněnka o pozdějším vzniku emblému. Ten tak lze chápat i jako pokus o zastření historické paměti na Maxmiliána jako na „nekatolického“ krále, respektive o přiblížení jeho obrazu požadovanému obrazu katolického panovníka.

Obr. 10. *Personifikace větrů (1571)*. Vyobrazen není Notos, jižní vítr sužující loďstvo na Maxmiliánově cestě ze Španělska. Vpravo dole Zefyros, mírný západní vítr věštící jaro, jak naznačuje i Slunce nad jeho hlavou. Vlevo dole je Zefyrova další podoba; tentokrát svádí Chloris, bohyni jara, známější v římské podobě bohyně Flóry. Nahoře dvě podoby boha Borea. Vlevo je vyobrazení zasmušilého starce neustále obklopeného mraky a větrem, v němž vlaje jeho tunika, což je odkaz na drsnost severního větru, který přináší. Vpravo je v podobě nestvůry s hadíma nohama vyobrazen, jak unáší svou milou proti její vůli. Vyobrazení lze chápat též jako symboly ročních období. Představují zajímavý doklad představ o světě mýtů, paralelním k „našemu“ světu a s ním se prolínajícím.

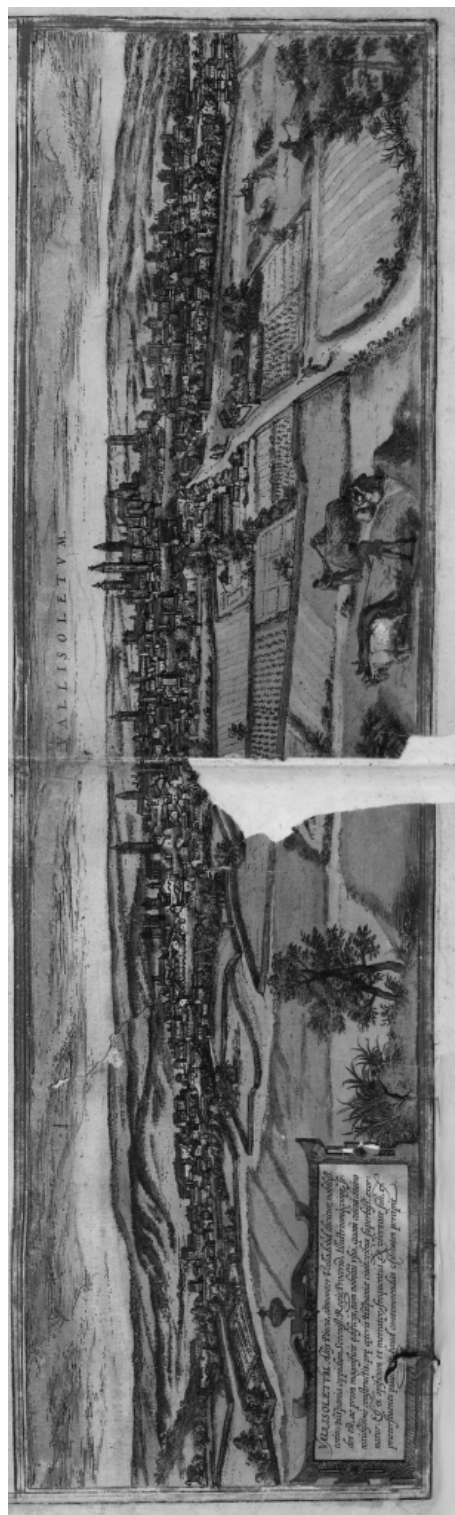
Obr. 11. *Odysseus a Sirény (1571). K Odysseovi je v Divo Maximiliano... přirovnáván Maxmilián II. Nestvůry lákají námořníky lahodným zpěvem, hrou na violu a troubu. Ti, kdo se nechají zlákat, skončí jako hromádka kostí. Tento osud ostatně potká všechny; v této souvislosti není možné vyloučit, že cílem vyobrazení lidských ostatků je připomenutí smrtelnosti divákovi. Na tomto vyobrazení je velmi dobře patrný proces vytváření paralelního světa imaginace, skládajícího se z kombinací prvků světa „reálného“, jako jsou například hudební nástroje, Odysseova loď či části těl. Tyto „reálné“ prvky jsou neobvykle kombinovány. Umělec zde vytvořil jiný svět, po kterém jeho publikum toužilo.*

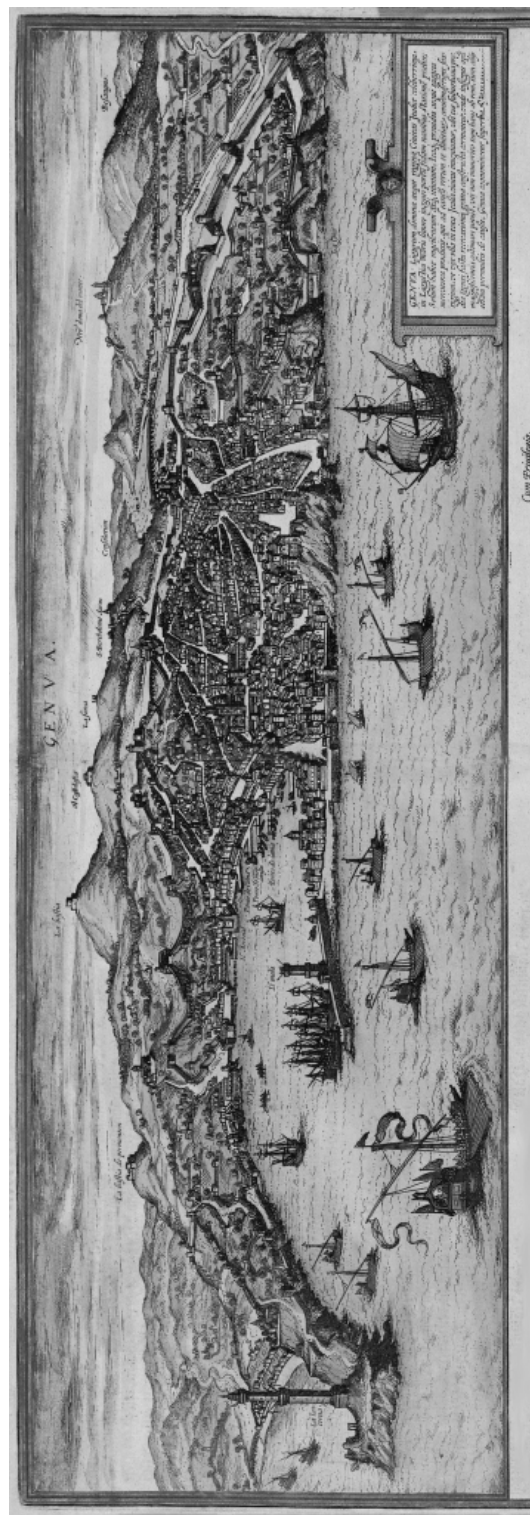
Obr. 12. Mars (1571). Ochránce Maxmiliána a božstvo, jež mu má být nápomocné v jeho boji proti Turkům. Nebyl často vyobrazovanou postavou, o to je ilustrace zajímavější. Za povšimnutí stojí jeho netypické vyobrazení jako muže v plné zbroji. Okřídlená postava s troubou je z Apokalypsy převzatý anděl posledního soudu. Rytina je mimořádným dokladem prolínání pohanských a křesťanských prvků v renesanční ikonografii.

Obr. 13. Apollón a Múzy. *Emblém Musarum*, ex antiquis numis Q. Pomponij, verae effigies, & etymologica vis ex Virgilio (1564). Apollón je představen jako vůdce družiny Múz. Zasažení scény do přírody odkazuje na pohoří Parnasos, v němž Múzy ochraňovaly prameny poskytující inspiraci. Prozrazuje rovněž humanisty znovunalezenou fascinaci přírodou. Tu středověký člověk pokládal za nepřítele, jehož je třeba se obávat. Příroda na manýristických vyobrazeních je však stále tajemná a lákavě dráždivá. Doprovodný text vyobrazení neposkytuje žádné překvapení, obsahuje pouze očekávaný popis Múz a jejich vyobrazených atributů. Zajímavější je samotný titul emblému prozrazující umělcovy zdroje poznání a výslovně tak dokládající bezprostřední význam antického dědictví.

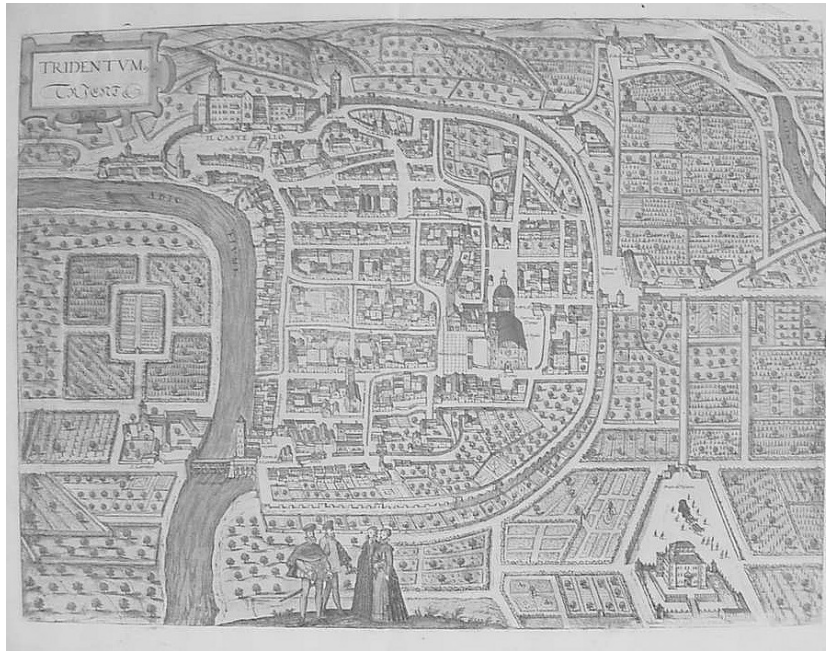

Obr. 14. Valladolid. Maxmiliánova místodržitelská rezidence ve Španělsku, místo sňatku s infantkou Marií a východisko cesty do Rakous. Za povšimnutí charakter městské zástavby, která se výrazně odlišuje od zástavby měst středoevropských.

Obr. 15. Janov. Jeden z nejvýznamnějších středomořských přístavů a pro Habsburky klíčový spojenec. Cíl první části cesty z Valladolidu do Vídně a zároveň místo skvostného uvítání.

Obr. 16. *Trident. Významná zastávka cesty Maxmiliána a jeho doprovodu, jíž je ve zkoumaných pramenech věnováno několik zmínek zajímavé výpovědní hodnoty. Za povšimnutí stojí odlišná forma zhotovení mapy. Namísto boční veduty, porízené jen z mírného nadhledu, je Trident znázorněn v pohledu z ptačí perspektivy kombinovaném s třídimenzionálním zachycením významných staveb. Oba typy vedut byly v 16. a 17. století velmi oblíbené.*

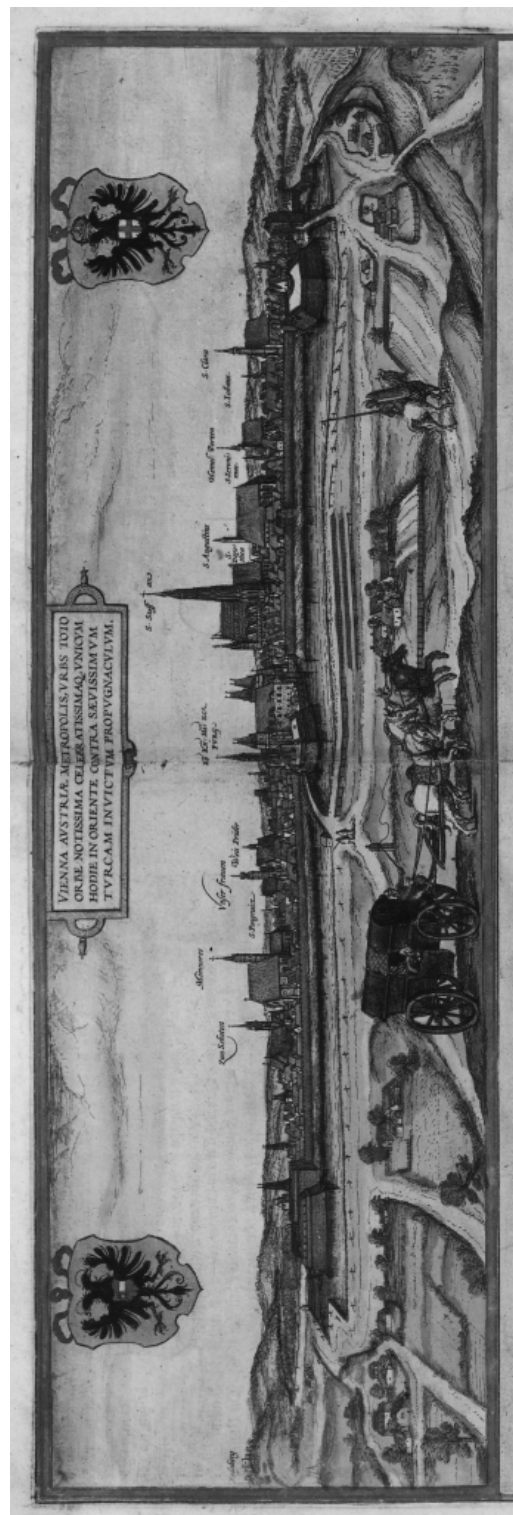
Obr. 17. *Innsbruck. První významná zastávka cesty v rakouských zemích. Maxmiliánova družina zde strávila období přelomu let 1551 a 1552, nejspíše v prostorách zámku Ambras (v pravé části veduty), pozdějšího sídla arciknížete Ferdinanda Tyrolského. V nedalekém Hallu se výprava nalodila na říční lodice, dost možná podobné té, jež je zobrazena na vedutě Innsbucku, tažená koňmi proti proudu.*

Obr. 18. Linec. Východisko poslední části cesty do Vídně. I tato veduta má bohatou výpovědní hodnotu o životě v raném novověku, za povšimnutí stojí například žánrový lovecký výjev. Podobným kratochvílím se během pomalé cesty rakouskými zeměmi nepochybně věnoval i Maxmilián a velmoži z jeho doprovodu.

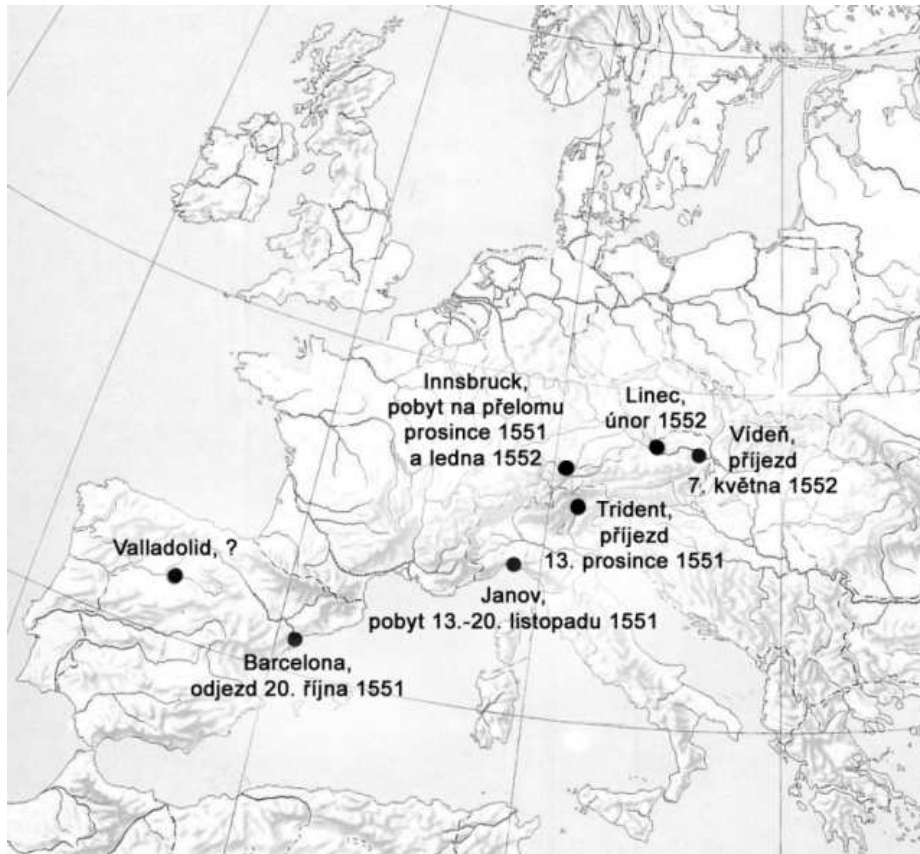
Obr. 19. Vídeň. Zkoumaným událostem zřejmě časově nejbližší vyobrazení pozdější oblíbené Maxmiliánovy rezidence. Veduta vznikla roku 1548.

Obr. 20. Vídeň (1572). I na mladším vyobrazení je patrné dějiště uvítání Maxmiliána a jeho družiny, v pramenech charakterizované jako „lučiny za městem u řeky“. Kočáry při vjezdu však byly nepochybně skvostnější než ten, který je vyobrazen v popředí veduty.

Obr. 21. Vyobrazení Vídně z roku 1617. Obvyklý průběh habsburského vjezdu začínal na břehu Dunaje, odkud průvod směřoval skrz Červenou bránu (dole uprostřed) ke kostelu sv. Michala (v pravém dolním rohu města). Legenda mapy tento kostel jmenuje hned po svatoštěpánském dómu, z čehož lze usuzovat, že kostel sv. Michala byl druhým nejvýznamnějším svatostánkem města. Průvod poté zamířil ke katedrále sv. Štěpána (uprostřed), a po bohoslužbě k Hofburgu (uprostřed nahoře). Průvod prošel prakticky celým vnitřním městem, což lze interpretovat jako jeho symbolické opanování, jež se projevilo v zastaveních při nejdůležitějších objektech.

Obr. 22. Itinerář hlavních zastávek Maxmiliánovy cesty ze Španělska do Vídně. U jednotlivých měst je uvedeno doložené datum, popřípadě data pobytu Maxmiliánovy družiny.

Obr. 23. Adam z Ditrichštejna. Významný politik Maxmiliánovy doby, mecenáš a příznivec Jana Bannona. Španělské odění šlechtice nenaznačuje podlehnutí dobové módě, prozrazuje spíše celoživotní Adamovu politickou a kulturní orientaci.

VII. Seznam použitých pramenů a literatury

VII.1 Prameny

Archivní prameny

STRADA, Octavio, *Simbola Romanorum Imperatorum Occidentis et Orientis, Regumque Hispaniarum, Galliarum, Anglorum, Scotorum, Lusitanorum, utrisque Siciliae, Hieruselimitaru, Hungarorum, Bohemorum, Pollonorum, Daniarum, Suevorum, Navarrorum etc.*, MZK, b. m., b.d., sign. Mk51.

Dobové tisky

BANNO, Joannes, *Divo Maxmiliano Boemiae Regi, archiduci Austriae etc. de illius felixi ex Hispaniis cum coniuge augustissima & liberis Viennam reditu, carmen gratulatorium*, Vienna 1552.

BANNO, Joannes, *Elegia Ioannis Bannonis de adventu Serenissimi Principis, ac D. D. Maximiliani Regis Boemiae etc. una cum coniuge Maria, & liberis, in Austriae Viennam ex Hispaniis 7. Maii Anno 1552*, in: Jan st. HODĚJOVSKÝ Z HODĚJOVA (ed.), *Secunda Farrago...*, Pragae 1562, fol. 20v-21r.

BRAUN, Georg – HOHENBERG, Franz, *Civitates Orbis Terrarum I-V*, Frankfurt am Mayn 1572-1617.

CARTARI, Vincenzo, *Le imagini de i dei de gli antichi nelle quali si contengono gl'Idoli, Riti, ceremonie, & altre cose appartenenti alla Religione de gli Antichi*, Venetia 1571.

MUNSTER, Sebastian, *Cosmographei, oder, Beschreibung aller Laender, Herrschaften, fuernem sten Stetten, Geschichten*, Basel 1550.

MYLIUS (?), Johannes, *Carmen panegyricum, in augustissimum reditum Viennam, generosissimi ac illustrissimi principiss Divi Maximiliani, Regis Boemiae, Archiducis Austriae etc. scriptum obiter...*, Vienna 1552.

SACHS, Hans (vyobrazení Jost AMMAN), *Eygentliche Beschreibung Aller Stände auf Erde*, Frankfurt am Mayn 1568.

SAMBUCUS, Joannes, *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci tirnaviensis pannonii*, Antverpiae 1564.

Vydané prameny

- KOLÁR, Jaroslav (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526-1596*, Praha 1987
- VAN MANDER, Carl, *Das Leben der niederländischen und deutschen Maler II*, München-Leipzig 1906.
- MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (= Prameny k českým dějinám 16.-18. století, řada B, sv. 1).
- PÁNEK, Jaroslav (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-II*, Praha 1985.
- VOREL, Petr (ed.), *Česká a moravská aristokracie v polovině 16. století. Edice register listů bratří z Pernštejna z let 1550-1551*, Pardubice 1997.

VII.2 Literatura

- ALTFAHRT, Margit, *Die politische Propaganda für Maximilian II. I-II*, MIÖG 88, 1980, s. 283-313; 89, 1981, s. 53-92.
- BALCÁREK, Pavel, *Kardinál František Ditrichštejn 1570-1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.
- BESSE, Jean-Marc, *Geografie a spiritualita v 16. století*, SCeH 57-58, 1997, s. 99-117.
- BIBL, Viktor, *Maximilian II. Der rätselhafte Kaiser. Ein Zeitbild*, Hellerau bei Dresden 1929.
- BLOCH, Marc, *Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii*, Praha 2004.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Renesanční mecenáš, škůdce města nebo oběť víry?*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 3*, Praha 1994, s. 885-898.
- BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (= MH VII).
- BŮŽEK, Václav, *Literární mecenáš nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela 3*, Praha 1994, s. 831-844.
- BŮŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech v raném novověku*, České Budějovice 2000 (= OH 8).
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, ČMM 122, 2003, s. 375-409.
- CERMAN, Ivo, *Panovník*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 54-78.
- DELUMEAU, Jean, *Dějiny ráje. Zahrada rozkoše*, Praha 2003.
- DUDÍK, Beda, *Die Rudolfinische Kunst- und Raritätenkammer in Prag*, Mitteilungen der k. Central-Commission für Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale sv. 7, 1887, s. XXXIII-XLIV.
- VAN DÜLMEN, Richard, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.
- ECO, Umberto, *Umění a krása ve středověké estetice*, Praha 2007².
- EDELMAYER, Friedrich, *Ehre, Geld, Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in: Friedrich Edelmayr – Alfred Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II.*, s. 109-142.
- EDELMAYER, Friedrich, *Söldner und Pensionäre. Das Netzwerk Philips II. im Heiligen Römischen Reich*, München 2002 (= Studien zur Geschichte und Kultur der iberischen und Iberoamerikanischen Länder, Band 7).
- EDELMAYER, Friedrich – KOHLER, Alfred (edd.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, München 1992 (= Wiener Beiträge zur geschichte der Neuzeit Band 19/1992).
- EVANS, Robert John Weston, *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha 1997.
- EVANS, Robert John Weston, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- GEERTZ, Clifford, *Interpretace kultur. Vybrané eseje*, Praha 2000.
- VAN GENNEP, Arnold, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GINDELY, Anton, *Rudolf II. und seine Zeit I-II*, Prag 1862-1865.
- GLASER, Rüdiger, *Klimageschichte Mitteleuropas. 1000 Jahre Wetter, Klima, Katastrophen*, Darmstadt 2001.

- GOEDEKE, Karl, *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen II*, Dresden 1886.
- GUGLER, Andreas, *Feiern und feiern lassen. Festkultur am Wiener Hof in der zweiten Hälfte des 16. und der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Frühneuzeit-Info 11/1, 2000, s. 68-176.
- HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, Praha 1991.
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava – ŠRONĚK, Michal (edd.), *Urbs aurea. Praha císaře Rudolfa II.*, Praha 1997.
- HEJNIC, JOSEF – MARTÍNEK, Jan, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. století do začátku 17. století I, II*, Praha 1966.
- HELLER, Lynne – VOCELKA, Karl, *Die Lebenswelt der Habsburger. Kultur und Mentalitätsgeschichte einer Familie*, Graz-Wien-Köln 1997.
- HRDLIČKA, Josef, *Hodovní dvůr a dvorská společnost. Strava na aristokratických dvorech v raně novověkých českých zemích*, České Budějovice 2000 (= MH I).
- HRDLIČKA, Josef, *Literární mecenát posledních pánů z Hradce*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= OH 6), s. 349-370.
- HRDLIČKA, Josef, *Otázky bez odpovědí, aneb konsenzuální ticho při obnovách městských rad v raně novověkých Čechách*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Člověk a sociální skupina ve společnosti raného novověku*, České Budějovice 2007 (= OH 12), s. 187-220.
- HREJSA, Ferdinand, *Česká konfesse. Její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912.
- CHASTEL, André, *Vyplenění Říma. Od manýrismu k renesanci*, Brno 2003.
- CHUDOBA, Bohdan, *Španělé na Bílé hoře*, Praha 1945.
- JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha-Litomyšl 2003³.
- JIREČEK, Josef, *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod a působení a latinští básníci tovaryšstva jeho*, Pojednání KČSN VI – 12, Třída filosoficko-historicko-filologická č. 4, Praha 1884.
- KÁBRT, Jan a kol., *Latinsko český slovník*, Praha 1991³.
- KALISTA, Zdeněk, *Tvář baroka. Poznámky, které zabloudily na okraj života, skicář problémů a odpovědí*, Praha 2005².
- KLUSÁKOVÁ, Luďa, *Cestou do Cařihradu. Osmanská města v 16. století viděná křesťanskými očima*, Praha 2003.
- KOHLER, Alfred, *Ferdinand I. 1503-1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003.
- KOHLER, Alfred, *Karl V. 1550-1558. Eine Biographie*, München 2001³.

- KONEČNÝ, Lubomír –BUKOVINSKÁ, Beket –MUCHKA, Ivan (edd.), *Rudolf II, Prague and the World. Papers from the International Conference Prague, 2 – 4 September, 1997*, Prague 1998.
- KOPECKÝ, Milan, *Český humanismus*, Praha 1988.
- LE GOFF, Jacques, *Středověká imaginace*, Praha 1998.
- LE GOFF, Jacques – SCHMITT, Jean-Claude, *Encyklopedie středověku*, Praha 2002.
- LURKER, Manfred, *Slovník symbolů*, Praha 2005.
- MAREK, Pavel, *Úloha rodové paměti v životě prvních lobkovických knížat*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 135-156.
- MARTÍNEK, Jan, *Dvě díla M. Matouše Collina*, LF 82, 1959, s. 111-121.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MILLER, Jaroslav, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500-1700)*, Praha 2006.
- NEŠKUDLA, Bořek, *Encyklopedie řeckých bohů a mýtů*, Praha 2003.
- NEŠKUDLA, Bořek, *Encyklopedie bohů a mýtů starověkého Říma a Apeninského poloostrova*, Praha 2004.
- NIEDERKORN, Jan Paul, *Europäische Mächte und der „Lange Türkenkrieg“ Kaiser Rudolfs II. (1593-1606)*, Wien 1993.
- NOVÁK, Jan Bedřich, *Rudolf II. a jeho pád*, Praha 1935.
- PÁNEK, Jaroslav, *Maximilian II. als König von Böhmen*, in: Friedrich Edelmayer – Alfred Kohler (edd.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert*, München 1992 (= Wiener Beiträge zur geschichte der Neuzeit Band 19/1992), s. 55-69.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, s. 132-203.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982.
- PÁNEK, Jaroslav, *Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552*, České Budějovice 2003².
- PEŠEK, Jiří (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hl. m. Prahy 1989 a 1991*, Praha 1995 (= DP 12).
- PEŠEK, Jiří, *Slavnost jako téma dějepisného zkoumání*, in: Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hl. m. Prahy 1989 a 1991*, Praha 1995 (= DP 12).
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury II (1)*, Praha 1995.

- POHL, Walter – VOCELKA, Karl, *Habsburkové. Historie jednoho evropského rodu*, Praha 1996.
- Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Freren 1988.
- RATAJ, Tomáš, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002.
- Františka ROUBÍKA, *Pravidla pro vydávání historických pramenů pro novější dějiny (16.-20. století)*, AČ 7, 1957, s. 59-65.
- ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006.
- ROYT, Jan, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.
- RUPP, Heinz – LANG, Ludwig (edd.), *Deutsches Literatur-Lexikon. Biographisch-Bibliographisches Handbuch X*, Bern 1986.
- RYBIČKA, Antonín, *Jan Banno z Fenixfeldu. Nástin životopisný*, Lumír 1860, s. 688-689.
- SEIPEL, Wilfried (ed.), *Kaiser Ferdinand I. 1503-1564. Das Werden der Habsburgermonarchie*, Wien-Milano 2003.
- SEIPEL, Wilfried (ed.), *Wir sind Helden. Habsburgische Feste in der Renaissance*, Innsbruck 2005.
- SEZNEC, Jean, *The Survival of the Pagan Gods. The Mythological Tradition and Its Place in Renaissance Humanism and Art*, New York 1961.
- SLÁDEK, Miloš, *Tvůrce literárních děl*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 378-297.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a „dvorská“ kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2007 (disertační práce).
- SMÍŠEK, Rostislav, *Služba a paměť. Dvorská kariéra barokních Ditrichštejnů jako nadgenerační životní ideál*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 157-170.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, ZHF 31, 2004, Heft 4, s. 489-527.
- SUTTER-FICHTNER, Paula, *Emperor Maximilian II*, New Haven-London 2001.
- SUTTER-FICHTNER, Paula, *Ferdinand I. wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz-Wien-Köln 1986.
- ŠTĚDRONĚ, Miloš – VÁLKA, Josef, *Svátky a slavnosti v dějinách kultury*, OM 18, 1986, s. 289-297.

- Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.
- TENFELDE, Klaus, *Adventus. Zur historischen Ikonologie des Festzugs*, HZ 235, 1982, s. 45-82.
- URBÁNEK, Vladimír, *Učenec*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 355-377.
- VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995 (= *Vlastivěda moravská. Země a lid, nová řada, svazek 6*).
- VOCELKA, Karl, *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II. (1576-1612)*, Wien 1981.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (= MH VI).
- VOREL, Petr, *Říšské sněmy a jejich vliv na vývoj zemí Koruny české v letech 1526-1618*, Pardubice 2005.
- WANG, Andreas, *Der „Miles Christianus“ im 16. und 17. Jahrhundert und seine mittelalterliche Tradition. Ein Beitrag zum Verhältnis von sprachlicher und graphischer Bildlichkeit*, Frankfurt an Main 1975 (= *Mikrokosmos. Beiträge zur Literaturwissenschaft und Bedeutungsforschung, Band 1*).
- WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I-II*, Wien 2003.

VIII. Seznam vyobrazení

1. Maxmilián II. jako císař Svaté říše římské, Michal Peterle, 1568 [převzato z Jaroslav PÁNEK, *Výprava české šlechty do Itálie*, České Budějovice 2003², s. 28.]
2. Maxmilián II. jako antický vládce [Joannes SAMBUCUS, *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci tirnaviensis pannonii*, Antverpiae 1564, s. 9.]
3. Der Keyser [Hans SACHS (vyobrazení Jost AMMAN), *Eygentliche Beschreibung Aller Stände auf Erde*, Frankfurt am Mayn 1568.]
4. Der König [Hans SACHS (vyobrazení Jost AMMAN), *Eygentliche Beschreibung Aller Stände auf Erde*, Frankfurt am Mayn 1568.]
5. Maxmilián II. jako milovník kultury, Martin Rota, 1573-1576 [převzato z Viktor BIBL, *Maximilian II. Der rätselhafte Kaiser*, Hellerau bei Dresden 1929, s. 391.]
6. Maxmilián II. s rodinou, Giuseppe Arcimboldo, 1553 [převzato z Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahu a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2007, příloha za s. 32.]
7. Fidei canum exemplum [Joannes SAMBUCUS, *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci tirnaviensis pannonii*, Antverpiae 1564, s. 164.]
8. Karel V. vládne papeži a králům, Maarten van Heemskerck, 1555 [převzato z André CHASTEL, *Vyplenění Říma. Od manýrismu k protireformaci*, Brno 2003, s. 220.]
9. Symbolum Maxmiliána II. [Octavio STRADA, *Simbola Romanorum Imperatorum Occidentis et Orientis, Regumque Hispaniarum, Galliarum, Anglorum, Scotorum, Lusitanorum, utrisque Siciliae, Hieruselimitaru, Hungarorum, Bohemorum, Pollonorum, Daniarum, Suevorum, Navarrorum etc.*, MZK, b. m., b.d. sign. Mk51, fol. 9r.]
10. Personifikace větrů [Vincenzo CARTARI, *Le imagini de i dei de gli antichi nelle quali si contengono gl'Idoli, Riti, ceremonie, & altre cose appartenenti alla Religione de gli Antichi*, Venetia 1571, s. 263.]
11. Odysseus a Sirény [Vincenzo CARTARI, *Le imagini de i dei de gli antichi nelle quali si contengono gl'Idoli, Riti, ceremonie, & altre cose appartenenti alla Religione de gli Antichi*, Venetia 1571, s. 245.]
12. Mars [Vincenzo CARTARI, *Le imagini de i dei de gli antichi nelle quali si contengono gl'Idoli, Riti, ceremonie, & altre cose appartenenti alla Religione de gli Antichi*, Venetia 1571, s. 397.]

13. Apollón a Múzy [Joannes SAMBUCUS, *Emblemata cum aliquot nummis antiqui operis, Ioannis Sambuci tirnaviensis pannonii*, Antverpiae 1564, s. 120.]
14. *Valladolid*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum I*, Frankfurt am Mayn 1572, vyobrazení č. 3.]
15. *Janov*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum I*, Frankfurt am Mayn 1572, vyobrazení č. 44.]
16. *Trident*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum III*, Frankfurt am Mayn 1581, vyobrazení č. 48.]
17. *Innsbruck*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum II*, Frankfurt am Mayn 1575, vyobrazení č. 42.]
18. *Linec*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum V*, Frankfurt am Mayn 1598, vyobrazení č. 52.]
19. *Vídeň*. [Sebastian MUNSTER, *Cosmographie, oder, Beschreibung aller Laender, Herrschaften, fuernem sten Stetten, Geschichten*, Basel 1550, s. 1142-1143.]
20. *Vídeň*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum I*, Frankfurt am Mayn 1572, vyobrazení č. 41.]
21. *Vídeň*. [Georg BRAUN – Franz HOHENBERG, *Civitates Orbis Terrarum VI*, Frankfurt am Mayn 1617, vyobrazení č. 21.]
22. *Mapa a hlavní zastávky cesty Maxmiliána II. a jeho družiny ze Španělska do Vídně, 1551-1552.*
23. *Adam z Ditrichštejna*. [převzato z Jaroslava HAUSENBLASOVÁ – Michal ŠRONĚK (edd.), *Urbs aurea. Praha císaře Rudolfa II.*, Praha 1997, s. 24.]

IX. Seznam zkratek

AČ	Archiv český
AfKg	Archiv für Kulturgeschichte
b. d.	bez data
b. m.	bez místa
ČČH	Český časopis historický
ČMM	Časopis Matice moravské
DP	Documenta Pragensia
FHB	Folia historica bohemica
fol.	folio
HZ	Historische Zeitschrift
LF	Listy filologické
MH	Monographia historica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MZA	Moravský zemský archiv
MZK	Moravská zemská knihovna
nefol.	nefoliováno
OH	Opera historica
OM	Opus musicum
SCetH	Studia Comeniana et historica
sign.	signatura
ZHF	Zeitschrift für historische Forschung